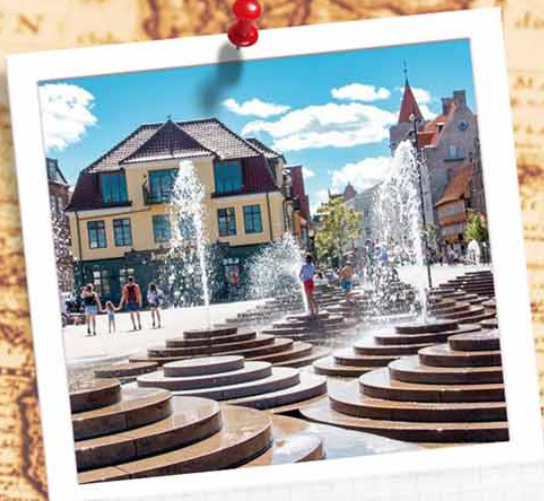

Наукові перспективи
Видавнича група

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ

у рамках роботи Видавничої групи
"Наукові перспективи"

Матеріали XXXVII Міжнародної науково-
практичної конференції (07 жовтня 2023 року,
м. Ольборг (Данія) дистанційно)

*В Мирного небі!
Вільної України!*

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану
(Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія) дистанційно)*

2023 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences
(Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration" (Kyiv, Ukraine)
Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine" (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

Materials of the 37th International Scientific and Practical Conference

October 7, 2023, Aalborg (Denmark)

2023

DOI: <https://doi.org/10.52058/37>

УДК 001.3-048.35:0/9](06)

C91

Схвалено до друку Президією Громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 2/10-23, від 02.10.2023)

Матеріали конференції індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; Є.О. Романенко – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; О.М. Непомнячий – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; О.І. Дацій – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України; О.М. Макаренко – доктор медичних наук, професор; Маркета Павлова – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); Юрій Кійков – доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); Володимир Бачишин – доцент кафедри економіки (Словаччина); Гумеір Гусейн Ахмедов – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); Петер Ошват – доцент юридичного факультету (Словаччина); Л.С. Ахметова – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); Бадрі Гечбаія – доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук – здобувач ступеня доктора філософії (PhD).*

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXVII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Ольборг (Данія): ГО «ВАДНД», 07 жовтня 2023 р. 327 с.

У матеріалах XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2023

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2023

© Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук, 2023 з державного управління», 2023

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О., Жукова І.В.

*Перелік реформ, які має зробити Україна для отримання
допомоги.....*13

Романенко Є.О., Жукова І.В.

*Кабмін знову переніс створення реєстру олігархів.....*26

Ангел А.А.

*Проблеми надання адміністративних послуг в умовах війни.....*32

Вавренюк С.А.

*Кластерний підхід в системі публічного управління
реформуванням вищої освіти України.....*38

Васильєв М.А.

*Сутнісні ознаки контролю за використанням та охороною
земель як функції державного управління в області
регулювання земельних відносин.....*43

СЕКЦІЯ 2. ПРАВО

Романенко Є.О., Жукова І.В.

*Рада ухвалила закон про нацменшини України.....*50

Романенко Є.О., Малахов Р.В.

*В Україні хочуть запровадити суворе дисциплінарне
стягнення для військових ЗСУ.....*61

Зінченко С.О.

*Адміністративно-правовий статус керівника органу
дiзнання.....*68

Куртакова Г.О.

*Проблеми соціального партнерства в Україні.....*73

Мироненко М.О.

*Правовий статус медіатора в Україні.....*76

**СЕКЦІЯ 3.
ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА
ФІЛОЛОГІЯ**

Bielova O.

*Corrective educational and developmental work on the
formation of speech readiness for school of older preschool
children with speech pathology.....*81

Onyshchak H.V., Popovych Y. V.

*Civil and foreign language teaching.....*87

Plavutska I., Martyts Iu.

*The specifics of conducting scientific research in a state of war.
Relevance and amplification of challenges.....*91

Shavrina I.

*Religious worldview and its relation with social and cultural
processes.....*95

Александрович Т.З., Малинка М.М.

*Образи подорожніх у прозі Григорія Сковороди.....*101

Андрющенко О.О., Сопіна В.Д.

*Педагогічні умови організації навчально-дослідницької
діяльності молодших школярів.....*106

Баб'як Ж.В., Боднар О.І., Плавуцька І.Р. <i>Виклики української науки в умовах російської агресії.....</i>	111
Білик Н.Л. <i>Модернізація сучасних літературознавчих досліджень: компаративістичний аспект.....</i>	116
Бойченко Т.О. <i>Міфологія і обрядовість як чинник формування світогляду.....</i>	120
Граур К.А. <i>Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ.....</i>	125
Єфименко І.О. <i>Методичні основи використання схематичних моделей для організації роботи над складеними задачами в 2 класі.....</i>	129
Забіяка І.М. <i>Тенденції розвитку вищої професійної освіти в зарубіжних країнах.....</i>	134
Кашич Н.Г. <i>Історико-культурний простір італійського міста в романі Дена Брауна «Інферно».....</i>	139
Кисла Т.А. <i>Педагогічна корекція процесу формування креативності у дітей з особливими освітніми потребами.....</i>	145
Ковальова К.О. <i>Польова модель англомовного концепту textile.....</i>	150
Коломієць К.М. <i>Моделювання компетентнісно зорієнтованих уроків навчання грамоти у новій українській школі.....</i>	153

Куліченко В.В. <i>Синхронний баланс особистості.....</i>	161
Куцос О. І. <i>Концептуальні поля філософських концептів в українській мовній свідомості.....</i>	167
Кучерук Н.С. <i>«Оманливі друзі перекладача» у польських юридичних текстах.....</i>	173
Мотика С.М. <i>Морально-психологічна складова офіцера психолога як одна із необхідних структурних компонентів професійної діяльності військового психолога.....</i>	178
Паскаль О.В. <i>Використання інтердисциплінарного підходу у підготовці майбутніх соціальних працівників.....</i>	181
Скалецька Д.О. <i>Інструменти тьюторського супроводу навчання німецької мови як другої іноземної учнів середньої школи.....</i>	187
Слободян С.Б. <i>Інноваційні технології у сфері катехизації.....</i>	190
Твірітін Р.О. <i>Інноваційні технології в спорті.....</i>	195
Шевченко С.М. <i>Побудова освіти на національних підвалинах із рідною мовою навчання у 1919–1921 рр. XX ст.....</i>	199

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ

Атаханов Б.К., Чебикін О.Я. <i>Фактори що детермінують психологічні кризи.....</i>	202
--	-----

Юффе М. В.
*Застосування невербальних засобів в управлінській діяльності.....*209

Оверчук В.А.
*Особливості використання кпт у лікуванні пацієнтів з психічними розладами.....*214

СЕКЦІЯ 5. МАРКЕТИНГ

Головнина О.Г., Сьомкіна Т.В.
*Моделювання стратегії маркетингу цінностей в контексті розвитку людського капіталу.....*220

СЕКЦІЯ 6. МЕДИЦИНА

Погребняк Л.А., Гімішлі А.М., Мартиненко А.М., Пустовіт М.О.
*Ранні дерматологічні ознаки при діагностиці інфекційних хвороб: у фокусі хвороба лайма.....*226

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Погорєлова О.В.
*Фактори впливу на міграцію населення у контексті формування продовольчого потенціалу.....*230

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Васильєва С.М.
*Основні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної безпеки підприємства.....*234

Копитко М.І., Галіка В.С.
*Особливості інформаційно-аналітичного забезпечення формування адаптивної стратегії розвитку підприємства.....*237

Мошенський С.З.

*Модель сировинної економіки як чинник уповільнення економічного зростання в Україні.....*240

**СЕКЦІЯ 9.
КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО**

Sharykov D.

*Circus genres in the context of the kyiv school of contemporary acrobatics and their best representatives of the circus dynasty: Vladimir Kashevarov, Dmitry Orel.....*247

Копилова Н.О.

*Гендерний підхід у сучасних мистецтвознавчих дослідженнях.....*252

**СЕКЦІЯ 10.
КІБЕРБЕЗПЕКА**

Rotan K., Shimko A.

*Cybersecurity and cybercrime: ensuring digital safety through effective cybersecurity measures and cyberpolice strategies.....*258

**СЕКЦІЯ 11.
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ**

Oliynychuk O.

*Risks of using non-profit organizations in the financing of terrorism.....*262

Барановська І.С.

*Визначення стійкості фінансової системи.....*267

Рудой В.М.

*Перспективи цифрових трансформацій діяльності з управління активами інституційних інвесторів в Україні.....*272

СЕКЦІЯ 12. ІСТОРІЯ

Кондратюк В.

*Участь української учнівської молоді в діяльності товариства «пласт» на воліні (1920 – 1930 рр.).....*278

Кондратюк В.С.

*Ботанічна колекція І. І. Куріса: вклад в садівництво південної України.....*284

СЕКЦІЯ 13. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гавенко С.Ф., Хамула О.Г., Конюхов А.Д.

*Інформаційні технології у дистанційному навчанні з використанням інфографіки.....*287

СЕКЦІЯ 14. ПОЛІТОЛОГІЯ

Федотенко К.А.

*Соціальні медіа та фейкові новини в умовах російсько-української війни.....*291

Хакімова В., Брусиловська О.І.

*Еволюція європейської служби зовнішніх справ: від концепції до реалізації.....*297

СЕКЦІЯ 15. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Романенко Є.О.

*Україна і Молдова стали асоційованими партнерами Тримор'я.....*306

СЕКЦІЯ 16. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О., Гурковський В.І., Акімов О.О.

*Особливості державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року.....*312

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Романенко Є.О., Малахов Р.В.

Про відповідальність за неповагу до військовослужбовців.....317

**СЕКЦІЯ 17.
ГЕОГРАФІЯ**

Морозова І.В.

*Підвищення ролі географії в забезпеченні ефективного
розвитку морського транспорту країни.....323*

Дорогі колеги!

Вітаю Вас із виходом матеріалів XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку».

Тема міжнародного науково-освітнього заходу – практичного спрямування і зорієнтована на ознайомлення із сучасними аспектами модернізації науки на основі інноваційних технологій для їх подальшого використання.

Матеріали міжнародної конференції – професійне видання з авторським колективом справжніх фахівців із різних галузей наук, що знайшло свою нішу на міжнародній арені, показало широту висвітлення питань і, звісно, продемонструвало майстерність та професіоналізм своїх авторів.

Тримаймо разом освітянський фронт і продовжуємо займатися наукою разом, тому що ми любимо світло істини.

Миру, довгих років плідної творчості та процвітання

З повагою,

***директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим***

Ірина Жукова

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 1.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
президент Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ
м. Київ, Україна

Жукова І.В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради Україномолодим ученим,
директор Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління ,
директор,
Видавнича група «Наукові перспективи»,
м. Київ, Україна

ПЕРЕЛІК РЕФОРМ, ЯКІ МАЄ ЗРОБИТИ УКРАЇНА ДЛЯ ОТРИМАННЯ ДОПОМОГИ

У січні розпочала роботу Міжвідомча донорська координаційна платформа для підтримки процесу відновлення,

відновлення та реконструкції України у рамках так званого «фінансового Рамштайну». На першому засіданні Координаційної платформи донорів було присутнє керівництво України, а також топ-посадовці ЄС, країн G7, фінансових установ, таких як ЄІБ, ЄБРР, МВФ та Світового банку.

Заступник радника Білого дому з національної безпеки з питань міжнародної економіки Майк Пайл 25 вересня надіслав на адресу Координаційної платформи донорів лист із переліком реформ, які повинен зробити Київ для продовження отримання військової допомоги. Лист є попереднім робочим проектом і підлягає розгляду. Лист також відправили прем'єр-міністру Денису Шмигалю та в Офіс президента України.[1]

Посольство США в Києві зробило Заяву щодо запропонованого переліку пріоритетних реформ. У рамках діалогу, що триває з Україною та сторонами, зацікавленими у майбутньому успіху України, Сполучені Штати надали запропонований перелік пріоритетних реформ для обговорення та зворотного зв'язку на Багатосторонній координаційній платформі донорів для України у Брюсселі. Цей перелік був наданий як основа для консультацій з урядом України та ключовими партнерами в рамках нашої незмінної підтримки України та її зусиль з інтеграції в Європу – мети, яку Сполучені Штати рішуче підтримують. Метою цих зусиль є визначення пріоритетів і консолідація кроків з реформування разом з Україною і ключовими зацікавленими сторонами. Як заявив президент Байден під час зустрічі в Білому домі з президентом Зеленським: «Так само, як ми прагнемо допомогти українському народу захистити себе зараз, ми також прагнемо допомогти йому відновитися і

відбудуватися для майбутнього, включаючи підтримку реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, створення середовища, в якому бізнес зможе процвітати, а американські та європейські компанії захочуть інвестувати».[2]

В документі прописані зміни по пріоритетності їх впровадження: до трьох місяців, від трьох до шести місяців, рік, 18 місяців. Зокрема вони стосуються функціонування Наглядових рад Державних підприємств, антикорупційних органів (САП, НАБУ, НАЗК), Вищої ради правосуддя, загалом судової гілки влади. Також пріоритетними впродовж року вказані зміни в роботі Міністерства оборони України і усіх силових відомств.

Повний переклад листа:

Перелік пріоритетних реформ

Реформи, пов'язані і умовами надання допомоги від США

1. Імплементация регламенту REMIT: Не пізніше 1 квітня 2024 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, затверджує порядок, обсяг та періодичність подання інформації про торгівлю оптовими енергетичними продуктами, пов'язаної із законодавством щодо забезпечення доброчесності та прозорості оптового ринку електричної енергії (REMIT).

2. Наглядові ради державних підприємств (ДП) – Умова макрофінансової допомоги від ЄС:

1. Ввести по сьомому члену до наглядових рад Укренерго та Нафтогазу;

2. Завершити законодавчий процес корпоратизації Енергоатому та обрати незалежну наглядову раду;

3. Передача ОГТСУ у власність Міністерства енергетики, прийняті нового статуту компанії та обрання нової незалежної наглядової ради ***Структурний критерій МВФ;**

4. Прийняти закон про корпоративне управління ДП (законопроект 5593-д) відповідно до рекомендацій ОЕСР до осені 2023 року, щоб забезпечити прозоре та засноване на заслугах висування відбір та перепризначення висококваліфікованих незалежних професіоналів на посади членів наглядових рад ДП та запровадити процедуру щорічного оцінювання наглядових рад (запобігання усуненню членів наглядових рад у довільному порядку);

5. Обрати та запровадили нову наглядову раду для новоствореного ДК Українська оборонна промисловість (колишній "Укроборонпром") у відповідності до стандартів ОЕСР.

Пріоритет на 0-3 місяці

1. Посилити Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САН):

а. Верховна Рада ухвалить закон про реформування Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) відповідно до параметрів структурного критерію МВФ. Закон має містити положення щодо; (а) вдосконалення процедур відбору керівника та ключових посадових осіб САП для забезпечення прямої та змістовної участі незалежних експертів в організації конкурсу; (б) посилення спроможності САП регулювали свою організаційну діяльність; (в) створення механізмів дисципліни та підзвітності керівництва САП (включаючи оцінку ефективності роботи та періодичний

зовнішній аудит, що проводиться зовнішніми експертами з міжнародним досвідом) ***Критерій МВФ на кінець грудня.**

б. Внести зміни до законодавства з метою уточнення відносин між керівником САП та Генеральним прокурором для посилення процесуальної незалежності САП у своїх справах, а також надати САП окремі повноваження щодо екстрадиції та надання взаємної правової допомоги (MLAT).

2. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ): Збільшити кількість слідчих щонайменше на 300 осіб; посилити криміналістичну спроможність НАБУ відповідно до міжнародних стандартів та гарантій; сформувати громадську наглядову раду; надати НАБУ право на прослуховування; зберегти незалежність НАБУ та виключні повноваження щодо розслідування резонансних справ про корупцію.

3. Відновити вимоги до розкриття інформації про активи та фінансову звітність: Ухвалити законопроект 8071, який відновлює обов'язкове декларування активів для всіх державних службовців та суддів, включаючи всі декларації за 2021 та 2022 роки, щоб сприяти більшій підзвітності. Відновити розкриття інформації про фінансову діяльність політичних партій. Спростити систему декларування активів шляхом об'єднання з іншими базами даних та реєстрами відповідно до юридичних зобов'язань публічних службовців подавати правдиві та своєчасні декларації. *Структурний критерій МВФ*

4. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК): Забезпечити незалежний, прозорий, конкурентний та своєчасний відбір нового голови НАЗК на основі перевірки його незалежності, компетентності та доброчесності відповідно до стандартів ОЕСР.

5. Завершити перезапуск Вищої ради правосуддя (ВРП): Створити Службу дисциплінарних інспекторів за безпосередньої та конструктивної участі незалежних експертів, забезпечивши добір висококваліфікованих інспекторів, доброчесних, професійних та з належною винагородою, а також відновити дисциплінарну функцію ВРП (законопроект 9261 та 9483). * *Умова макрофінансової допомоги від ЄС*

Пріоритети на 3-6 місяців

3. Вищий антикорупційний суд (ВАС): Внести зміни до законодавства щодо збільшення кількості суддів та дозволити розглядати певні справи одноособово, а не колегією з трьох суддів, що сприятиме справедливому та ефективному розгляду зростаючої кількості корупційних справ

4. Національний антимонопольний комітет України: Не пізніше 1 січня 2024 року Антимонопольний комітет України запровадить оновлені процедури розгляду заяв про концентрацію та проведення перевірок антиконкурентних дій, пов'язаних з порушенням антимонопольного законодавства (Закон 5431).

5. Створити Вищий адміністративний суд України (ВАСУ): Прийняти закон щодо створення нового спеціалізованого суду з розгляду адміністративних справ проти національних державних органів, укомплектованого належним чином перевіреними суддями, після ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва.

6. Реформувати Верховний Суд України (ВСУ): Перевірити доброчесність чинних суддів Верховного Суду у

зв'язку з резонансними корупційними справами за участю колишнього голови Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду та обрати нових суддів Верховного Суду для заповнення вакантних місць за допомогою прозорого процесу із залученням незалежних експертів та громадянського суспільства.

Пріоритети на один рік

1. Посилити Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА): Внести зміни до закону про АРМА, щоб забезпечити відкритий, конкурентний та заснований на заслугах відбір керівництва з обов'язковою перевіркою на доброчесність. Забезпечити проведення нового конкурсу на посаду керівника протягом одного року. Підвищити ефективність і прозорість управління та розпорядження арештованими та конфіскованими активами в АРМА або будь-якій іншій державній установі, на яку покладено цю функцію.

2. Перезапустити добір та кваліфікаційне оцінювання суддів у рамках новоствореної Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) за активної участі Громадської ради доброчесності (ГРД). Внести зміни до законодавства з метою вдосконалення добору суддів шляхом оптимізації етапів конкурсу, перегляду тривалості обов'язкового навчання суддів, затвердження та оприлюднення нормативно-правових актів, включаючи чіткі критерії оцінювання та методологію підрахунку балів. Підтримати перезапуск добору суддів для заповнення близько 2000 суддівських вакансій та кваліфікаційного оцінювання близько 1500 чинних суддів за змістовної участі відновленої ГРД. * Умова макрофінансової допомоги від ЄС

3. Реформа Конституційного Суду України (КСУ): Впровадження нещодавно прийнятого закону №3277-IX шляхом створення Консультативної групи експертів за активної участі експертів Венеціанської комісії, ЄС та США, а також підтримки процесу перевірки кандидатів на посади суддів КСУ. *Ухвалення закону №3277 було однією з семи вимог для початку процесу вступу України до ЄС.

4. Впровадити програму лібералізації тарифів на природний газ та електроенергію: Впровадити план дій спрямований на лібералізацію тарифів на газ та електроенергію для кращого забезпечення енергозбереження за фінансової стійкості компаній та операторів, одночасно розробити схеми цільової підтримки для вразливих споживачів у контексті реформування системи субсидій на електроенергію. Вжити заходів для подальшої лібералізації цін на газ та електроенергію, а також підготуватися до розвитку "зеленої" енергетики та інтеграції енергосистеми між Україною та ЄС. Супроводжувати процес лібералізації механізмами соціального захисту дія пом'якшення впливу на бідніші верстви населення.

5. Посилити Рахункову палату України (РПУ) та Державну аудиторську службу України (ДАСУ): Внести зміни до законодавства, що сприятимуть підвищенню прозорості та підзвітності під час післявоєнної відбудови України шляхом посилення самостійності та професіоналізму цих двох інституцій. Забезпечити незалежний, прозорий, конкурентний та своєчасний відбір членів правління РПУ з перевіркою їхньої незалежності, компетентності та добросовісності. Посилити повноваження РПУ з питань аудиту органів місцевого самоврядування, державних підприємств та діяльності у сфері державних закупівель.

6. Міністерство оборони (МО):

- Реформувати процеси і процедури озброєння і державних закупівель, відповідно до стандартів НАТО щодо прозорості, підзвітності, ефективності та конкуренції в сфері оборонних закупівель, без шкоди для боєздатності країни.

- Ухвалити комплексну поправку 4210 до закону про національну безпеку, спрямовану на посилення демократичного цивільного контролю і моніторингу збройних сил, модернізацію системи командування і управління відповідно до принципів НАТО, а також Трансформацію процеси "управління і оборонного планування з метою підвищення рівня оперативної сумісності з НАТО.

- * Трансформувати системи оборонного планування та управління ресурсами з метою підвищення прозорості, протидії корупції та посилення оперативної сумісності з НАТО

- * Реорганізувати процеси і процедури закупівлі військових озброєнь і державних замовлень відповідно до стандартів НАТО щодо прозорості, підзвітності, ефективності та конкурентоспроможності у сфері оборонних закупівель.

- * Модернізувати системи управління кадрами та військової освіти відповідно до принципів, стандартів і доктрини НАТО.

- * Інвестиції в програми "Жінки, мир, безпека" (ЖМЕ).

Пріоритети на 18 місяців

- 1. Розпочати реорганізацію Бюро економічної безпеки України** Провести відкритий, конкурентний та заснований на професійних досягненнях відбір нового керівництва та обов'язкову перееатестацію персоналу БЕБ. Створити

авторитетний дисциплінарний комітет та замінити співробітників, які не відповідають етичним та професійним стандартам.

2. Служба Безпеки України: Ухвалили законопроекти щодо реформування та подальшої реструктуризації Служби безпеки України (СБУ), зокрема обмежити правоохоронні повноваження СБУ лише тими, що пов'язані з контррозвідкою, антишпигунською діяльністю, кібербезпекою та боротьбою з тероризмом. Провести етичну та професійну атестацію осіб, що претендують на роботу в СБУ (та переатестацію тих, хто вже працює в СБУ), Створити авторитетний дисциплінарний комітет і замінити співробітників, що не відповідають етичним і професійним стандартам. Посилити парламентський та цивільний нагляд за діяльністю СБУ. Реструктурувати процес запиту на законне перехоплення даних (прослуховування) і надати можливість іншим установам здійснювати судові перехоплення даних окремо від СБУ. Запровадити прозорий процес найму керівництва зі значущою та постійною міжнародною залученістю.

3. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості / «Українська Оборонна Промисловість» (колишній "Укроборомпром"): Створити наглядову раду ДК "Українська Оборонна Промисловість" (УОП), що відповідатиме стандартам Організації економічною співробітництва та розвитку (ОЕСР), включно з участю іноземних експертів з питань оборони Зміцнити міжвідомчі зв'язки (наприклад, офіси зв'язку за закупівель) з органами планування МОУ та Генерального штабу аби забезпечити належну роботу УОП відповідно до найбільш нагальних

потреб країни. Впровадити стандарти НАТО щодо прозорості, підзвітності, ефективності та конкуренції в оборонно-промисловому секторі. Запровадити процедури прозорості (навіть враховуючи вимоги воєнного часу щодо секретності), щоб уможливити подальший аудит і уникнути навіть видимості політичних чи корупційних проявів в оборонному виробництві.

4. Національна поліція України (НПУ). Запровадиш прозору, засновану на професійних досягненнях, систему кадрового відбору та кар'єрною зростання. Посилити підрозділи внутрішніх розслідувань та генеральної інспекції НПУ, вивести підрозділи генеральної інспекції з-під контролю обласного керівництва. Розширити юрисдикцію патрульної поліції на райони та замінити дільничні підрозділи патрульної поліції. Впровадити сучасні та практичні навчальні модулі в усі аспекти підготовки співробітників поліції.

5. Завершити реформування офісу Генерального прокурора (ОГП): Завершити етичну та професійну атестацію осіб, що претендують на роботу в ГПУ (та переатестацію тих, хто вже працює в ОГП). Створити авторитетний дисциплінарний комітет і провести заміну співробітників, що не відповідають етичним і професійним стандартам. Запровадити систему оцінки вагомості справ для узгодження з пріоритетністю при розподілі справ.

6. Державна митна служба (ДМС): Розробити та забезпечили реалізацію комплексної стратегії реформування митної служби, зокрема узгодження нормативно-правової бази із законодавством ЄС (включно з криміналізацією

масштабної контрабанди), спрощення та оцифрування митних правил, а також запровадження антикорупційних інструментів. Провести етичну та професійну атестацію осіб, що претендують на роботу в митній службі (та переатестацію тих, хто працює в ній). Переглянути процес відбору керівництва ДМС, щоб забезпечити прозорий і заснований на професійних досягненнях процес, що передбачає конструктивну участь міжнародних експертів. Створити авторитетний дисциплінарний комітет і замінити співробітників, що не відповідають етичним і професійним стандартам. Реорганізувати та укомплектувати підрозділ внутрішніх розслідувань ДПС. * Меморандум про економічну та фінансову політику МВФ

7. Державна прикордонна служби України (ДПСУ): Налагодити безпечний та надійний обмін інформацією між ДПСУ та прикордонними службами країн ЄС з метою підвищення ефективності транскордонного переміщення людей та торгівлі. Удосконалити процеси звітування про інциденти та транспортні потоки (людей та вантажів) а також бізнес-додатки, щоб забезпечити точну статистичну звітність для громадськості. Удосконалити процеси інформування про корупцію, зокрема забезпечити захист громадян, які повідомляють про порушення, в рамках служби.

8. Генеральні інспектори з питань відбудови: Переглянути та ухвалити довоєнний законопроект про створення інституту генеральних інспекторів у кожному ключовому міністерстві, залученому до відбудови, з повноваженнями: (1) передавати кримінальні справи до НАБУ або інших відповідних антикорупційних слідчих органів на упередження та (2) виявляти та запобігати марнотратству, шахрайству та зловживанням у міністерствах.[1]

Список використаних джерел:

1. Білий дім склав перелік реформ, які має зробити Україна для отримання допомоги <https://racurs.ua/ua/n187644-bilyy-dim-sklav-perelik-reform-yaki-maie-zrobyty-ukrayina-dlya-otrymannya-dopomogy.html>
2. Заява щодо запропонованого переліку пріоритетних реформ Прес-реліз Посольство США, Київ <https://ua.usembassy.gov/uk/statement-on-proposed-list-of-priority-reforms/>

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
президент Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління
полковник,
Генеральний штаб ЗСУ
м. Київ, Україна

Жукова І.В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради Українським молодим ученим,
директор Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління,
директор,
Видавнича група «Наукові перспективи»,
м. Київ, Україна

КАБМІН ЗНОВУ ПЕРЕНІС СТВОРЕННЯ РЕЄСТРУ ОЛІГАРХІВ

23 вересня 2021 року Верховна Рада прийняла у другому читанні поданий президентом України Володимиром Зеленським законопроект №5599 "Про запобігання загрозам нацбезпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну чи політичну вагу у суспільному житті (олігархів)". [1] "За" законопроект проголосували 279 народних депутатів/

Відповідно до ухваленого законопроекту, в Україні запуститься реєстр олігархів, до якого вноситимуть осіб, що відповідають хоча б трьом з чотирьох критеріїв:

- бере участь у політичному житті;
- має значний вплив на засоби масової інформації;
- є кінцевим бенефіціаром суб'єкта господарювання, який є монополістом або займає монополічне становище і протягом року підтримує або посилює такий стан;
- підтверджена вартість активів перевищує мільйон прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року (на поточний момент ця сума становить 2,189 млн грн).

Повноваження визнавати людину олігархом поклали на РНБО.

Внесеним до реєстру особам забороняється:

- робити будь-які внески на користь кандидатів на виборах або політичних партій;
- бути покупцем об'єктів великої приватизації;
- фінансувати будь-яку політичну агітацію і мітинги з політичними вимогами.

У разі контактів з внесеними до реєстру олігархів особами публічним службовцям необхідно буде подавати про це декларацію.

"Антиолігархічний" Закон вступив в силу наступного дня після його публікації і вводиться в дію через шість місяців після цього, тобто у 2022 році. Діяти документ буде 10 років.[2]

25 жовтня 2021 року Секретар РНБО Олексій Данілов наголосив на тому, що нині в Україні «кланово-олігархічний економічний лад» і він несе небезпеку. Він додав, що доки відповідний законопроект № 5599 про боротьбу з олігархами не ухвалено, наповнення списку цих осіб ще офіційно не стартувало. Однак, за словами Данілова, технологічно влада вже зараз має змогу проводити «моніторинг у разі ухвалення законопроекту щодо всіх громадян, які можуть потрапляти в

цю систему координат».[3] Рішенням РНБО від 29 червня 2022 року затверджено лише положення про Реєстр олігархів, яке визначає організаційні засади функціонування системи запобігання їхньому надмірному впливу та порядок застосування заходів впливу на них.[4]

Наша держава 23 червня 2022 року отримала статус кандидата на членство в ЄС. Впровадження закону про олігархів є однією з семи рекомендацій Єврокомісії, отриманих Україною разом зі статусом кандидата на вступ до Європейського Союзу.[5] В жовтні 20223 року Європейська комісія готується надати рекомендацію розпочати переговори про членство України. Після того, як Єврокомісія надасть свою рекомендацію, лідери ЄС повинні будуть її схвалити, швидше за все, на саміті в грудні. Після цього Україна, розпочне "тривалу процедуру" доведення реформ до кінця та приведення свого законодавства у відповідність до законодавства ЄС у більш ніж 30 сферах, включаючи верховенство закону та економіку.

29 листопада 2022 року міністр юстиції Денис Малюська під час презентації результатів дослідження Центра економічної стратегії (ЦЕС) «Олігархічний український капітал» сказав, що імплементацію закону про олігархів стримують війна, що зменшує як активи, так і їхній вплив, а також відсутність висновку Венеціанської комісії.[6]

Кабінет міністрів України розпорядженням від 24 лютого 2023 року відтермінував строк формування реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів). Встановлено, що строк, порядок формування та ведення цього реєстру буде визначено не раніше ніж «за три місяці з дня опублікування висновку Венеціанської комісії». Попередньо строком створення списку був квітень 2022 року.

Водночас передбачено внесення змін до Закону «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» з урахуванням висновку Венеціанської комісії, зокрема щодо визначення Мін'юсту відповідальним за формування та ведення реєстру олігархів.[7]

Зауважимо, що де-факто цей закон уже працює і без реєстру. Через "антиолігархічний" закон акції своїх телеканалів продав п'ятий президент України, народний депутат і лідер партії "Європейська солідарність" Петро Порошенко. Трохи раніше про вихід своєї інвестиційної компанії SCM із медійного бізнесу з цієї ж причини оголосив один із найбагатших людей України Рінат Ахметов. Він та інші багаті українці втратили частину своїх активів через війну.

Європейська комісія "За демократію через право" (Венеціанська комісія) рекомендує Україні почекати з ухваленням закону про олігархів до закінчення війни в Україні. Про це 12 червня, повідомив міністр юстиції Денис Малюська, який взяв участь у засіданні комісії. За словами Малюська, Україні порадили відкласти введення закону, оскільки війна з Росією суттєво змінює баланс сил у країні та значно зменшує вплив олігархів. Також він переконаний, що зараз оцінити вплив закону про олігархів на правову та політичну системи дуже складно.

Водночас міністр юстиції наголосив, що пауза в імплементації закону буде недовгою, оскільки Венеціанська комісія та Україна обов'язково повернуться до цієї теми після перемоги у війні з РФ.[8]

Кабінет міністрів України розпорядженням від 19 вересня 2023 року черговий раз вніс зміни до плану заходів щодо

запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами). Зокрема, реєстр олігархів вирішили створити аж через три місяці після закінчення війни. Раніше реєстр мали створити через три місяці з дня опублікування висновку Венеційської комісії до закону про олігархів.

Як повідомлялося, Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) дійшла висновку, що так званий «закон про олігархів», ініційований Офісом президента Володимира Зеленського, не може застосовуватися в існуючому вигляді, і рекомендувала Україні застосувати системний, а не індивідуальний підхід для боротьби з цим явищем, а також виконати низку рекомендацій.

Хоча раніше міністр юстиції Денис Малюська стверджував, що Венеціанська комісія рекомендувала відкласти імплементацію так званого закону «про олігархів» через війну.[9]

Список використаних джерел:

1. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 №1780-IX

2. Романенко Є.О. Президент Володимир Зеленський ввів у дію рішення РНБО про реєстр олігархів, порядок його формування та ведення//Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Дікірх (Люксембург): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2022 р. - с.14-24

3. Локдаун в Україні, походження коронавірусу, реєстр олігархів та завершення війни на Донбасі – головне з інтерв'ю Данілова <https://thepage.ua/ua/news/intervyu-sekretarya-rnboleksiya-danilova-vidannyyu-rbk-ukrayina-25-zhovtnya>

4. Про затвердження Положення про Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), порядок його формування і ведення: Рішення Рада національної безпеки і оборони України від 29 червня 2022 року

5. Романенко Є.О. Україна кандидат на вступ в Європейський Союз //Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Рига (Латвія): ГО «ВАДНД», 07 жовтня 2022 - р.110-118.

6. Олігархічний український капітал. Дослідження <https://ces.org.ua/oligarchic-ukrainian-capital-research/>

7. Кабмін змінив строк формування списку олігархів <https://thepage.ua/ua/news/stalo-vidomo-koli-sformuyut-spisok-oligarhiv>

8. Війна знизила вплив: Венеціанська комісія пропонує відтермінувати закон про олігархів (відео) <https://focus.ua/uk/voennoye-novosti/572074-vijna-znizila-vpliv-venecijska-komisiya-proponuye-vidstr>

9. Кабмін відклав створення реєстру олігархів <https://thepage.ua/ua/news/kabmin-vidklav-stvorennya-reyestru-oligarhiv>

Ангел А.А.
директор,
*відділ державної реєстрації актів цивільного стану
у місті Мукачеві,
Мукачівського району Закарпатської області
м. Мукачево, Україна*

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сфера адміністративних послуг як у мирний час, так і в умовах війни є найбільш пріоритетною в роботі Уряду країни. Оскільки існуючі проблеми споживачів даних послуг вважаються водночас і державними проблемами, що позначається на реалізації громадських прав, інвестиційній привабливості, а також на рівні корупції тощо. Тому, уряд затвердив «перелік адміністративних послуг органів виконавчої влади та адміністративних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування у порядку виконання делегованих повноважень, які є обов'язковими для надання через центри надання адміністративних послуг» [1], а також використання Методики, яку розробив Центр політико-правових реформ у тісній співпраці з партнерами.

Військова агресія російської федерації проти України і запровадження воєнного стану не вплинули на запити громадян до сфери адміністративних послуг. Реєстрація актів цивільного стану, отримання паспортних документів, облік та захист внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), кількість яких суттєво зросла, переміщення бізнесу в більш безпечні регіони, окупація певних територій – це все ті проблеми, з якими стикнулася держава у зв'язку з початком війни. В

умовах воєнного стану зростає актуальність соціальної підтримки й інших категорій громадян, які опинилися у скрутних життєвих обставинах. На це у своєму дослідженні звертає увагу Н. Філіпська (2022, с. 71), яка наголошує, що «серед категорій громадян, які є вразливими, найбільшої уваги суспільства та держави потребують особи з обмеженими можливостями, які тією чи іншою мірою залежні від сторонньої допомоги і є найбільш уразливими в ситуації війни» [2].

Діяльність Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) в воєнний період має свої особливості, які включають в себе:

1. Забезпечення збереження та захисту даних. Під час війни безпека громадян та держави є головним пріоритетом. Тож, Центри надання адміністративних послуг вживають додаткових заходів безпеки для захисту від можливих загроз, а саме: вводять додаткову ідентифікацію, перевірку документів та інші заходи для запобігання шахрайству та зловживанням.

2. Підвищення ефективності роботи в умовах підвищеної навантаженості. У воєнний період збільшується обсяг роботи для центрів надання адміністративних послуг, оскільки попит на деякі послуги може зростати. Таким чином це вимагає збільшення кількості працівників, які надають послуги, а також додаткових ресурсів, таких як комп'ютери та програмне забезпечення.

3. Надання додаткових послуг. Наприклад, можуть з'явитися нові потреби в оформленні дозволів на пересування чи доступ до продуктів першої необхідності тощо. Таким чином центри надання адміністративних повинні надавати додаткові послуги, які є необхідними для забезпечення безпеки та захисту громадян.

4. Розвиток електронних сервісів, забезпечення їх доступності. В умовах воєнного періоду електронні сервіси стають більш важливими для надання адміністративних послуг. ЦНАП зобов'язані забезпечувати доступність електронних сервісів та відповідну інфраструктуру для їх надання.

5. Створення мобільних ЦНАП для забезпечення надання адміністративних послуг на передовій лінії та в інших важкодоступних місцях.

6. Забезпечення безпеки громадян і працівників. Організація роботи ЦНАП зобов'язана забезпечувати безпеку громадян, які відвідують центр, та безпосередньо самих працівників [3].

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави у сфері надання адміністративних послуг спостерігалися чимало проблем. Найбільш гостро постали проблеми, пов'язані із:

- встановленням особи у випадку втрати нею всіх документів, оскільки в цей час було закрито демографічні реєстри та припинено діяльність Державної міграційної служби;

- зупинкою усіх видів послуг, які виконуються із використанням державних реєстрів (реєстрація підприємницької діяльності, нерухомого майна, транспорту тощо);

- зупинкою реєстрації місця проживання, що, в свою чергу, суттєво позначилося на наданні інших послуг.

Утім, Українська держава досить успішно впоралася з викликами у сфері адміністративних послуг, які мали місце на початку повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 р. Застосунок «Дія», перебої в роботі якого спостерігалися в певний момент, суттєво врятував ситуацію,

оскільки дозволив швидко вирішувати проблему виплат державної допомоги («єПідтримка») для мільйонів українських громадян, а також користуватися іншими корисними сервісами. Аналіз сфери надання адміністративних послуг в умовах війни дає можливість виокремити ті рішення Уряду, які суттєво вплинули на швидкість надання адміністративних послуг в умовах децентралізації. Серед них: продовження дії «протермінованих» паспортів та посвідчень водія; перенесення місця виплат пенсій і соціальної допомоги незалежно від зареєстрованого місця проживання; автоматичне продовження соціальних виплат; телефонне підтвердження статусу безробітного; «єДокумент»; шлюб протягом доби без доплат з використанням відеозв'язку і свідків тощо. Такі дії з боку держави дозволили говорити про рівень задоволеності громадян від отримання публічних послуг, що підтверджує ефективність діяльності органів публічної адміністрації. Водночас маємо наголосити, що якість надання окремих видів адміністративних послуг вимагає вдосконалення з урахуванням як безпекових викликів, так і тих верств населення, які потребують такої допомоги [4].

З початком воєнних дій спостерігається суттєве зростання навантаження на відповідні публічні органи в сфері надання адміністративних послуг. Так, через активізацію воєнних дій та одночасним переміщенням, чимало громадян були вимушені залишити місце проживання, переїхати у більш безпечні регіони нашої країни, були наділені правом на набуття статусу внутрішньо переміщеної особи (ВПО). Дана ситуація певним чином позначилася на якості та оперативності надання адміністративних послуг.

Відтак, на нашу думку, головними проблемами надання адміністративних послуг в умовах війни в Україні є: складнощі у процедурах; низький рівень якості надання адміністративних послуг, складнощі у доступності та зручності отримання послуг (зростання термінів надання послуг, обмеження громадського звернення за послугами, наявність доволі великих черг, непристосованість приміщень до споживацьких потреб тощо), а також погіршення прозорості та надмірна вартість адміністративних послуг тощо. Варто зазначити, що протягом останнього часу держава доклала чимало зусиль для вирішення даних проблем. Так, наприклад, було продовжено дію «прострочених» паспортів та водійських посвідчень, автоматично пролонговано соціальні виплати, перенесено місця виплат пенсій та іншої допомоги не зважаючи на зареєстроване місце проживання; забезпечено можливість в телефонному режимі підтвердити статус безробітного, а також створено резервні державні реєстри тощо. Однак, попри це, на даний час з метою покращення надання адміністративних послуг в умовах війни в Україні необхідно налагодити систему оплати за дані послуги, скоротити кількість адміністративних послуг, а також спростити механізм надання певних послуг.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Перелік від 16.05.2014 № 523-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text>.
2. Філіпська Н. О. Роль недержавних громадських об'єднань у захисті прав осіб з обмеженими можливостями в Україні під час війни. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 69-80.

3. Сиротенко Н.О., Комарова К.В. Особливості діяльності центрів надання адміністративних послуг в воєнний період.
URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164355>.

4. Гусаров С.М., Марчук М.І. Вплив децентралізації на швидкість надання адміністративних послуг в умовах війни.
Право і безпека – Law and Safety. 2023. № 1 (88). С. 202-212.

Вавренюк С.А.

професор кафедри пожежної і техногенної безпеки
об'єктів та технологій,

*Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна*

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сьогодні ми можемо побачити, що аналітики системи публічного управління пропонують нам кластерний підхід, котрий дозволяє визначити регіональні групи закладів вищої освіти відносно ступеню загострення їх внутрішніх проблем.

Якщо розглядати кластери з точки зору широкого економічного сенсу, то можна сказати, що до його складу входять підприємства (фірми, установи). Необхідно зазначити, що вони повинні бути територіально розміщені у межах однієї області, а їх технічні та виробничі зв'язки повинні бути тісно пов'язані, однак, на ряду з цим, вони будуть виробниками, постачальниками та споживачами у відношенні один одного.

Характеризуючи ознаки кластеру, то слід відзначити, що до них відносяться: географічна концентрація, тобто це ті організації та установи, що розташовані неподалік один відносно одного, та кластери, що включають в себе одного роду діяльність, яка передбачає характерну близькість підприємств.

Не менш важливими ознаками учасників кластеру є наявність так званої «критичної маси», а також достатньо підвищений рівень зв'язків між учасниками, тобто внутрішня

та зовнішня пов'язаність й новизна в активності учасників кластеру. Якщо розглядати останній компонент, слід зазначити, що кластер направлений та сконцентрований на інноваційно-активні підприємства (фірми та установи). Саме інноваційний розвиток направляє діяльну орієнтацію цих структур та визначає інноваційну активність, й досягається постійним удосконаленням переваг у результаті різних видів нововведень. До таких можна віднести організаційні, технологічні, технічні та маркетингові нововведення.

Підводячи підсумок вище сказаного, зазначимо, що вирішити проблему виробничої взаємодії саме у галузі підготовки класифікованої робочої сили можливо за рахунок кластеризації сфери освіти. У даному випадку такий підхід допоможе підвищити конкурентоздатність на регіональному та національному рівнях, підвищити ріст інноваційного потенціалу, розвивати малий та середній бізнес у сфері освіти та підготовки кваліфікованих працівників, а також і в інших сферах[1].

Накопичений досвід говорить нам про те, що саме кластерний підхід не тільки є засобом досягнення мети, що ставилась та поєднана з підвищенням конкурентоздатності, а також інноваційним підсиленням, також представляє собою дієвий засіб, що є стимулом регіонального розвитку, який дозволить отримати мультиплікаційний ефект, що приведе до збільшення зайнятості, підвищить рівень заробітної плати, а також відрахувань у бюджет та зростання стабільності у конкуренції областей та держави в цілому.

Якщо розглядати центри, де можуть формуватися кластери, то це можуть бути освітні заклади, зокрема заклади вищої освіти та окремі групи наукових та дослідних організацій. У такому випадку кластери будуть розглядатися

як найбільш ефективна виробнича система в умовах глобалізації та розвитку сучасної науки, тобто це економіка знань[2].

Розглядаючи сферу розвитку регіонів, слід зазначити, що тут варто розвивати кластерні концепції. У такому випадку потрібно провести на національному рівні радикальні реформи, що приведуть до розширення організаційного та економічного співробітництва. Однак, тут основним аспектом супроводження процесу кластеризації є реалізація політики на загальнодержавному рівні, яка буде направлена на підтримання та розвиток науково-технічного прогресу, розвитку інновацій, проведення адміністративних, фінансових та економічних, а також регуляторних реформ та стратегічний розвиток регіонів.

На нашу думку, освітній кластер – це більш складний процес, аніж звичайне об'єднання закладів освіти, організацій та підприємств, тому що дані заклади беруть участь у процесі кооперації та конкурують один з одним.

Процес безперервної освіти починаючи від дошкільного закладу, далі від школи і аж до самого виробництва, являє собою одну систему, що в результаті утворює освітній кластер.

Підводячи підсумок вище наведеному, можемо сказати, що під поняттям освітнього кластеру слід розуміти союз, пов'язаний між собою та територією, закладів вищої освіти, що приводять до розвитку та зростання конкурентоздатності кожного з них, а їхня діяльність направлена на досягнення інноваційних технологій та якості підготовки працівників для регіонального та національного ринку праці.

Таким чином, в економічному механізмі публічного управління в системі реформування та розвитку вищої освіти

в Україні ми можемо побачити необхідність змін вітчизняної системи вищої освіти в області її готовності відносно сучасного розвитку, серед яких нові підходи до виділення не тільки освітніх, але й освітньо-наукових кластерів.

На ряду з цим, ми можемо говорити про неадекватність реакції на виклики та ризики зовнішнього та внутрішнього середовища на інституційному, регіональному та національному рівнях[3].

Це все при тому, що сьогодні ми спостерігаємо у сфері вищої освіти великі глобальні, політичні та економічні виклики, які обумовлені загальносвітовою тенденцією та специфічними умовами сьогодення, що дозволяє нам зробити висновок про необхідність своєчасного та обґрунтованого аналізу таких викликів та ризиків, які є основою для розробки обдуманих та дієвих рішень для їх реалізації у державній освітній політиці. Ми можемо сказати, що вітчизняна вища освіта має значний запас міцності, який важливо не тільки зберегти, але й примножити. Сучасний етап розвитку передбачає формування професійного ризик-менеджменту у системі вищої освіти, так як сучасний інноваційний розвиток українських університетів та усією освітньої системи може бути забезпечений тільки тоді, якщо ми будемо передбачати події, а не діяти у режимі реагування на ті або інші ризики.

Список використаних джерел:

1. Вавренюк С.А. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні : монографія / С.А. Вавренюк. – Харків: НУЦЗУ, 2020. – 284 с.
2. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів / С.А. Вавренюк// Публічне урядування:

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал»,
2018. – Вип. 3 (13). – 225 с.

3. Вавренюк С.А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти / С.А. Вавренюк// Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – Вип. 1 (10). – 397 с. – (Серія "Державне управління"). – С. 251-257.

Васильєв М.А.

аспірант кафедри публічного управління
і проектного менеджменту,
*ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

СУТНІСНІ ОЗНАКИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ЯК ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ОБЛАСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

У світлі положень ст.ст. 13, 14 Конституції України, фіксує особливий правовий статус землі як основного національного багатства, закріплюється правова конструкція, згідно з якою тільки законність є безумовним критерієм набуття та безперешкодної реалізації прав на землю.

На цьому тлі, а також за фактом оголошення землі предметом підвищеної охорони держави, необхідність контролю за використанням та охороною земель (далі - державний земельний контроль) виявляється об'єктивно детермінованою. Тому у ключі наведених конституційних положень, призначення державного земельного контролю в області регулювання земельних відносин полягає у стабільному, безперервному, компетентному спостереженні (моніторингу) за дотриманням суб'єктами земельних відносин режиму законності, шляхом реалізації ними заздалегідь передбачених законодавством нормативних сценаріїв, пов'язаних з використанням та охороною земель й оперативному реагуванні уповноважених адміністративних

органів на дії, що порушують стійкість керованої підсистеми із здійсненням процесуально регламентованих контрольних заходів з метою виявлення і припинення таких дій, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, вжиття необхідних мір щодо усунення наслідків і запобігання подібним діям у майбутньому.

Призначення державного земельного контролю визначає його провідні цілі:

1. Запобігання зловмисним діям через кваліфіковану оцінку відповідності поведінки передбаченим нормативним сценаріям;
2. Коригування неналежної поведінки, яка може спричинити вчинення зловмисних дій, що порушують існуючий правопорядок у галузі земельних відносин;
3. Підтримання правопорядку у галузі земельних відносин через припинення (блокування) зловмисних дій, у разі їх виявлення, за допомогою спеціальних засобів адміністративно-правового регулювання.

Провідні цілі є спрямовуючою силою цільової орієнтації державного земельного контролю, безпосередньо конкретизуючої релевантність рішень і дій контролюючих органів, здійснюваних з метою успішного досягнення цих цілей. Цільова орієнтація установлює важливі для ефективності та результативності пріоритети, відповідно до яких розробляються плани, напрями і підходи, розраховуються ресурси, окреслюються заходи, обумовлюючі в підсумку перспективний кінцевий результат державного земельного контролю.

Перспективним кінцевим результатом державного земельного контролю, з оглядом на задеклароване законодавчими актами виключне правове положення землі,

необхідно вважати настання еталонного стану раціонального, ощадливого, сталого використання земель в інтересах благополуччя суспільства з перспективами його подовження на користь майбутніх поколінь.

В ракурсі перспективного кінцевого результату державного земельного контролю, виразно виокремлюється його вузлова роль в області регулювання земельних відносин. Під дією низки детермінант, передумовлюючих складну поліфакторну природу контролю, властиву йому з причин багатогранності системних процесів керованої підсистеми, панорама цієї ролі може розглядатися крізь спектр наступних концептуально взаємопов'язаних аспектів:

- правоохоронний аспект: у більш широкому розумінні, значення державного земельного контролю полягає не тільки у присканні нелегальності, але і є визначальним на шляху встановлення загальної стабільності земельних відносин, розбудованої на засадах довіри, неупередженості, безпеки, суцільної законності, поваги і захисту прав сумлінних учасників земельних відносин, невідворотності застосування справедливого покарання до порушників правопорядку;

- державно-управлінський аспект: державний земельний контроль займає виняткове значення з позиції кумулятивної ефективності державно-управлінської діяльності, забезпечуючи стійкість поля взаємодії усіх елементів обох підсистем системи державного управління в області регулювання земельних відносин за допомогою каналів постійної передачі достовірної і репрезентативної управлінської інформації, необхідної для поєднання між собою інших функцій державного управління в області регулювання земельних відносин, а відтак їх адресність і цілеспрямованість на таких рівнях: цільовий рівень

(створення умов, за яких функціонування системи державного управління в області регулювання земельних відносин буде відбуватися у точній відповідності з вимогами існуючого правопорядку); процесуальний рівень (контроль щодо інших функцій під час здійснення державно-управлінської діяльності виконує координуючу, коригувальну, оціночну, наглядову місію); інституційний рівень (контроль разом з іншими функціями, під час здійснення державно-управлінської діяльності, реалізується уповноваженими адміністративними органами, в межах встановленої для них законодавством сфери компетенції, яка у рамках зафіксованого обсягу публічно-владних повноважень виразно розмежовує предмети їх відання та граничність допустимого регулятивного втручання у діяльність керованої підсистеми);

- економічний аспект: державний земельний контроль постає важливою складовою механізму державного регулювання економіки землекористування, зокрема у частині оптимізації використання земельних ресурсів, необхідної для підтримання ощадливості та збереження стійкої продуктивності їх природного потенціалу в умовах інтенсифікації матеріального виробництва (аграрного, промислового, будівельного тощо);

- екологічний аспект: в обставинах стрімкого виснаження земельних ресурсів, спричиненого тривалим надмірним антропогенним навантаженням і нераціональним поведінням з ними [1], державний земельний контроль постає центровим інструментом реалізації державної екологічної політики у частині забезпечення сталого землекористування щодо збереження рівноваги природних екосистем й підвищення рівня екологічної безпеки господарської діяльності, пов'язаної з використанням та

охороною земель, що передбачає усунення чинників нелегального матеріального виробництва, збалансування сільськогосподарських угідь, запобігання забруднення і деградації ґрунтів тощо.

Місце державного земельного контролю в області регулювання земельних відносин у значній мірі зумовлюється його роллю, однак є динамічною сутнісною ознакою, залежною як від широти і характеру публічно-владних повноважень компетентних адміністративних органів, їх здатності активно, професійно і неупереджено слугувати загальним інтересам, так і від впливу суспільних оціночних уявлень, що представляють рівень визнання авторитету і репутації цих органів, схвалення або критичного сприйняття їх функціональної ефективності у питаннях вирішення підвідомчих публічних справ на даний момент часу.

Отже, прослідкована логічна послідовність ланцюга сутнісних ознак державного земельного контролю розкриває основне характерне змістове ядро його смислового образу (рис. 1), незмінного і постійного незалежно від часу, місця, обставин чи зовнішніх впливів. В силу глибокого переплетіння численних зв'язків і відношень, що допускають об'єктивне існування і функціонування державного земельного контролю в реальному середовищі, а також закономірностей утворюючих вказаний смисловий образ, дане змістове ядро володіє унікальною комплексною властивістю, яка дає підстави вважати цей вид державного контролю особливим явищем в області регулювання земельних відносин. Покладаючись на цю вирішальну властивість, в кінцевому рахунку, виявляється можливим надати вичерпне визначення, яке дозволить створити розгорнуте розуміння сутності державного земельного

контролю як функції державного управління в області регулювання земельних відносин.

Рис. 1. Ланцюг сутнісних ознак державного земельного контролю

Джерело: розроблено автором

Таким чином, резюмуючи вищевикладене, прагнучи до максимально чіткого окреслення меж і характерних рис досліджуваного явища, в основі яких знаходяться наведені сутнісні ознаки, його формальне визначення слід представити так: контроль за використанням та охороною земель (державний земельний контроль) як функція державного управління в області регулювання земельних відносин – це специфічна, самостійна складова змісту державно-управлінської діяльності, що являє собою конкретний, нормативно регламентований напрямок більш широкої – адміністративно-регулюючої (близької до правоохоронної) діяльності держави у галузі земельних відносин, здійснюваний у рамках відповідної цілісної системи державного управління компетентними адміністративними органами (суб'єктами управління), маючими необхідний обсяг публічно-владних повноважень з метою належної реалізації на підставі обґрунтованих управлінських рішень, опосередковуючих владно-організуючий вплив держави призначення і провідних цілей державного земельного контролю й досягнення його кінцевого перспективного результату.

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#top> (дата звернення: 05.09.2023).

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 2.

ПРАВО

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
президент Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління
полковник,
*Генеральний штаб ЗСУ
м. Київ, Україна*

Жукова І.В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим,
директор Всеукраїнської Асамблеї докторів наук
з державного управління,
директор,
*Видавнича група «Наукові перспективи»,
м. Київ, Україна*

РАДА УХВАЛИЛА ЗАКОН ПРО НАЦМЕНШИНИ УКРАЇНИ

У перші роки Незалежності Україні вдалося сформувати потужну правову базу для гармонійного поєднання інтересів

усіх етнічних спільнот українського суспільства та забезпечити рівні умови для їхнього національного розвитку. Правову основу у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин (спільнот) заклали Декларація про державний суверенітет України та Декларація прав національностей України. Ці засадничі для Української держави документи сформулювали принципи, на яких сьогодні будується етнонаціональна політика, забезпечуються повага та рівність прав громадян України різних національностей, заборона дискримінації за національною ознакою. Згодом гарантії прав національних меншин (спільнот) знайшли свій розвиток у ряді законодавчих та нормативно-правових актів, зокрема у прийнятому в 1992 році Законі України «Про національні меншини в Україні»[1] та були закріплені у Конституції України.

Також Україна імплементувала міжнародні стандарти щодо захисту прав національних меншин у власне законодавство та державну етнополітику.

Однак, законодавчі акти у сфері захисту прав національних меншин (спільнот) були прийнятими ще у перші роки Незалежності, тому вони наразі не відповідають викликам часу, нові соціальні та політичні реалії вимагають їх перегляду та суттєвого оновлення.

Вдосконалення нормативно-правової бази у сфері етнополітики повинно враховувати зміни, що відбулися в Україні за роки незалежності, сучасні європейські стандарти, а також виклики, пов'язані із збройною агресією росії, тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.[2]

Україна є державою – учасницею Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та

Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Наша держава 23 червня 2022 року отримала статус кандидата на членство в ЄС. Завершення реформи законодавчої бази щодо національних меншин є однією з семи рекомендацій Єврокомісії, отриманих Україною разом зі статусом кандидата на вступ до Європейського Союзу.[3]

1 липня 2021 року Верховна Рада ухвалила президентський законопроект про корінні народи: кримських татар, караїмів, кримчаків.[4]

Закон спрямований на максимальний захист культурних, інформаційних та інших прав корінних народів України, а також визнає їхні представницькі органи. Зокрема, закон визначає, що корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострова, є кримські татари, караїми, кримчаки.

"Корінний народ України – автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України", – зазначається у тексті документу.

Закон визначає, що корінні народи мають право на самовизначення у складі України та політичний статус у межах Конституції та законів України. Вони мають колективне та індивідуальне право на повне володіння всіма правами людини та основоположними свободами.

Також він забороняє заперечення етнічної приналежності чи етнічної самобутності корінних народів України.[4]

Тоді також президент Володимир Зеленський анонсував розробку законопроекту про національні спільноти.

Верховна Рада України на засіданні 13 грудня 2022 року прийняла євроінтеграційний Закон про національні меншини (спільноти) України. За закон в цілому проголосували 324 нардепів.[2]

Цим Законом пропонується визнати таким, що втратив чинність, Закон України "Про національні меншини в Україні" від 25.06.1992 року.

Новий Закон складається з преамбули, п'ятьох розділів та 21-ї статті.

Законом закріплюється визначення "національні меншини (спільноти)":

- права, свободи та обов'язки осіб, які належать до національних меншин (спільнот); особливості державної політики щодо реалізації прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), зокрема особливості фінансового забезпечення впровадження такої політики, повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері захисту прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот);

- можливість створення консультативно-дорадчих органів при державних органах виконавчої влади різних рівнів, щодо реалізації державної політики в сфері захисту прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот);

- можливість створення центрів національностей в обласних центрах або визначених населених пунктах коштом державного та/або місцевого бюджетів, для функціонування громадських об'єднань національних меншин (спільнот) на безоплатній основі;

- міжнародне співробітництво та закордонні зв'язки національних меншин (спільнот).

Законом також вносяться зміни до Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", а саме – статтю 10 доповнюють частиною шостою такого змісту: "Для реалізації своїх повноважень сільські, селищні, міські, районні, обласні ради мають право створювати консультативно-дорадчі органи".[2]

12 травня Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року (далі – Концепція).[5] Вона обґрунтовує необхідність розроблення відповідної державної цільової програми (далі – Програма), визначає оптимальний варіант вирішення актуальних питань у сфері етнополітики та відповідні комплекси заходів у межах Програми. Концепція програми «Єдність у розмаїтті» була розроблена в інклюзивному діалозі та з урахуванням інтересів національних меншин та корінних народів, із залученням експертизи Ради Європи, у консультаціях із міжнародними партнерами, Єврокомісією. Триває робота з напрацювання самої Державної програми, яка буде внесена на розгляд Уряду найближчим часом.

Концепція відповідає Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» та визначає метою Програми створення сталих інституційних умов для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей національних меншин (спільнот) та корінних народів України відповідно до міжнародних нормативно-правових стандартів, сприяння міжкультурній компетентності, взаємодії та порозумінню, інтеграції українського суспільства в умовах необхідності подолання наслідків російсько-української війни та наслідків багаторічної політики російської насильницької асиміляції.

У своїй основі Концепція виходить із доцільності загальнонаціонального спрямування і координації державної

політики у сфері міжнаціональних відносин, національних меншин (спільнот), захисту прав корінних народів України з увагою до регіональної специфіки.

Концепція передбачає реалізацію у межах Програми комплексів заходів, спрямованих створити умови для належного забезпечення прав національних меншин (спільнот) та корінних народів, інтеграції українського суспільства, зокрема:

- забезпечення належних можливостей для здобуття повної загальної середньої освіти мовами національних меншин (спільнот) та корінних народів України одночасно з державною мовою, вивчення мов національної меншини (спільноти), корінного народу України відповідно до національного законодавства;

- впровадження у закладах загальної середньої освіти компонентів, спрямованих на поглиблення розуміння етнічного розмаїття України та світу шляхом внесення змін до навчальних програм;

- заходи зі співпраці з державами-членами ЄС задля належного забезпечення освітніх прав національних меншин (спільнот) України;

- підтримку проектів та заходів, спрямованих на збереження та ревіталізацію мов і культур національних меншин (спільнот) та корінних народів України, які знаходяться під загрозою зникнення, зокрема розроблення Стратегії збереження та розвитку мов надазовських греків України;

- заходів, спрямованих на збереження культур та історичної пам'яті національних меншин (спільнот) та корінних народів України;

- заходів, спрямованих на подолання наслідків збройної агресії російської федерації у контексті забезпечення прав національних меншин (спільнот) і корінних народів;

- удосконалення механізмів запобігання та протидії дискримінації осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України;

- внесення змін до законодавства з метою підвищення доступу громадських об'єднань національних меншин (спільнот) та корінних народів України до можливостей оренди приміщень для забезпечення провадження статутної діяльності;

- запровадження механізму національних і регіональних програм підтримки на конкурсній основі проектів та заходів громадянського суспільства, спрямованих на підтримку і розвиток культурної, мовної самобутності національних меншин (спільнот) та корінних народів України, міжкультурного діалогу, інтеграції українського суспільства;

- створення програми державної підтримки зареєстрованих медіа, які цілеспрямовано сприяють розвитку мов та культур національних меншин (спільнот) та корінних народів України;

- проведення загальнонаціональних та регіональних досліджень з метою оновлення та моніторингу даних щодо актуальних питань у сфері міжнаціональних відносин, національних меншин (спільнот) та захисту прав корінних народів України.

Програма розрахована на період з 2024 по 2034 роки.[5]

12 червня 2023 року, Венеційська комісія «За демократію через право» (далі – Венеційська Комісія) оприлюднила критичний висновок щодо закону України "Про національні меншини (спільноти)". [6] Його ухвалення є серед рекомендацій Єврокомісії для надання кандидатського статусу.

Варто відзначити, комісія в цілому привітала ухвалення закону про нацменшини в Україні. Вони також відзначили

співпрацю української влади в підготовці висновку. Водночас Венеційська комісія рекомендує "переглянути низку положень" закону: це потрібно для повної відповідності міжнародним стандартам.

Венеційська комісія надала наступні рекомендації:

- поширити право на організацію заходів мовами меншин для всіх осіб;
- вилучити обов'язок передбачати переклад українською мовою інформації про публічні заходи на прохання відвідувачів (глядачів) або принаймні переглянути його у світлі принципу пропорційності;
- переглянути зобов'язання, пов'язані з виданням книг і книгарнями з огляду на принцип пропорційності;
- забезпечити більшу правову визначеність щодо можливості перекладу офіційних написів та загальної інформації мовою меншини;
- переглянути статтю 10 та передбачити в самому Законі критерії для прийняття методології, аби забезпечити використання мов меншин у контактах з адміністративними органами відповідно до статті 10 FCNM та зобов'язань, ратифікованих Україною, відповідно до статті 10(2) і 10(4) ECRM.[6]

12 червня 2023 року, як вказувалося раніше, Венеційська комісія оприлюднила Висновок до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» від 13 грудня 2022 року, в якому містяться зауваження, здебільшого спрямовані на приведення деяких норм вказаного закону у відповідність до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 року, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року.

Виконання Україною рекомендацій Венеційської Комісії, в першу чергу, створить умови для належної реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот). Водночас внесення відповідних змін до законодавства також дозволить державі виконати важливу рекомендацію Європейської Комісії у контексті набуття Україною статусу повноправного члена Європейського Союзу.

13 серпня 2023 року у Верховній Раді було зареєстровано за №9610 проект Закону про внесення змін до Закону України “Про національні меншини (спільноти) України” щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України.[7] Метою прийняття проекту Закону є вдосконалення законодавчого регулювання реалізації прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 року, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року, а також рекомендацій Венеційської Комісії.

21 вересня 2023 року Верховна Рада ухвалила в другому читанні законопроект про нацменшини – 318 нардепів віддали свої голоси за нього. Проти не проголосував ніхто, ще троє утрималися і 18 депутатів не голосували.

Закон передбачено вдосконалення законодавчого регулювання прав і свобод нацменшин відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 року та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року.

У документі передбачається надання державних гарантій безоплатного забезпечення підручниками, зокрема електронними, здобувачів повної загальної середньої освіти, які належать до національних меншин.

Також повинна забезпечуватися можливість мов національних меншин у сфері реклами, а також на публічних, культурно-мистецьких, розважальних та видовищних заходах. Ще йдеться про надання цими мовами екстреної допомоги тощо.

У законі прописано порядок визначення певних населених пунктів як таких, де живуть представники тієї чи іншої національної меншини. Там для них можуть бути створені центри національних меншин (спільнот) відповідної територіальної громади.

Також гарантується державний захист тих мов національних меншин, яким загрожує знищення. Передбачається підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини національних меншин.

Дія закону не поширюється на росіян, які мешкають на території України.[7]

Висновки. Прийняття зазначеного Закону сприятиме забезпеченню реалізації прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот), виконанню міжнародних зобов'язань України.

Список використанх джерел:

1. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року № 2494-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>

2. Про національні меншини (спільноти) України: проект Закону від 24.11.2022 №8224 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40892>

3. Романенко Є.О. Україна кандидат на вступ в Європейський Союз //Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Рига (Латвія): ГО «ВАДНД», 07 жовтня 2022 - р.110-118.

4. Про корінні народи України: Закон України від 1 липня 2021 року № 1616-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

5. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми “Єдність у розмаїтті” на період до 2034 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 12 травня 2023 р. № 429-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2023-%D1%80#Text>

6. European commission for democracy through law (Venice commission) Ukraine opinion on the law on national minorities (communities) [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-ad\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=cdl-ad(2023)021-e)

7. Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про національні меншини (спільноти) України” щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України: проект Закону від 13.08.2023 №9610 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42516>

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна*

Малахов Р.В.

кандидат наук з державного управління,
полковник,
ГУР МО

В УКРАЇНІ ХОЧУТЬ ЗАПРОВАДИТИ СУВОРЕ ДИСЦИПЛІНАРНЕ СТЯГНЕННЯ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗСУ

В Україні йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну розпочате 24 лютого 2022 року є продовженням російсько-української війни, яку розв'язала Росія ще у 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати.

Починаючи повномасштабну війну проти України, Росія сподівалася на швидку перемогу. Однак плани Кремля перекреслив опір українських воїнів, тож "Київ за 3 дні" перетворюється у зтяжну для ворога війну. Втрати окупанта на війні проти України за рік можуть бути значно більшими, ніж в офіційній статистиці.[1]

В Україні сталося значне збільшення Збройних сил за рахунок добровольців та резервістів, які стали на захист нашої

країни. Під час служби вони можуть зіткнутися з дисциплінарним стягненням.

Військова дисципліна - це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України. Військова дисципліна ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі.

Військова дисципліна досягається шляхом:

- виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців на національно-історичних традиціях українського народу та традиціях Збройних Сил України, патріотизму, свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, вірності Військовій присязі;

- особистої відповідальності кожного військовослужбовця за дотримання Конституції та законів України, Військової присяги, виконання своїх обов'язків, вимог статутів Збройних Сил України;

- формування правової культури військовослужбовців;

- умілого поєднання повсякденної вимогливості командирів і начальників (далі - командири) до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконання, примусу й громадського впливу колективу;

- зразкового виконання командирами військового обов'язку, їх справедливого ставлення до підлеглих;

- підтримання у військових з'єднаннях, частинах (підрозділах), закладах та установах необхідних матеріально-побутових умов, статутного порядку;

- своєчасного і повного постачання військовослужбовців встановленими видами забезпечення;

- чіткої організації і повного залучення особового складу до бойового навчання.[2]

За стан військової дисципліни у з'єднанні, військовій частині (підрозділі), закладі та установі відповідає командир. Право командира - віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого - їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк. Відповідальність за наказ несе командир, який його віддав.

Інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командира постійно підтримувати військову дисципліну, вимагати її додержання від підлеглих, не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення. Стосовно кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків, а також з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України "Про оборону України".[3]

Діяльність командира щодо підтримання військової дисципліни оцінюється не кількістю накладених ним дисциплінарних стягнень, а виконанням обов'язків з додержанням вимог законів і статутів Збройних Сил України, повним використанням дисциплінарної влади для наведення порядку і запобігання порушенням військової дисципліни.

Відповідно до ст.48 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України на військовослужбовців можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення:

- а) зауваження;
  - б) догана;
  - в) сувора догана;
  - г) позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи з корабля на берег (стосовно військовослужбовців строкової військової служби та курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);
  - г) попередження про неповну службу відповідність (крім осіб рядового складу строкової військової служби);
  - д) пониження в посаді;
  - е) пониження у військовому званні на один ступінь (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу);
  - е) пониження у військовому званні з переведенням на нижчу посаду (стосовно військовослужбовців сержантського (старшинського) складу);
  - ж) звільнення з військової служби через службу невідповідність (крім осіб, які проходять строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, а також військовозобов'язаних під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів та резервістів під час проходження підготовки та зборів).[2]
- 16 серпня 2023 року у Верховній Раді було зареєстровано за №9616 проект Закону про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо розширення переліку заохочень та дисциплінарних стягнень для військовослужбовців під час дії воєнного стану внесений нардепами Мар'яною Безуглою, Олексієм Гончаренко, Єлизаветою Богуцькою та іншими.[4]

Прийняття проекту Закону, як сказано в пояснювальній записці, обумовлено необхідністю удосконалення механізму дисциплінарної відповідальності військовослужбовців за невиконання (неналежного виконання) ними своїх службових обов'язків та порушення військової дисципліни або громадського порядку, вчинених під час дії воєнного стану.

Проектом Закону пропонується внести зміни до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, доповнивши новими положеннями, якими передбачити:

- впровадження заохочення у вигляді поновлення у військовому званні (для осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу, до яких було застосовано дисциплінарне стягнення у випадках передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України);

- встановлення строку дії дисциплінарного стягнення у вигляді пониження у військовому званні до військового звання «солдат», «матрос» (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу під час дії воєнного стану) – один рік, та мінімального строку шість місяців протягом якого не може бути застосовано заохочення у вигляді поновлення у військовому званні;

- впровадження дисциплінарного стягнення у вигляді пониження у військовому званні до військового звання «солдат», «матрос» (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу під час дії воєнного стану);

- встановлення порядку пониження у військових званнях до військових звань «солдат», «матрос» (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу під час дії воєнного стану), за яким таке дисциплінарне стягнення застосовується за наказом того командира, який має право

накладати таке стягнення із урахуванням результатів проведення службового розслідування та рекомендацій комісії з питань проходження військової служби або ради сержантів військової частини;

- уточнення переліку керівників утворених відповідно до законів України військових формувань, які користуються дисциплінарною владою, та можуть застосовувати, зокрема наведені вище, дисциплінарні стягнення та заохочення.[4]

Висновки. Метою цього законопроекту є реалізація нового інструментарію в галузі дисциплінарних стягнень з урахуванням особливостей служби в умовах воєнного стану. Впровадження такого виду стягнення є доречним в умовах воєнного стану і такий крок пов'язаний зокрема із непоодинокими випадками нестатутного ставлення військовослужбовців старшинського або офіцерського складу до своїх підлеглих. Рішення про застосування до конкретного військовослужбовця подібних стягнень ухвалюватимуться за рішенням командира. Також командири та їхні безпосередні начальники отримують право ухвалювати рішення про застосування заохочення у вигляді поновлення у званні.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.

2. Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 року №551-XIV <https://ips.ligazakon.net/document/T990551?an=479723>

3. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

4. Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо розширення переліку заохочень та дисциплінарних стягнень для військовослужбовців під час дії воєнного стану: проект Закону від 16.08.2023 №9616 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42521>

Зінченко С.О.

аспірант кафедри конституційного і адміністративного права,
*Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДІЗНАННЯ

У сучасному суспільстві функціонування правоохоронних органів є надзвичайно важливим елементом забезпечення правопорядку та правової дисципліни. Справедливе та ефективне розслідування кримінальних правопорушень, а також виконання закону є ключовим завданням держави в гарантуванні прав і свобод громадян. У такому контексті, однією зі складних та відповідальних посад, пов'язаних з управлінням діяльністю правоохоронних органів, є посада керівника органу дізнання.

Адміністративно-правовий статус згаданого суб'єкта є суттєвою складовою його професійної діяльності та визначається комплексом норм, що регулюють вимоги, права та обов'язки, гарантії, компетенцію (повноваження) та відповідальність такої важливої посади. Даний статус відображається у правовому становищі керівника органу дізнання в системі досудового розслідування та правоохоронній системі загалом.

Правове регулювання діяльності органів дізнання, а також місце їхніх керівників базується на Конституції України [1] та ряді законів, серед яких основним є Закон України «Про Національну поліцію» [2]. Важливо зауважити, що в даному контексті Кримінально-процесуальний кодекс не включається, оскільки він є основним документом, що

регулює кримінально-процесуальну сферу, а не адміністративно-правовий статус керівника органу дізнання.

У світлі принципу верховенства права, закріпленого в статті 8 Конституції України, виникає невідворотний обов'язок керівника відповідного органу виконувати свої повноваження виключно у відповідності до найвищих принципів правової системи [1]. Не менш важливо, що відповідно до положень статті 6 Закону України «Про Національну поліцію», поліція та, відповідно, органи досудового дізнання повинні керуватися принципом верховенства права [2].

Відзначимо, що стаття 19 Конституції України накладає на органи державної влади та їх посадових осіб прямиий обов'язок діяти виключно на підставі та в межах наданих їм повноважень, враховуючи норми, закріплені в Конституції та законах України [1]. Таким чином, адміністративно-правовий статус керівника органу дізнання охоплює імперативне виконання найвищих норм правової системи в контексті його повноважень.

Згідно з Положенням про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20 травня 2020 року № 405, начальники таких структур виконують важливі повноваження в ролі керівників органів дізнання, як це передбачено кримінальним процесуальним законодавством. Вони несуть відповідальність за організацію роботи своїх підрозділів дізнання, а також за стан досудового розслідування кримінальних правопорушень, включаючи виконання інших завдань, які покладені на їхні підрозділи [3].

Здійснюючи аналіз сучасних досліджень, варто відзначити, що керівник органу дізнання володіє важливим спектром функцій, що визначають його компетентність у

цілому. Дослідники вказують, що до основних аспектів діяльності даного суб'єкта слід віднести аналіз, планування, організацію, облік і контроль [4, с.73].

А. Торбас розглядає функціональні засади діяльності керівника органу дізнання в контексті кримінального процесу та приходять до висновку, що в такому контексті його роль обмежується виключно функцією відомчого контролю. Зазначено, що даний суб'єкт не має можливості здійснювати самостійне розслідування [5, с. 316].

Слід відзначити, що адміністративно-правовий статус керівника органу дізнання розкривається частково у Положенні про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення від 30.06.2020. Вказаний документ визначає статус та повноваження керівників органів досудового розслідування та органів дізнання, які уповноважені проводити організаційні заходи у рамках досудового розслідування та дізнання [6].

Важливо враховувати роль даного суб'єкта у взаємодії з іншими правоохоронними та судовими органами. Керівник має забезпечувати координацію роботи свого підрозділу з метою ефективного розкриття та розслідування кримінальних справ. Він також забезпечує виконання вказівок та рішень вищих органів, що регулюють правоохоронну діяльність.

Крім того, як зазначалось раніше, адміністративно-правовий статус керівника органу дізнання включає в себе відповідальність за ведення кадрової роботи, навчання та підвищення кваліфікації працівників підрозділу. Згідно зі статтею 19 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські можуть нести різноманітну відповідальність, таку як кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну

та дисциплінарну відповідальність, в залежності від ситуації та порушень закону [2].

Щодо критеріїв, які встановлюються для обрання особи на вказану посаду, слід відзначити відсутність конкретних нормативних визначень в законодавстві. На нашу думку, особа, яка бажає стати керівником органу дізнання має відповідати високим критеріям професійної компетентності. Кандидат повинен мати вищу юридичну освіту та значний досвід у сфері правоохоронної діяльності, що включає управлінську практику та поглиблене розуміння кримінального процесу. Окрім того, керівник повинен володіти високими організаторськими та аналітичними здібностями, а також бути здатним до прийняття відповідальних рішень у складних та надзвичайних ситуаціях. Такий фахівець повинен мати бездоганну репутацію, дотримуватися етичних норм та виявляти високий ступінь відданості принципам правової державності та правового порядку.

У висновку слід зазначити, що адміністративно-правовий статус керівника органу дізнання в сучасному суспільстві є надзвичайно важливим і складним аспектом правоохоронної системи. Від такої посади залежить ефективність та справедливість розслідування кримінальних правопорушень, а також забезпечення правопорядку та правової дисципліни. Керівник органу дізнання має високий ступінь відповідальності перед суспільством та законом і повинен діяти відповідно до найвищих норм правової системи. Адміністративно-правовий статус вказаного суб'єкта визначається комплексом норм, що регулюють його права та обов'язки, а також гарантії та відповідальність. Крім того, керівник органу дізнання відіграє ключову роль у

координації та організації роботи свого підрозділу, а також співпраці з іншими правоохоронними та судовими органами. Для зайняття такої посади необхідні високі кваліфікація, досвід та відданість принципам правової державності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII: станом на 2 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

3. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ М-ва внутр. справ України від 20.05.2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

4. Благута Р., Гарасимів О., Гуцуляк Ю. Дізнання: навч. посіб. / ред. А. Хитра. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 340 с.

5. Торбас А. Порівняння повноважень керівника органу дізнання та керівника органу досудового слідства. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф, м. Одеса, 21 трав. 2021 р. Одеса, 2021. С. 314–316

6. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Ген. прокурора від 30.06.2020 р. № 298: станом на 18 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 24.09.2023).

Куртакова Г.О.

доцент,
ННІП МАУП
м.Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Соціальне партнерство в Україні є одним із основних принципів взаємодії між державою, роботодавцями та профспілками. Ця форма співробітництва має на меті забезпечити соціальний мир та збереження прав працівників.

Україна розвиває соціальне партнерство на різних рівнях – національному, регіональному та підприємницькому. На національному рівні діють Тристоронні соціально-економічні ради, які об'єднують представників уряду, роботодавців та профспілки. Вони займаються обговоренням актуальних проблем суспільства, політики зайнятості та регулювання праці.

Соціальне партнерство в Україні є механізмом вирішення колективних трудових спорів. Роботодавці та профспілки мають право на укладання колективних договорів, які регулюють умови праці, заробітну плату, соціальний захист працівників тощо. Колективні договори допомагають створювати сприятливі умови праці та підтримувати соціальний діалог між роботодавцями та працівниками. Соціальне партнерство також включає соціальну відповідальність бізнесу. Національні та регіональні органи влади сприяють розвитку соціально відповідального бізнесу, а профспілки й роботодавці заохочують компанії до забезпечення соціальних гарантій для працівників та участі в реалізації соціальних проектів.

Одним із успіхів соціального партнерства в Україні є впровадження мінімальної заробітної плати, яка гарантує працівникам мінімальний рівень доходу. Також в Україні прийняті закони, які забезпечують захист прав працівників, у тому числі проти дискримінації на робочому місці та незаконної звільнення.

Загалом, соціальне партнерство в Україні є важливим механізмом, який сприяє встановленню балансу інтересів між державою, роботодавцями та профспілками. Воно сприяє створенню сприятливих умов праці, забезпеченню соціального захисту працівників та розвитку бізнесу з урахуванням соціальних цінностей.

Україна зазнає ряду проблем у сфері соціального партнерства. Деякі з них включають:

1. Недостатня участь роботодавців у колективних переговорах: Україна стикається з проблемою недостатньої участі роботодавців у переговорних процесах та вирішенні соціально-економічних питань з роботодавцями. Це створює небезпеку для працівників, оскільки їх інтереси не представлені правильним чином.

2. Недотримання законодавства щодо трудових відносин: Україна має проблему з недотриманням законодавства щодо трудових відносин, включаючи порушення прав працівників, низьку заробітну плату, зловживання умовами праці тощо. Це створює напругу між роботодавцями та працівниками та погіршує соціальну ситуацію в країні.

3. Відсутність розвинутої системи соціального захисту: Україна має обмежену систему соціального захисту, яка не забезпечує відповідних умов для захисту працівників. Наявна соціальна допомога часто недостатня або неефективна, що погіршує благополуччя населення.

4. Незадовільна участь громадськості: Україна має проблему з недостатньою участю громадськості у процесі прийняття рішень, пов'язаних з трудовими відносинами. Це означає, що рішення, прийняті в цій сфері, можуть не враховувати інтереси та потреби працівників.

5. Корупція: Корупція є великою проблемою в Україні, включаючи трудові відносини. Неправомірні методи прийняття рішень, підкуп і вплив корумпованих посередників можуть погіршити якість соціального партнерства та підірвати його довіру.

Ці проблеми соціального партнерства в Україні потребують серйозного вирішення, щоб покращити трудові відносини та забезпечити більш справедливий та стабільний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико- правовий аспект : монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2001. 328 с.
2. Трудове право України: підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. Харків: ФІНН, 2010. – 752 с

Мироненко М.О.
аспірантка кафедри конституційного і
адміністративного права,
*Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

ПРАВОВИЙ СТАТУС МЕДІАТОРА В УКРАЇНІ

На сучасному етапі реформування української правової системи, медіація стає ключовим інструментом для мирного вирішення конфліктів. К. Токарева підкреслює, що медіація сприяє формуванню нових правових цінностей та традицій в українському суспільстві [1, с. 208]. Важливою складовою даного процесу є визначення правового статусу медіатора, який, з одного боку, забезпечує ефективне функціонування медіації як інструменту врегулювання конфліктів, а з іншого боку, визначає права та обов'язки осіб, які обрали такий шлях вирішення своїх суперечок. В контексті розвитку медіації в Україні, важливим є аналіз та розуміння ключових аспектів правового статусу медіатора, що сприятиме подальшій інтеграції зазначеної інституції в національну правову систему та сприятиме зміцненню правової культури українського суспільства.

У подальшому аналізі правового статусу медіатора в Україні, слід звернути увагу на визначення медіатора, надане Законом України «Про медіацію». Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону, медіатор визнається спеціально підготовленою нейтральною, незалежною, неупередженою фізичною особою, яка проводить медіацію [2]. Таке тлумачення ставить під сумнів будь-яку можливість втручання медіатора у конфліктну ситуацію з боку однієї зі

сторін або з іншими конфліктуючими інтересами. Отже, нейтралітет та незалежність медіатора стають основоположними принципами його діяльності, що гарантує об'єктивність та справедливість медіаційного процесу.

Доцільно також відзначити, що встановлення таких параметрів статусу медіатора, як нейтралітет та незалежність, відображає загальну тенденцію у світовій медіаційній практиці, де ключовим є забезпечення нейтральності та об'єктивності особи, яка відіграє роль посередника. Такий підхід сприяє збереженню довіри сторін до медіатора та до самого процесу медіації, що, в свою чергу, підсилює його ефективність та призводить до більш успішних результатів врегулювання конфліктів.

Правовий статус медіатора в Україні включає його права, обов'язки, етичні та кваліфікаційні вимоги, юридичну відповідальність, які визначені розділом 2 Закону «Про медіацію» [2]. Серед основних прав медіатора - визначення методики медіації, отримання необхідної інформації та відшкодування витрат. Він також може надавати послуги на платній або безоплатній основі, самостійно обирати форму ведення діяльності.

Щодо обов'язків, медіатор має забезпечити підготовку до медіації та дотримання принципів професійної етики. Важливим є також додержання конфіденційності та повідомлення про конфлікт інтересів. Медіатор повинен інформувати учасників медіації про їхні права та обов'язки, а також керувати процедурою медіації та припиняти її у випадках конфлікту інтересів.

Кваліфікаційні вимоги до медіатора включають в себе вимоги щодо підготовки, визначені законодавством. Так, медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову

підготовку в Україні чи за кордоном. Однак, особа з судимістю, обмеженою цивільною дієздатністю чи недієздатністю не може бути медіатором. Сторони конфлікту, органи влади та місцевого самоврядування, підприємства та інші організації можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів.

Крім того, Закон чітко регламентує підготовку медіаторів. Зокрема, базова підготовка передбачає не менше 90 годин навчання, включаючи не менше 45 годин практичного тренінгу. Після успішного проходження підготовки, медіатор отримує сертифікат, в якому вказані відомості про нього та кількість годин навчання. До сертифіката можуть бути включені інші відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності. Крім того, до сертифіката додається перелік компонентів програми навчання та набутих компетентностей.

Важливо відзначити, що законодавство не містить вичерпного визначення правового статусу тих медіаторів, які займалися медіацією до набуття чинності Закону України «Про медіацію». Одним із найактуальніших невирішених питань є процедура сертифікації таких медіаторів згідно з сучасними стандартами та вимогами до підготовки, про які ми зазначили раніше.

Такий вакуум у законодавстві може породжувати незгодженості та труднощі у практичній роботі медіаторів, які мають власний досвід у даній сфері до ухвалення Закону. Вирішення зазначеного питання та встановлення чітких норм процедури сертифікації для вказаної категорії медіаторів стане важливим кроком у розвитку медіації в Україні. Це сприятиме зміцненню правової культури та наданню якісних медіаційних послуг у вітчизняному суспільстві.

О. Шминдрук доречно зауважує, що крім встановлених кваліфікаційних вимог, медіаторам в Україні також пред'являються високі етичні стандарти. У нашій країні особливою особливістю є відсутність загального кодексу етики для медіаторів. Кожна громадська організація медіаторів розробляє власний кодекс, який відкритий для її членів [3, с.104].

Важливо підкреслити, що встановлення чітких етичних норм є важливим аспектом роботи медіаторів, оскільки це допомагає забезпечити довіру всіх учасників процесу медіації та зберегти нейтральність посередника. Крім того, такий підхід сприяє вирішенню конфліктів з максимальною об'єктивністю та справедливістю. Національна правова система повинна надати належну увагу створенню єдиного загальнодержавного кодексу етики для медіаторів, щоб забезпечити єдність стандартів та підвищити рівень професійності даної групи фахівців.

Вважаємо за доцільне відзначити, що у Законі України «Про медіацію» відсутні чіткі норми щодо відповідальності медіатора. Він несе цивільно-правову, адміністративну чи кримінальну відповідальність за порушення зобов'язань за договором про проведення медіації. Також, при невиконанні норм професійної етики, медіатор несе відповідальність перед об'єднанням медіаторів. Проте, в законодавстві не визначено конкретних процедур притягнення медіатора до відповідальності, що може призвести до правових труднощів.

Додатково, відсутність спеціального органу для розгляду скарг на медіаторів та їхнє притягнення до дисциплінарної відповідальності може призвести до недостатнього контролю у медіаційній сфері. На нашу думку, розв'язання зазначених питань є ключовим кроком для вдосконалення системи медіації в Україні.

Підсумовуючи, Україна активно реформує свою правову систему, надаючи пріоритет медіації як засобу конфліктного вирішення. Визначення правового статусу медіатора є ключовим аспектом такого процесу. Закон України «Про медіацію» встановлює основні принципи діяльності медіатора, зокрема його нейтралітет та незалежність, що є важливими у забезпеченні об'єктивності конфліктного врегулювання. Однак у законодавстві ще не врегульовано аспекти відповідальності медіаторів, особливо тих, які працювали до введення Закону України «Про медіацію». Розв'язання цього питання є важливим кроком для подальшого розвитку медіації в Україні та зміцнення правової культури.

Список використаних джерел:

1. Токарева К. Значення медіації в контексті розвитку правової системи України. *Наукові записки. Серія: право*. 2019. № 7. Спецвипуск. С. 204–209.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 21.09.2023).
3. Шминдрук О. Щодо деяких аспектів статусу медіатора в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 4(18). С. 99–106

СЕКЦІЯ 3.

ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Bielova O.

Doctor of Science in Pedagogy, Associate Professor of the
Department of Speech Therapy and Special Methods
*Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine*

CORRECTIVE EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL WORK ON THE FORMATION OF SPEECH READINESS FOR SCHOOL OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN WITH SPEECH PATHOLOGY

The corrective training and development system for the formation of components of speech readiness includes three stages: theoretical, practical and final.

I. Theoretical stage. The direction of the system is conceptual-theoretical analysis, which involves the study of conceptual provisions and models of development of children with speech disorders; substantiation of theoretical and methodological principles; definition of the main principles, goals and objectives. The purpose of this stage is: systematization of conceptual foundations into a system of corrective-educational-developmental work aimed at forming the basic components of speech readiness in older preschool children with speech pathology.

II. The practical stage is aimed at developing a program of correctional, educational and developmental work. The direction of the system: I – psychological-operational, involves ensuring the content of the psychological component of speech readiness through the prism of cognitive (intellectual and neuromotor functionality), motivational and emotional components. II – logocentric, aimed at ensuring the content of semiotic and activity components. The goal of this stage is: correction and formation of the basic structural components of speech readiness.

III. Final stage. The direction of the system is control-evaluative, it involves a final, variable-statistical analysis of research materials and the formulation of a psychological-pedagogical and speech therapy conclusion regarding the effectiveness of the system of corrective-educational-developmental work aimed at correcting and forming the basic components of speech readiness. The purpose of the stage: study of the materials of the formative experiment and generalized conclusions.

The goal of implementing a comprehensive corrective educational and developmental system is to ensure the necessary level (in accordance with the state standard of preschool education in Ukraine) of speech readiness, corresponding basic components (psychological, semiotic, activity) in children with speech pathology. That will ensure successful integration into the conditions of general secondary education institutions.

To achieve the set goal, the following tasks must be solved:

- taking into account the current state of formation of the components of speech readiness in older preschool children with logopathology and with normotypical psychophysical development, to develop a program of corrective-educational-developmental work [1; 2; 3; 4; 5];

- to introduce the program of corrective, educational and developmental work into the content of the educational process of preschool education institutions ("Ukrainian Preschool", "Confident Start");

- check and determine the effectiveness of the comprehensive program of correctional, educational and developmental work.

The comprehensive program of corrective, educational and developmental work, in accordance with the key stages of the system, includes three blocks: conceptual-objective (theoretical stage), corrective-formative (practical stage), monitoring and evaluation (final stage).

I. The conceptual-objective block includes an overview and analysis of conceptual approaches, an outline of methodological principles, the selection of system principles, stages, goals and tasks.

II. The corrective and formative block is aimed at the correction and development of the constituent components of speech readiness, which is carried out at propaedeutic-thorough, variable-sequential, and speech-active stages.

III. The control and evaluation unit provides an analysis of the materials of the formative experiment and a conclusion regarding the effectiveness of the implemented program of corrective, educational and developmental work aimed at improving the level of the components of speech readiness.

The system of correctional-educational-developmental work on the formation of speech readiness in older preschool children with speech pathology provides for various forms of work, namely: individual, subgroup, group and remote. Individual - aimed at the logo-psychological influence of the teacher on each child separately. Subgroup (in the number of 3 to 5 people) and group

type of activity involves logo-psychological influence of a team of specialists (speech therapist, psychologist, correctional teacher, educator) on a group of children. During the remote form, individual video materials and game tasks aimed at consolidating logo-psychological skills are taken for home study with the consent of the parents.

The methodology of correctional-educational-developmental work includes modernized, original and adapted methods aimed at correcting and forming the psychological, semiotic and activity components of speech readiness in older preschool children with logopathology.

Various groups of methods are used to implement corrective, educational and developmental work, such as: verbal, interactive (narration, reading, explanation, conversation), visual (visual didactic games, demonstration, observation, review, sample, etc.), practical (exercises, games, etc.). Each method includes methods of work, namely: verbal (speech sample, questions, explanations, etc.), visual (demonstration of pictures, cartoons, toys, positions of articulation and hands, etc.; work with situational pictures), game (sound imitation, creation of game actions, situations, dramatizations, voice and sound imitations, work to improve speech levels, etc.).

A comprehensive class by way of preparatory, leading includes and the final stage of work. such, for the preparatory stage of the process: regulation of muscle tone; stimulation of oral praxis; normalization of breathing; regulation of voice strength; development of tempo, diction, intonation, modulation; activation of hand practice. The leading stage is the main one, which ensures: the development of the phonemic level of speech; fixation or formation of vowel sounds; consolidation or formation of consonant sounds that are soft then hard; automation of sounds at

the phonemic and lexical levels; differentiation of sounds at the phonemic and lexical levels. The consolidating stage includes: practice of phonetics and prosodic skills in the conditions of speech activity; development of grammatical level; development of verbal attention and self-control of speech; development of auditory memory; development of verbal and logical thinking; development of verbal and spatial expression; development of visual-motor coordination (acquisition of graphomotor skills); stimulation of motivation to study and speech; development of regulation of emotional behavior.

References:

1. Белова О.Б. Дескрипція сформованості вербально-логічного мислення в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Вісник: зб. наук. Луганського національного національного університету імені Тараса Шевченка № 1 (355)*, 2023, С.106–114. <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/906>
2. Белова О. Б. Щодо проблеми розвитку лексичного рівня мовлення у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова*, 2023. Вип. 91. С.22 – 28. <http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/91/5.pdf>
3. Белова О. Б. Дескрипція розвитку вербальної уваги в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Збірник наукових праць. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Умань*. Вип. 1(9), 2023. С.12 – 22. <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279330>
4. Белова О. Б. Актуальний стан сформованості емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Освітологічний дискурс*. 1(40) 2023. С. 93–112. <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/977>

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

5. Bielova O, Konopliasta S. Description of kinesthetic and kinetic motor praxis in older preschool children with logopathology. *Journal Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2023, 27(5), P. 386-395. <https://sportpedagogy.org.ua/index.php/ppcs/article/view/2329/1045>

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Onyshchak H.V.

Associate Professor at the
Department of English Philology,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine

Popovych Y. V.

Lecturer at the Department of English Philology,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine

CLIL AND FOREIGN LANGUAGE TEACHING

The global landscape of foreign language education is experiencing rapid expansion, leading to the emergence of novel approaches and strategies to enhance the methodologies employed in language instruction and acquisition. In this regard, Content and Language Integrated Learning (hereinafter – CLIL) is gaining popularity and opening new horizons for prospective educators. Piacentini V. believes that «it would be a mistake to deem CLIL mainly to be a domain of language education and linguistics research» [1, p. 125]. Since in CLIL, students learn content through the medium of a language they are acquiring, it can be considered a type of «content-based instruction» [2, p. 5]. This approach promotes multilingualism and is widely used in international and language immersion programs to foster holistic language and cognitive development.

The knowledge acquisition processes within the science domain can be construed as instances of cultural creation and enactment. Since meaning is a social construct profoundly affected by cultural norms and values, the role of language is intricate in

science education [3, p. 2453]. The latter assumes a multifaceted role, one that goes beyond mere communication. From this perspective, language «endows nature with meaning» [4, p. 222] and is essential in creating conceptual world picture and perceiving the world. In this respect, further in-depth research into the effects generated by the methodology on foreign language learners seems both relevant and auspicious.

CLIL, an innovative language-based pedagogical approach, «integrates the explicit teaching of metalinguistic concepts and terminology as an integral part of – not apart from – subject content» [5, p. 11]. The former aims to concurrently enhance the learner's language proficiency and domain-specific knowledge. At its core, the CLIL method is underpinned by a framework known as the 4Cs: Content, Cognition, Communication, and Culture. Initially, students acquire subject content through language instruction. Subsequently, CLIL fosters the development of cognitive skills, emphasizing the importance of enabling learners to independently construct their interpretations of the content by meticulously analyzing its linguistic features. Thirdly, CLIL extends language acquisition into diverse contextual settings, emphasizing the importance of learning language in practical communication scenarios. Lastly, it highlights the significance of cultural awareness as an integral component for progressing in a foreign language.

Among the strategies employed in CLIL, it is noteworthy to emphasize using the «scaffolding» technique. The latter lies in «fostering interaction, participation, and reflection among the teacher-learners, which may help scaffold their understanding» [6, p. 9]. Likewise, Gibbons P. claims that «good teachers also drive their students to the sky and help them gain confidence, but through the scaffolding they provide, set them up for success rather

than allowing them to fall» [7, p. 3]. Thus, the primary aim of scaffolding is to provide substantial support to the learner, facilitating a reduction in cognitive and linguistic burdens associated with studying a subject in a foreign language.

The adoption of CLIL offers several notable advantages. Firstly, the former spans from primary education to university levels. Secondly, it proves to be an efficient pedagogical approach and does not necessitate allotting extra instructional time dedicated solely to language learning. Furthermore, CLIL enables students to acquire a new language without jeopardizing their proficiency in their native language, thereby fostering plurilingualism and promoting a broader understanding of language diversity. Finally, students tend to exhibit higher levels of language proficiency and are better motivated and culturally aware.

Despite numerous advantages attributed to CLIL, it is essential to acknowledge that the pedagogical approach poses certain implementation challenges. One of them concerns the want of educators with both language and subject-matter expertise in the instructional domain. Additionally, a notable impediment is the issue of better teaching resources. Another pertinent concern is transdisciplinary curriculum development, encompassing language and content components. As CLIL gains global prominence, the development process should entail active engagement from all relevant stakeholders, and each stage in the curriculum development process should be intricately interconnected. However, regarding these challenges, it is necessary to consider that addressing them is a multifaceted endeavor. Lin A.M.Y. argues that «identifying the language demands of different academic subjects and doing curriculum mapping can help us address the question of what to teach; however, we still need to address the question of how to teach» [8, p. 87].

Thus, the prospects for further research will concern the issues of choosing efficient strategies and teaching methods to implement CLIL in academic settings.

References:

1. Piacentini V. CLIL and Science Education. A Review for a Language Focus in Science Teaching. *Ricerche di Pedagogia e Didattica – Journal of Theories and Research in Education*. 2021. № 16 (3). P. 113–131.

2. Lin A. M. Y. Language across the Curriculum & CLIL in English as an Additional Language (EAL) Contexts. Singapore: Springer, 2016. 251 p.

3. Seah L. H., Silver R. E. Attending to Science Language Demands in Multilingual Classrooms: A Case Study. *International Journal of Science Education*. 2018. № 42(14). P. 2453–2471.

4. Finch G. Word of Mouth: A New Introduction to Language and Communication. 2nd ed. Basingstoke: Macmillan International Higher Education, 2013. 256 p.

5. Clark U. Developing Language and Literacy in English across the Secondary School Curriculum: An Inclusive Approach. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. 265 p.

6. Diaz Maggioli G. Teaching Language Teachers: Scaffolding Professional Learning. Lanham – New York – Toronto – Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2012. 204 p.

7. Gibbons P. Scaffolding Language, Scaffolding Learning: Teaching English Language Learners in the Mainstream Classroom. 2nd ed. Portsmouth: Heinemann, 2015. 260 p.

8. Lin A. M. Y. Language across the Curriculum & CLIL in English as an Additional Language (EAL) Contexts. Singapore: Springer, 2016. 251 p.

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Plavutska I.

PhD in Philology Assistant professor,

I. Puluij TNTU

*Ukrainian and foreign languages department Ternopil,
Ternopil, Ukraine*

Martyts Iu.

PhD, MD Assistant Professor

Department of pediatric dentistry I. Horbachevsky

*Ternopil national medical univervity Ternopil,
Ternopil, Ukraine*

THE SPECIFICS OF CONDUCTING SCIENTIFIC RESEARCH IN A STATE OF WAR. RELEVANCE AND AMPLIFICATION OF CHALLENGES

Currently, scientific and scientific-educational professionals find themselves working under quite challenging conditions. This to some extent impairs productivity, creates emotional stress, and has significant psychological consequences. One of the key components of the scientific process is conducting research in various fields of medicine, including dentistry. Researchers in dentistry study new treatment methods, techniques, and materials to improve the outcomes of dental procedures. This includes developing more effective methods for treating cavities, periodontal disease, orthodontic interventions, and other dental conditions. Scientific research aims to look into risk factors and preventive methods for dental diseases. This may involve developing oral hygiene programs and recommendations to reduce the risk of cavities, periodontal disease, and other dental issues. Scientific research contributes to the implementation of cutting-

edge technologies in dental practice, including digital radiography, CAD/CAM systems for orthopedic constructions, and other innovations.

The collection, organization, and analysis of data obtained from various information resources become more challenging in conditions of armed conflict. Therefore, conducting scientific research and development in the field of dentistry during the wartime in Ukraine is crucial but exceedingly complex due to several specific difficulties and inhibiting factors that arise in such circumstances.

In a conflict zone, there may be restrictions on movement and access to territories where survey is conducted, and even obstacles to international travel. Lack of communication with international collaborators can lead to misunderstandings and complicate cooperation with colleagues and organizations abroad, reducing the possibility of obtaining additional support and resources for research.

Armed conflict causes social tension, depression, and trauma for researchers, affecting their productivity, physical, and mental health. The wartime situation affects the financial capabilities of dental institutions and research projects that rely on funding from the state or other sources. Finding opportunities to receive support from scientific funds and organizations financing research in terms of armed conflict plays a significant role.

Despite these challenges, conducting dental survey remains an important task as it helps improve the population's health, both during wartime and in the subsequent recovery period. Military personnel, as well as civilians, require access to dental care. Teeth and gums are essential for physical readiness and overall comfort for soldiers, while a lack of proper dental care can impact combat readiness. Injured individuals may face serious oral health issues

due to trauma, infections, and other factors. The restoration of dental infrastructure is a crucial part of the society's recovery process.

Nowadays researchers are striving to participate in humanitarian programs and provide necessary medical assistance while considering all the circumstances of the armed conflict and patient safety. Writing scientific articles during a state of war can be a hardship due to restrictions on resource access, obstacles to conducting studies, and distractions from scientific activities. Limited access to the necessary research infrastructure, such as laboratories, libraries, and equipment, can also be one of the barriers to carrying out investigations. However, it is essential to identify alternative ways to conduct research in war conditions, utilizing remote methods such as remote sensing, satellite imagery, drones, and sensors for data collection at a distance.

An important element is choosing a relevant topic for scientific work, such as investigations related to the conflict, its consequences, and the possibility of achieving set tasks and solutions. The work of a scientist can be essential for understanding and addressing issues in connection with the wartime situation. Scientific activities should be directed towards conducting fundamental and applied survey in accordance with the programs of the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding priority directions in the development of science and technology. Scientific research is carried out under international agreements and grant agreements. Postgraduate studies and leading scientific centers in our country are developing new scientific directions.

In a world where climate change, environmental issues, and other critical challenges demand scientific solutions, it is important to find ways to overcome limitations and continue conducting

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

scientific investigations regardless of the location and conditions of access to infrastructure.

References:

1. В.І.Зацерковний, І.В. Тішаєв, В.К. Демидов. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Ніжин, 2017. 238 С
2. Г.С. Цехмістрова Основи наукових досліджень. Київ: Слово. - 2004. – 240 С
3. Г.Грабович. Війна і наука. Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей. № 11-12, 2022. – С. 2-7

Shavrina I.

PhD, Associate Prof.,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

RELIGIOUS WORLDVIEW AND ITS RELATION WITH SOCIAL AND CULTURAL PROCESSES

Current Ukraine's environment requires dramatic changes: when the belief in authorities and slogans is substituted by scientific evidence and a high culture of thinking, when ideology as a necessary aspect of spiritual activity expresses and protects the ideas of the whole humankind rather than the interests of individual politicians or social groups as creation of universal human values is a guarantee of the preservation and development of both an individual and the society. Today, the society evidences radical changes in the existing stereotypes and dogmas that are directly related to the worldview aspect of social consciousness. This leads to rethinking of the meaning of life and searching for new ideals or returning to old traditions. This also leads to the calls to purify human values from an ideological stratum as well as to return religion its positive nature and give the church the opportunity to become more actively involved in the life of the society. At the same time, it is claimed that only religion can form a moral ground of an individual and their worldview.

The issues of religion and consciousness were discussed in the research of both domestic and foreign authors: J. Baudrillard, E. Durkheim, E. Fromm, V. Gorsky, O. Kapitsa, S. Krymsky, etc. While some researchers addressed the religious picture of the world – C. Levi-Strauss, S. Krymsky, and S. Tokarev; another group – M. Andrianov, Yu. Borunkov, E. Durkheim, E. Fromm,

V. Gorsky, and M. Shakhnovich – analyzed religion as a form of social consciousness as well as its structure, origin, and evolution. The third group of researchers – V. Chernyak, V. Garadzha, A. Kozyreva, L. Shashkova, etc. – discussed the correlation between faith and knowledge. However, the issue of analyzing religion as means of cognizing the world has not been addressed in detail yet. Therefore, a holistic view of a person's religious-cognitive attitude to the world, considering that the object of cognition is surreal, and the person (subject of cognition) forms complex stages of cognitive activity in order to bring the surreal into actual existence in the human life, needs to be analyzed.

The purpose of the article is to analyze the religious worldview, its features, the process of its formation, as well as its relation with social and cultural processes.

The religious worldview emergence is a complex philosophical issue, as is the issue related to any type of worldview and public consciousness in general. It should be emphasized that, first of all, this is due to the fact that religious worldview genesis dates back ages ago, and therefore, modern scholars' attempts to reconstruct it are relative in nature, while interpretations of archaeological artefacts and folklore are also, to a certain extent, purely hypothetical. Secondly, in the modern world, we often seek to explain the religious worldview's origination and formation by social or psychological reasons, while omitting that the worldview formation is also related to the satisfaction of human cognitive needs.

The very phenomenon of religious consciousness can only be analyzed in connection with considering the relation between material and ideal. Reflecting being as an objective side of this relation in the public consciousness and as an ideal side of public life reveals some difficulties in explaining this process. These

difficulties are explained not only by the fact that the religious consciousness has a complex structure, a long history of its existence, and certain carriers, but also by the fact that there are many approaches to the issue of the religious consciousness emergence as well as to the process of it reflecting the surrounding world and itself. The issue of the being reflection in the religious consciousness is a multifaceted one, and resolving it depends on the analysis of a significant amount of data obtained through a multidisciplinary approach to the issue. Therefore, the analysis of religious reflection is conducted in two directions: in the direction of philosophy, with the theory of reflection and gnoseology being concerned, and in the direction of other sciences analyzing a human, their activity, and consciousness.

The study of religions from the standpoint of the theory of reflection implies appealing to the theory of practice in order to reveal the socially conditioned objective essence of a form of activity that is necessarily characterized as an illusory form of activity. Therefore, in the society's material activity area it is necessary to distinguish such connections and relations as well as such essence of the material life that is transformed into the ideal life, becoming a form of religious attitude and religious awareness. Due to relative independence and isolation of religious consciousness, the goals that a person sets regarding their attitude to the supernatural are not always perceived by the person as practical goals. It is well established for any materialist that human goals are posed by the objective world and assume it; however, provided certain conditions, a person can create goals that are supposedly independent of them.

Based on the analysis of the rich material presented by many researchers, we can state that the religious practice, which is enrooted in the early material production activity, separated itself

as a material reflection of illusions in the human consciousness and as a secondary material activity mediated by it.

Material production, followed by spiritual production, provided a tangible form of religious worship, i.e. ceremonies that, on the one hand, reflected material production and social relationships in general and, on the other hand, enshrined religious fantasies following the changes in social being as well as religious consciousness. Commodity driven relationships were formed in material production as well as in religious practice. Thus, the material life process induced the emergence of the basic forms of primeval beliefs, which obtained a cognitive nature and specifically manifested themselves in community relationships.

Passive attitude and inertia of routine life with no creative activity and self-realization make the consciousness passive and easily accessible for manipulating by both individuals and political structures.

The issue of social and cultural transformation of the modern society poses a dilemma: either our cognition with its theoretical omnipotence and socio-ideological modeling will lead the society to a dead end of unsolvable situations and stagnation, or, via the super-sensual comprehension of reality, it will lead the society to “eternal bliss”. In addressing this dilemma, the modern church seeks to use scientific knowledge to substantiate its spiritual truth and pastoral role in the history of humankind or individual nations and is increasingly gaining its right for a God-given place in the life of the society and popularity in the mass consciousness, while science in its merger with production, when it becomes a productive force against a backdrop of nuclear, environmental, and social disasters, starts to lose its attractiveness and causes alertness and sometimes even fear of a regular person related to it after another “victory” over nature or proclamation of a new model of

social, economic, or political order. Particularly alarming are those aspects and areas of science that become ideological justification and defense of such elements of a political structure as the state, the political parties, the church, etc., and that form illusions of purely social (“equality”, “wise leadership”, “national unity”, “I” and “we”, etc.), psychological (mental equilibrium, drugs, autogenic training, social microclimate, etc.), and cognitive nature (omnipotence of the human mind, absolute insight into the secrets of nature, divine intuition, etc.). The emergence of these kinds of illusions is caused by the duality of the reality itself: on the one hand, its dialectical variability, reflected in various theoretical constructs related to the nature of true reality (supersensual, sensual, indefinite, phenomenological, or transcendental), and on the other hand, the multifunctional use of the society (political and economic, industrial, and social and group structure). In this favorable environment, the split of the consciousness into real and surreal occurs, with the surreal overtaking the real under certain conditions and a religious form of consciousness being formed as a result. In fact, the illusions are not a figment of people’s imagination that they need as a screen to conceal their own weakness, ignorance, or fear, but are rather a result of such relations and relationships in the society that involve a certain deformation of an element of the structure, with the relationships becoming unnatural, after which a bondage of the elements’ relations on an arbitrary social structure becomes easier, and the priority of the supernatural over the natural and of the surreal over the real is formed.

References:

1. Jean Baudrillard, *The Mirror of Production* (St. Louis: Telos Press, 1975), p. 24–38.

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

2. Emile Durkheim, *The Elementary Forms of the religious life* (London: George Allen & Unwin Ltd, 1912), p. 97–122.

3. Erich Fromm, *The Revolution of Hope: Toward a Humanized Technology* (American Mental Health Foundation Books, 2010), p. 55–115.

4. Lucien Levy-Bruhl, *The Supernatural and the Nature of the Primitive Mind* (New York: Haskell House Publisher, 1985), p. 230-256.

5. Edward B. Tylor, *Primitive Culture* (New York: J. P. Putnam's Sons, 1985), p. 45-167.

Александрович Т.З.

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри слов'янської філології та
загального мовознавства,
*Київський міжнародний університет
м. Київ, Україна*

Малинка М.М.

викладач кафедри слов'янської
філології та загального мовознавства,
*Київський міжнародний університет
м. Київ, Україна*

ОБРАЗИ ПОДОРОЖНІХ У ПРОЗІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Життя як мандри у пошуках себе, істини саме це є чи не основною квінтесенцією творчості Григорія Сковороди. Недаремно же сам письменник вів філософсько-аскетичне життя (такий спосіб життя характерний для Івана Вишенського, Василя Григоровича-Барського, Климентія Зіновієва, Касіяна Саковича). Мандри для більшості мислителів служили здобуттям засобів для існування: Василь Григорович-Барський описував побачені святі місця, Климентій Зіновієв збирав подаяння для монастиря та написання поезії. Григорій Сковорода дещо інакше розумів мандрівку: духовні пошуки, спосіб життя, можливість зректися другорядного, зосередитися на основному [1, С. 140].

Надання такого важливого значення подорожам зумовлено не тільки своєрідним світобаченням письменника, але історичними умовами, у яких перебувала Україна в той

час. «Криза європейської суспільності середини XVII ст., Хмельниччина, пізніше Руїна живили трагічне світовідчуття людей. Сюди долучалися різноманітні релігійні конфлікти, що виникали на українському ґрунті» [1, С. 25].

Дорога, шлях, мандрівка дуже часто в бароковій літературі поєднувалися з одним із наскрізним мотивом того часу – свободою – як найвищою цінністю людського життя [3, С. 25].

Л. Ушкалов стверджував, що «українські письменники XVII–XVIII століть асоціювали свободу перш за все з поняттям «золота вольность» (*aurea libertas*). Це поняття набуло значного поширення в тогочасній Європі, а в Речі Посполитій узагалі стало справжньою серцевиною політичного устрою, забезпечуючи шляхті численні права й привілеї» [3, С. 26].

Саме це спричинило до того, що основними мотивами в творчості барокових мислителів було «наслідування Ісуса Христа, свободи, мандрівки (Ісус Христос – небесний пілігрим, людина – мандрівник у пошуках Царства Небесного, паломництво святими місцями)» [1, С. 25].

Слово у Григорія Сковороди виступало «засобом прокладання шляху серед складних лабіринтів відомого з тим, щоб засвідчити єднання з православним світом» [2, С. 10].

Про духовну мандрівку ведуть мову герої «Убогого Жайворонка» (Сабаш, Салакон, Немес, Алауда), говорячи, що життя – це шлях, а світ – океан зі значними перепонами (скелями, глибинами, спокусами тощо). Подолати перешкоди можуть лише вільні духом і вірою особистості [4, С. 168].

Герої Григорія Сковороди знаходяться в безперервному пошуці істини, Бога, себе самих. Чи не тому вперше образ Варсави в «Брани Архистратига Михаїла со Сатаною» з'являється саме на шляху [1, С. 56].

Власне і самі подорожні у творах письменника не випадкові люди, а ретельно вибрані особи. Так, Лука – це апостол, євангеліст, лікар за освітою, сподвижник святого апостола Петра. Клеопа – апостол із сімдесятьох, юний супутник євангеліста Луки. Згадані персонажі зустрічаються в «Бесѣдѣ 2-ій», «Іконі Алквіадській», «Потопі Зміиному» та ін. [5, С. 126–127].

Створюючи образ, Григорій Сковорода намагається показати його еволюцію, що можна прослідкувати на прикладі переходу одних і тих самих постатей із діалогу в діалог. У низці творів («Бесѣда 1-я», «Бесѣда 2-я», «Діалог, или Разглагол о древнем мірѣ», «Разговор Пяти путников о истинном щастіи в жизни», «Кольцо», «Алфавит, или Букварь мира») діють ті ж самі герої (Афанасій, Григорій, Єрмолай, Лонгин, Яків). Зокрема Лонгин, у перших діалогах виступає антагоністом щодо поглядів письменника, в останніх – прибічником, тобто людиною, якій відкрилася істина, хоча для цього їй прийшлося подолати довгий шлях. Натомість не вдається переконати Афанасія, який не поділяє думок автора. Інші персонажі так чи інакше підтримують погляди мислителя [1, С. 88].

Усі образи прозових творів Григорія Сковороди обов'язково є виразниками певних цінностей. Носіями моралі Єрмолай, Лонгин, Алауда, Сабаш і т.п.. Сповідують духовність Клеопа, Михайло, Яків та ін. Надають перевагу інтелекту Григорій, Друг, Памва тощо [1, С. 92].

Дискутантів прози письменника можна поділити на три види: образи-характери, типи, дійові особи. Образи-характери, які еволюціонують впродовж текстів діалогів та трактатів (Клеопа, Лонгин, Єрмолай та ін.), виступають носіями сталих виражених поглядів, вміють переконати

співрозмовника (Григорій, Друг, Михайло, Памва, Сабаш, Яків тощо) [1, С. 92]. «До образів-типів слід віднести тих дійових персонажів, котрі є збірними образами сучасників Григорія Сковороди: Афанасій, Салакон і т.п. Усі інші образи – це дійові особи, які сприяють розвиткові сюжету, є носіями певних ідей та думок, але вони виступають у переважній більшості другорядними персонажами, тлом, завдяки котрому можливо розгортання того чи іншого сюжету (Алауда, Лука тощо)» [1, С. 92].

Отже, ейдос дороги – необхідна складова творів Григорія Сковороди. Під час мандрівки обговорюються важливі філософські та суспільні проблеми, відбуваються дискусії, розширюються світоглядні межі учасників вояжу тощо. Звідси і подорожні в письменника – це ретельно вибрані персонажі, які або динамічно розвиваються, або вдало відтіняють певних осіб, чи сприяють підсиленню незвичайної думки. Літературний світ мислителя перебуває в безперервному русі, мета якого віднайти істину, самого себе, залишившись вільною людиною з глибокими моральними переконаннями.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т., Корпанюк М. Поетика прози Григорія Сковороди : монографія. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2011. 280 с.

2. Гужва О. П. Сковорода: його сповідь є одкровенням. *Філософські обрії*. Полтава, 2011. № 26. С. 4–16.

3. Ушкалов Л. В. Філософія свободи Сковороди на тлі українського бароко. Сковорода, Шевченко, фемінізм...: Статті 2010–2013 років. Харків : Майдан, 2014. С. 24–35.

4. Шикиринська О. Б. Театральний код творчості Дж. Беньяна і Г. Сковороди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 22. С. 166–170.

5. Шикиринська О. Феномен театралізації художнього дискурсу в англійській і українській літературі епохи Бароко (на матеріалі творчості Дж. Беньяна і Г. Сковороди). *Переяславські Сковородинівські студії*. 2015. Випуск 3. С. 119–129.

Андрющенко О. О.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
*Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна*

Сопіна В. Д.

студентка 4 курсу бакалаврату
кафедри дошкільної та початкової освіти
*Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливими завданнями сучасних педагогів є формування в учнів/учениць дослідницького мислення, вміння самостійно розв'язувати проблеми, аналізувати інформацію з різних джерел, працювати в команді, планувати діяльність та знаходити ефективні рішення. З огляду на це, організація навчально-дослідницької діяльності здобувачів початкової освіти є однією із невід'ємних складових освітнього процесу, що сприяє розвитку пізнавального, соціального та емоційного інтелекту молодших школярів. Ефективна реалізація навчально-дослідницької діяльності педагогом, на нашу думку, залежить від таких умов:

1. Вмотивованість учителя до проведення навчально-дослідницької діяльності.

Сьогодні Нова українська школа визначає необхідні умови для мотивації вчителів до педагогічної діяльності:

можливість розробляти власні навчальні програми, обирати підручники, стратегії, методи, прийоми та засоби навчання, активно висловлювати свою професійну думку [2, с. 16]. Впровадження нових умов в освітній процес спонукає педагогів прагнути до підвищення ефективності власної професійної діяльності, заохочення дітей до активного, свідомого оволодіння ключовими та предметними компетентностями, що забезпечує розкриття індивідуальних особливостей молодших школярів. Також важливу роль відіграє педагогічний колектив, який має спільну мету та мотивує на плідну та ефективну роботу.

2. Систематичність проведення дослідницької діяльності.

Як зазначає Г. Джевага, навчально-дослідницька діяльність повинна мати систематичний характер [1, с. 16]. Регулярне виконання учнями навчально-дослідницьких завдань, на наш погляд, сприятиме більш усвідомленому вивченню матеріалу, розвитку дослідницьких умінь молодших школярів, підвищенню інтересу до пізнання нового та формуванню дослідницької самостійності учнів.

3. Врахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів.

Нам імпонує думка Т. Чебан, що педагог під час виконання дітьми навчально-дослідницької діяльності має адаптувати теми досліджень до тем навчальних дисциплін. Тривалість дослідження не повинна бути занадто довгою, оскільки під час виконання завдання в учнів може виникнути втрата концентрації уваги, інтересу, виснаження уяви та втома [5, с. 96]. Викладачам доцільно розробити алгоритми, інструкції, поради та програми, щоб допомогти учням розробити стратегії для виконання дослідницьких завдань.

4. Співпраця вчителя та учнів/учениць на засадах педагогіки партнерства.

Важливою частиною роботи вчителя в процесі організації та проведення дослідницької діяльності є побудова навчання на засадах педагогіки партнерства, що передбачає участь дитини як рівноправного учасника освітнього процесу, відповідального за результати навчання [6].

Упровадження педагогіки партнерства створює сприятливий мікроклімат, в якому заохочується творчість, ініціатива для розвитку потенціалу кожного здобувача початкової освіти. Це одна з найважливіших цінностей сучасного світу. Партнерство задовольняє почуття значущості та приналежності, зменшує стрес, що допомагає інтелекту функціонувати більш продуктивно; краще готує молодь до професійної діяльності та ролі активних громадян у відкритому світі [2, с. 14].

5. Активне залучення батьків до проведення дослідницької діяльності.

Сім'я має забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати комфортне середовище, яке спонукає до активного навчання. Бажано залучати батьків до процесу проведення навчально-дослідницької діяльності. У такий спосіб дорослі більше дізнаватимуться про інтереси та індивідуальні особливості власних дітей. Це дозволить останнім бути залученими до процесу дослідження та допоможе побудувати міцні стосунки з батьками.

6. Створення безпечного психологічного та фізичного освітнього середовища.

Так, у Законі України «Про освіту» передбачено, що для навчального процесу важлива наявність безпечного освітнього середовища [3]. У науковій літературі поняття

«безпечне освітнє середовище» визначається як безпечні умови, що сприяють емоційному благополуччю молодших школярів, учителів і батьків, їх комфортній взаємодії, відсутності проявів насильства та достатності ресурсів для їх запобігання, дотриманню прав і норм фізичної, психологічної, когнітивної та соціальної безпеки всіх учасників освітнього процесу [4, с. 56].

Відповідальність педагога полягає в тому, щоб в процесі організації навчально-дослідницької діяльності підтримувати дітей, давати їм змогу реалізовувати ідеї, творчі задуми, вільно висловлювати думки, обґрунтовувати свою позицію, не боятися робити помилки.

Отже, організація навчально-дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи відіграє важливу роль у підвищенні пізнавальної активності молодших школярів. Сучасний учитель Нової української школи має бути вмотивованим і компетентним, щоб забезпечити дітям молодшого шкільного віку ефективне проведення навчально-дослідницької діяльності, сформувати необхідні уміння й навички, які учні/учениці зможуть використовувати не тільки під час навчання, а й у своєму життєвому досвіді.

Список використаних джерел:

1. Джевага Г. В. Дослідництво як педагогічний засіб розвитку творчих здібностей та професійного самовизначення учнів сільських шкіл. Педагогічний альманах. 2010. № 6. С. 15-18.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи: Міністерство освіти і науки України. 2016. 40 с.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 05.08.23).

4. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. К., 2018. 56 с.

5. Чебан Т. М. Формування дослідницьких умінь учнів початкової школи за допомогою проектної діяльності. Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти: матеріали обл. наук.-прак. інтернет-конф.(м. Черкаси, травень 2018 р.). Черкаси, 2018. С. 103.

6. Як і для чого директорів школи вимірювати якість педагогічної діяльності.URL:https://znayshov.com/News/Details/Yak_i_dlia_choho_dyrektorovi_shkoly_vymiriuvaty_Yakist_pedagogichnoi_diialnosti (дата звернення: 02.08.23).

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Баб'як Ж.В.

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри,
кафедра української та іноземних мов,
*Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

Боднар О.І.

кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та іноземних мов,
*Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

Плавуцька І.Р.

кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та іноземних мов,
*Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Українська наука може і повинна розвиватися в будь-яких умовах, і важливо, щоб суспільство, уряд та міжнародні спільноти підтримували цей процес. Науковці та дослідники безумовно відіграють ключову роль у зміцненні і відновленні країни після складних подій, таких як війни чи конфлікти, хоча воєнний стан в Україні суттєво ускладнює

ситуацію у сферах науки і освіти в сенсі обмеження доступу до навчальних та інших ресурсів. Також спостерігається зменшення кількості проєктів міжнародної співпраці. Українські вчені можуть мати обмежений доступ до даних через створені в країні технічні труднощі або ті, які регулюються іншими державними органами чи міжнародними угодами.

Наука відіграє важливу роль у розв'язанні проблем, створенні нових технологій і сприянні соціальному та економічному розвитку країни. Передові вчені можуть допомагати в розробці стратегій і політик, спрямованих на покращення ситуації в країні. Проведення наукових досліджень може бути важливим компонентом освіти що в свою чергу сприяє розвитку аналітичного мислення та критичного мислення серед молодих прогресивних винахідників, розробників та дослідників. Підтримка наукової спільноти і збереження наукового потенціалу важливі для майбутнього України. Це може включати в себе навчання молодих науковців і підтримку досвідчених вчених, виконання дослідів у лабораторіях та проведення експериментів.

Зокрема написання дисертації в умовах воєнного періоду в Україні є надзвичайно непростим завданням через ряд специфічних труднощів та обмежень, з якими стикаються дослідники.

Ситуація ускладнюється тим, що воєнний конфлікт призводить до непередбачуваних змін у соціально-політичному середовищі, що може вплинути на доступ до джерел і архівів, а також на можливість спілкування з іншими дослідниками і експертами.

Інший виклик полягає в тому, що військові дії можуть призвести до закритості доступу до деяких територій, де проводиться дослідження, або нести значні ризики для самого дослідника, особливо на тих територіях, які перебувають під контролем ворожих сил. Це передусім стосується досліджень, які потребують фізичної присутності вчених на певних місцях, таких як експедиції, вивчення екосистем або археологічні розкопки. Також перебування в таких зонах можуть бути пов'язані з безпековими факторами і ризиками для дослідників у воєнних зонах. Це включає в себе заборону входу на певні території, обмеження на використання доріг або перевезення обладнання та інших ресурсів. Воєнні події часто вимагають від вчених евакуації зі своїх місць роботи або переселення на інші території, що позначається на безперервності їх дослідницької роботи.

Військові дії, руйнації та хаос неминуче несе втрату джерел, внаслідок чого існує ймовірність виникнення ризику втрати архівів, історичних документів та цінних матеріалів, що важливі для дослідження.

Більше того, в умовах війни перед ученими нерідко постають етичні питання, пов'язані з документуванням або розкриттям інформації, яка може бути чутливою або небезпечною. Воєнний конфлікт впливає на економічну ситуацію в країні та фінансову підтримку для досліджень і наукових проєктів. Недостатність фінансування унеможливорює в деяких аспектах доступ до необхідних ресурсів, включаючи лабораторне обладнання, відвідування конференцій та наукових заходів, а також оплату дослідницької роботи.

Воєнні конфлікти завдають значних економічних збитків країні. Фінансові ресурси, які можна було б вкласти у

розвиток сучасних технологій, часто спрямовуються на потреби оборони і військові цілі. Таким чином українські дослідники можуть мати обмежений доступ до сучасних технологій та обладнання, що може знизити їх здатність проводити експерименти на високому рівні.

Що стосується політичних обставин слід зазначити, що вони можуть обмежувати свободу досліджень, особливо в чутливих темах або в деяких областях, де державний контроль над науковими дослідженнями може бути збільшеним.

З урахуванням цих труднощів, дослідники, які працюють над дисертаціями в умовах воєнного періоду, повинні бути надзвичайно відмінними в організації та плануванні, шукати творчі підходи до збору та аналізу даних, і бути готовими до змін та адаптації у непередбачуваних обставинах. Деякі дослідники можуть навіть обирати інші теми дисертацій, які були б менш залежні від воєнної ситуації.

Недостатність сучасних наукових лабораторій, бібліотек, архівів та інших наукових інфраструктурних засобів може ускладнити проведення досліджень на високому рівні.

Загалом всі ці стримуючі фактори вимагають від українських вчених креативних рішень та наполегливості в роботі, а також акцентують важливість міжнародного співробітництва та пошуку джерел фінансування для своїх досліджень.

Незважаючи на ці чинники, українські вчені продовжують робити важливий внесок у науку та вирішувати актуальні проблеми, знаходячи творчі шляхи подолання труднощів і адаптації до складної ситуації. Міжнародне співробітництво та підтримка з боку наукової громадськості можуть виявитися важливими факторами для допомоги українським вченим в подоланні цих обмежень.

Список використаних джерел:

1. Tertychyi O.V. Ukrainianriseasanewbirthoffreedom / Наукові інновації та передові технології. № 7(9) 2022. Київ. С. 206-220

2. Євдокімова О.Є. Реалії освітнього процесу в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні. Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації. 3 травня -13 червня 2022. Видавничий дім «Гельветика» , 2022. С.152-154

3. Г.Грабович. Війна і наука. Критика. Міжнародний огляд книжок а ідей. № 11-12, 2022.- С. 2-7

4. Г.С. Цехмістрова. Основи наукових досліджень.Київ: Слово.- 2004. – 240 С.

Білик Н.Л.

доктор філологічних наук, доцент
професор кафедри слов'янської філології,
*Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку компаративістики як в Україні, так і поза її кордонами, відбулися суттєві зсуви, необхідні для оптимізування наступних пошуків, мотивованих дедалі розмаїтішими творчими експериментами та експериментами.

Мета розвідки полягає у локальній систематизації компаративістичних ресурсів, здатних модернізувати літературознавчі дослідження.

Привертають увагу публікації, якими підсумувалися тенденції досвіду вирішення з-поміж стратегій компаративістики осучаснених видових проявів, відповідних не лише інтердисциплінарним, а й метадисциплінарним концепціям. Варто також говорити про праці, суголосні вітчизняним розвідкам Л. Грицик [1], М. Наєнка [2], Д. Наливайка, де вкотре посилилася практика наукової рецепції теоретико-методологічної бази компаративістики саме в обрисах різноманітних міжвидових суміщень і перетинів зі сходженням у різних співвідношеннях на літературному матеріалі з різними предметно-чуттєвими,

емоційно-сугестивними й когнітивно-епістемологічними показниками [3]. Дана концепція корелює з позиціями представників висвітленої Т. Денисовою американської школи компаративістики [4], а також Е. Касперського з наголосом у проблемному полі компаративістики порівняння семіотично відмінних дискурсів і форм культури, наприклад, поезії і малярства, роману і фільму тощо [5]. Резонансними стосовно даної позиції виявляються і студії З. Константиновича, де погоджується узагальнення щодо різноформатної взаємодії літератури та музики [6].

Відтак, у сучасних студіях із порівняльного літературознавства, як зауважує Л. Генералюк, уможливилось всебічне аналітичне осмислення зв'язків літератури й різних знакових систем із різноманітних сфер людської діяльності, здебільшого видів мистецтва в їхніх різноманітних іпостасях – від взаємних інспірацій до широкої течії взаємної спрямованості, що, зрештою, зосереджується на формуванні різних типів екфрастичних моделей, значно розповсюдженіших, аніж про це, зазвичай, говорили літературознавці. Тепер сучасний компаративіст стає апріорі орієнтованим на розуміння культури як панінтертекстуального феномена, де повсякчас відбуваються контакти між окремими текстами та кодами. Важливо, що сучасні наукові рефлексії щодо досвіду інтермедійності відкривають у контексті сучасного розширення інформаційного простору його здатність освоювати в одному полі всі знакові системи як рівні джерела інформації [7].

Важливу роль у постулюванні даної позиції відіграли компаративістичні спостереження над сучасним польським історико-літературним процесом зі ствердженням ефективності в ньому критеріїв методології конвенціонального структуралізму, де через розуміння системи у вигляді

«структурного зв'язку знаків і значень інтегрується гуманітаристика і різні галузі літературознавства на базі загальних понять системи, відносин частини і цілого» [8]

Себто, у підсумку набула аналітичної актуальності позиція, за якою літературні тексти, перебувають у щільному перетині взаємозв'язків, у відносинах обміну й перегуку з іншими текстами, інституціями, дискурсами та інстанціями кодування й що література як своєрідний «культурний текст», зі свого боку, інтерпретує і змінює той чи інший панівний символічний тезаурус і, відповідно, ту чи іншу систему знаків

Різновимірні неоднозначні *явища літератури* мотивували формування в берегах компаративістики відповідні їм *способи/методи/шляхи* – одним словом, *стратегії декодування*, із цієї перспективи історична динаміка змісту наукової парадигми й ситуативна раціональність компаративістичних студій спрямовує саме до увиразненого *класифікування й структурування загального видового плану* цих її стратегій і в їхньому *термінологічному позначенні*.

На наведеному аспекті наголошується у сучасних компаративістичних студіях [9].

А отже, у компаративістиці формується широкий науковий підхід, де література проголошується одним із своєрідних текстів, здатних поширити притаманний їй текстуальний підхід на весь простір культури, що безперечно модернізує сучасні літературні дослідження мотивуванням до виходу на нові рівні пізнання мистецтва слова.

Список використаних джерел:

1. Грицик Л. Українська компаративістика: концептуальні проєкції [текст]: Монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 298 с.

2. Наєнко М.К. Інтермедіальність як методологія [текст]. *Філологічні семінари. Інтермедіальність: теорія і практика: Зб. наук. праць*. 2016. Вип. 19. С. 6–16.

3. Наливайко Д.С. Теорія літератури й компаративістика [текст]. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. С.21-25.

4. Денисова Т. Компаративістика [текст]. *Денисова Т. Про літературу США. Вибрані статті українського американіста часів Незалежності*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2014. С. 284–293.

5. Касперський Е. Про теорію компаративістики [текст]. *Література. Теорія. Методологія / Пер. з польськ. С. Яковенка*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 534

6. Константинович З. Од інтердисциплінарности до культурологіје [текст]. *Теорія – естетика – поетика: зборник у част проф. др. Мирослава Шутића*. Београд: Інститут за књижевност и уметност, 2008. С. 132 – 133.

7. Генералюк Л. Екфразис у контексті *correspondance des arts* [текст]. *Екфразис: вербальні образи мистецтва: Монографія / за ред. Т. Бовсунівської; пер. з англ. І. Малішевської, з пол. т а рос. Д. Литовченка*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. С. 199–201.

8. Жулкевський С. Про інтеграцію літературознавчих досліджень [текст]. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів: Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / Упоряд. Б. Бакули; за заг. ред. В. Моренця; пер. з польськ. С. Яковенка*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 252.

9. Білик Н. Стратегії компаративістики в сербському романі порубіжжя ХХ-ХХІ сторіч [текст]. Київ, 2018. С.20-25.

Бойченко Т.О.
аспірант кафедри філософії та історії,
*Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МІФОЛОГІЯ І ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ

Світогляд як система цінностей, переконань, ідей та концепцій, які формують специфічний для людини спосіб сприйняття світу, орієнтації в ньому та інтерпретації подій і явищ, не може розглядатись поза міфологічних уявлень людських спільнот та обрядових практик, які забезпечують онтологізацію світорозуміння. Світогляд виступає способом визначення основних питань життя людини, таких як походження, призначення, етичність та справедливість.

Якщо міфи пояснюють походження світу, людини, різних явищ природи, містять моральні настанови, ідеали людської поведінки, то обряди закріплюють ці ідеали через практичну діяльність людей. Наприклад, ритуали дощу в африканських племенах пов'язані з міфами про бога дощу та проханнями до нього послати дощ на поля, які водночас навчають поважати сили природи, або індуїстські ритуали очищення в річці Ганг, які базуються на міфах про святість цієї річки, що витікає з волосся бога Шиви, та підкреслюють важливість дотримання внутрішньої чистоти та зростання. У відповідності до цих прикладів вірною є теза М. Еліаде, згідно з якою “справжньою людиною можна стати, лише виконуючи настанови міфів, імітуючи богів” [3, с. 53].

Обряди створюють спеціальні умови, коли людина може виражати свій внутрішній світ. Вони є місцем, де людина відчуває себе частиною спільноти і одночасно може виражати свою унікальність. Для антрополога В. Тернера ритуал представляє собою перехідний соціально-психологічний стан. Під час цього граничного стану звичайні соціальні правила та ієрархії руйнуються. Соціальна структура тимчасово замінена на недиференційовану спільноту рівних індивідів, які поділяють взаємне почуття спільності, ідентичності та приналежності до єдиного цілого [1, с. 126]. Специфіка ритуалу супроводжується когнітивним станом, відмінним від того, що спостерігається в повсякденному житті. У ритуалах звичайна логіка замінюється нелінійною, індуктивною, комбінаторною логікою символів. Змінений стан свідомості, досягнутий різними техніками (ритмом звуків і рухів, курінням, медитацією, використанням психоактивних речовин), є фундаментальним для багатьох ритуалів. Обряд також слугує для приборкання потенційно небезпечних антиструктурних сил спільноти. Після завершення ритуалу людина повертається до звичайного соціального порядку може інтерпретувати пережиті надзвичайні події і ідеї, оновлює зв'язок з міфом. За твердженням М. Іліаде “Для сучасної свідомості фізіологічний акт (споживання їжі, статеві стосунки) — це просто природний процес, хоча його ще й супроводжують певні табу (хороші манери за столом, обмеження в сексуальній поведінці, яких вимагає суспільна мораль). А для примітивної людини такий акт ніколи не є лише фізіологічним, він є або може стати "таїнством", спілкуванням зі священним” [3, с.10].

Міфологія та ритуал, зазвичай, зображують природу як спільний простір, заселений божествами і людьми. Ритуали

відбуваються в природних середовищах, таких як ліси, річки або гори. Ці церемонії дають людям можливість безпосередньо спілкуватися з природою, створюючи почуття зв'язку та єдності. “Небесний Бог не отожднюється з Небом, оскільки сам Бог, творець усього Космосу, створив і Небо, за це його називають Творцем, Всемогутнім, Господом, Повелителем, Батьком і т.п. Небесний Бог — це особа, а не небесне явище. Та він живе на Небі і проявляє себе через природні феномени: грім, блискавку, грозу, метеорити тощо. Це означає, що певні привілейовані структури Космосу — Небо, атмосфера — є улюбленими епіфаніями Верховної істоти; вона виявляє свою присутність через те, що їй властиве: majestas у безмежності Неба, tremendum у грозі” [3, с. 23]. Види, звуки та відчуття природного середовища під час цих ритуалів викликають глибоке відчуття захоплення та дива, поглиблюючи зв'язок між людиною, спільнотою та природним світом.

У своїй праці "Золота гілка" Дж. Фрейзер виявив спільні елементарні патерни міфу та ритуалу, які зустрічаються в різних культурах та епохах. К. Юнг розробив глибинну психологію, пропонуючи ідею "колективної несвідомості" людства, або родової пам'яті, в якій архетипи, або "первісні образи", функціонують як "психічний залишок" повторюваних патернів досвіду наших предків. Ці архетипи виражаються в міфах, релігії, снах, фантазіях, а також в літературних і художніх творах. Як зазначає Д. Бочаров “Утвердження в десакралізованому соціумі різного ґатунку “діяльностей” і розмаїття начебто самоцінних “дій” спричиняється втратою зв'язку зі священним, тож відновлення цього зв'язку в ритуалі дає можливість відтворити з діяльностей – діяння, зі значень – смисл, а з реальностей – яву” [2, с. 19].

Архетипи можна визначити як універсальні та елементарні ментальні форми або патерни — наприклад, повторювані сюжетні лінії, патерни дії, типи персонажів, образи, що зустрічаються в різних світових літературних та усних традиціях, міфах, снах та ритуалізованих формах соціальної поведінки. Архетипом архетипів вважається тема смерті-відродження, пов'язана з циклом сезонів та органічним циклом людського життя та смерті. Інші архетипи включають жертву короля, богів, які померли, щоб воскреснути (наприклад, як аватари), подорож у підземелля (наприклад, в пекло), підйом на небо, цапа відбувайла, богиню землі, пошуки батька та інше.

З часом міфологічні уявлення трансформуються, проте мистецтво, архітектура, література та усна традиція спираються на універсальну міфічну свідомість людства та розкривають динаміку, яка надала смисл та зрозумілість нашому світу. Переконливість міфології та обрядовості в формуванні світогляду можна спостережити на прикладах творів таких класиків як Ф. Рабле, А. Данте або Й. Гете. Зокрема, за визначенням Б. Б. Шалагінова “Міф Гете — це не міф історії, що відійшла у минуле, а міф природи, що існує вічно; не міф втраченої “органічної повноти існування”, а міф вічно продуктивної свідомості, що ніколи не поривала зв'язку з природою; не міф краси, що зникла в минулому, а міф самодостатньої і різноманітної творчості природи; не міф втраченої наївно пантеїстичної віри, а міф віри в безмежність природних втілень, зокрема у формах естетичної діяльності...” [4, с. 174].

Висновки. Міфологія та обрядовість є фундаментальними у формуванні світоглядів різних культур. Міфи пояснюють походження світу та надають моральні

настанови, в той час як обряди закріплюють ці ідеали через практику. Обряди створюють лімінальний (граничний) стан, де соціальні ієрархії розчиняються в спільноті, що поділяє спільну ідентичність. Це викликає змінений когнітивний стан, відмінний від повсякденного життя, який заново пов'язує людей з міфом. Спільні міфічні патерни та архетипи виникають в різних традиціях. Хоч міфічні уявлення й трансформуються з часом, література й мистецтва продовжують спиратися на універсальну міфічну свідомість, яка надає сенс існуванню людини, світу та об'єднує культури.

Список використаних джерел:

1. Turner V., Harris A. The ritual process: Structure and anti-structure. London: Routledge, 2017. 213 p.

2. Бочаров Д. Потойбіччя процесуальності: гра, ритуал, міф: Матеріали для самостійної роботи. Дніпропетровськ: АМСУ, 2007. 50 с.

3. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахно. К., 2001. 591 с.

4. Шалагінов Б. "Фауст" Й. В. Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі 18-19 ст.: монографія. К.: Вежа, 2002. 280 с.

Граур К.А.

студентка групи 611 сол,

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

ХОР

м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ

Останнім часом в Україні збільшилась кількість дітей з порушеннями мовлення. Причинами можуть бути біологічні фактори (гіпоксія плоду, родові травми, мозкові інфекції та інше) та соціально – психологічні (неадекватний тип виховання, неправильний мовленнєвий приклад, вивчення паралельно двох мов в ранньому віці), а також військовий стан. Нажаль, війна має свої наслідки – це постійний стрес для кожної людини, а для дитини, яка розвивається та тільки починає пізнавати цей світ, тим паче.

Недостатнє засвоєння мовних засобів та мовленнєвих навичок обмежують можливості самостійного розвитку мовленнєвої системи. Особливо важливого значення набуває розвиток зв'язного мовлення дитини дошкільного віку, адже це вища форма мовномисленнєвої діяльності, яка визначає рівень мовленнєвого та розумового розвитку дитини. [1, С. 103]

Однією з найпоширеніших мовленнєвих паталогій серед дітей дошкільного віку є загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ), специфіка якого полягає в системному порушенні всіх компонентів і форм мовлення. У першу чергу найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння і використання дітьми на практичному рівні лексики та граматики рідної мови. [2, С. 40]

Передумовою розвитку зв'язного мовлення є два процеси – немовленнєва діяльність самої дитини, тобто розширення зв'язків з навколишнім світом через конкретне чуттєве сприймання світу та мовленнєва діяльність дорослих та їх спілкування з дитиною. Для дітей із ЗНМ зазначених умов виявляється недостатньо через наявність у них специфічного системного недорозвинення всіх компонентів мовленнєвої системи. Ступінь недорозвинення мовлення таких дітей може бути різним: від повної відсутності загальнозживаного мовлення до розгорнутого фразового мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного розвинення. Труднощі в оволодінні словниковим запасом, граматичною будовою рідної мови і звуковимови в дітей із ЗНМ гальмують процес розвитку зв'язного мовлення і, насамперед, перехід від ситуативної його форми до контекстної (переказ, розповідь – опис, розповідь за сюжетом малюнків, творче розповідання). Характерним є порушення формування синтаксичної структури речення, а спонтанний розвиток мовлення протікає уповільнено й своєрідно, внаслідок чого ланки мовленнєвої системи залишаються несформованими тривалий час. [3, С. 37]

При розвитку зв'язного мовлення дошкільників середнього віку із ЗНМ треба звернути увагу на те, що починаючи роботу над елементарною фразою, спочатку треба використовувати у якості присудка вказіві займенники. Основним завданням є навчити їх зв'язно та послідовно, граматично та фонетично правильно виражати свої думки, розповідати про події з оточуючого життя. Це має значення при подальшому навчанні в школі, спілкуванні з дорослими та однолітками, формування особистісних якостей. [4, С. 52]

У подальшому діти вчать розповідати за малюнками, серією малюнків, з досвіду, описувати предмети, переказувати текст з опорою на наочність та без неї, складати розповіді за аналогією, вигадувати продовження до незакінченої розповіді, складати сюжетну розповідь за набором іграшок.

При розвитку зв'язного мовлення враховуються етапи корекції порушень звуковимови та на матеріалі звуків, які правильно вимовляються дитиною з метою формування мовленнєвих засобів зв'язного висловлювання та удосконалення навички діалогічного та монологічного мовлення у процесі предметно-практичної діяльності та на корекційних заняттях. [5, С. 78]

Таким чином, на системне порушення всіх компонентів мовленнєвої діяльності вказує наявність у дитини загального недорозвинення мовлення. Важливо вчасно виявити та встановити рівень порушення, подолати до початку шкільного навчання. Розвиток зв'язного мовлення відіграє важливу роль у процесі мовленнєвого розвитку дошкільника. Необхідними умовами для успішного оволодіння зв'язним мовленням є формування спеціальних мотивів, потреби у вживанні монологічних висловлювань, сформованість різних видів контролю та самоконтролю, засвоєння відповідних синтаксичних засобів побудови розгорнутого повідомлення. Без зв'язного мовлення дитині складно чітко та ясно мислити, встановлювати контакти з людьми, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах творчості. Завдяки індивідуальному підходу до дітей та спеціально організованому простору, формується зв'язне мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Список використаних джерел:

1. Королюк Т. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Вісник Львівського університету. Серія педаг.* 2012. Вип. 28. С. 102-105

2. Заплатна С.М. Особливості логопедичної роботи з формування складової структури слів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні проблеми сучасної логопедії: Матеріали конференції.* Київ, РВЦ КПДЮ, 2007. Серія «Столична освіта». С. 38-45.

3. Заплатна С.М. До питань обстеження синонімічних засобів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. пр.* Випуск 3. Київ, Актуальна освіта, 2006. С. 35-41.

4. Рібцун Ю.В. Методичні рекомендації з формування зв'язного мовлення дітей четвертого року життя із ЗНМ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: навч.-метод. зб.* Випуск 1, Київ: Науковий світ, 2010. С. 250-256.

5. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). *Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів.* Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 288с.

Єфименко І.О.

здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
*Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ СХЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НАД СКЛАДЕНИМИ ЗАДАЧАМИ В 2 КЛАСІ

На сучасному етапі розвитку освіти одним із важливих завдань постає розвиток навичок самостійного навчання та творчого мислення в учнів. Вчителям важливо впроваджувати активне навчання на своїх уроках та стимулювати учнів до практичного застосування отриманих знань.

Урок математики у початковій школі є опорною навчальною дисципліною, адже теоретичне навчання відбувається одночасно із практичним вирішенням завдань. Математика в початковій школі сприяє формуванню базових навичок логічного мислення, аналізу, вміння доводити та робити висновки. Згідно з Державним стандартом початкової освіти метою математичної галузі є розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, розробляти план дій для розв'язування різноманітних задач [1, пункт 13] Таким чином, перед вчителем стоять завдання застосовувати на уроках математики такі методи та прийоми навчання, які дозволять у повному обсязі виконувати поставлені цілі та завдання уроку.

У початкових класах значна увага на уроках математики приділяється розв'язуванню сюжетних задач. Вони встано-

влюють зв'язок між математикою та реальними ситуаціями з життя. Особливо ефективним методом при вивченні складених задач є використання схематичних моделей. Вони допомагають учням краще зрозуміти та розв'язати задачу, а також систематизувати отриману інформацію. Як зазначає в своїй роботі В.В. Павленко, що моделювання допомагає усвідомлювати структуру задачі, зв'язки між даними, про які йдеться в умові та шуканим, про що запитується в задачі [2, с. 91]

Вчені розглядають моделювання як метод дослідження, що спрямований на аналіз ключових аспектів досліджуваного об'єкту. Модель є засобом, який допоможе зрозуміти та пояснити сутність об'єкту дослідження, роблячи його більш конкретним та доступним для розуміння й аналізу. Моделювання передбачає побудову абстрактних понять, об'єктів або процесів для подальшого їх вивчення та аналізу, а також спрощення складних понять для розуміння їх ключових характеристик. Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної теми дає підстави для висновку, що моделювання є ефективним методом навчання, який сприяє розвитку в учнів таких навичок як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, застосування різних способів вирішення проблемного завдання. Застосування схематичних моделей розглядають сучасні методисти С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко, Я. С. Гаєвець, С. П. Логачевська. В своїх роботах вони підтверджують використання опорних схем або малюнків. Схематичні моделі стали широко застосовуватися в сучасних методиках навчання та активно використовуються в підручниках з математики.

У початковій школі моделювання може здійснюватися за допомогою різних засобів:

- матеріальних моделей (макети, моделі-іграшки, моделі-прилади тощо);
- іконічних моделей (малюнки, креслення, схеми таблиці);
- знаково-символічні моделі (математичні формули, рівняння, буквені позначення).

Використання схематичних моделей на уроках математики в початковій школі сприятиме розвитку уявлень учнів про об'єкти, процеси, що вивчаються, сприятимуть формуванню математичних понять, розвитку логічного мислення, а також формування навичок вирішення задач. Використання схематичних моделей може бути ефективним засобом для організації роботи над складеними задачами. Тому вчителі повинні використати роботу з моделями на своїх уроках. Це допоможе їм успішно організувати роботу над складеною задачею, а також долучити учнів до дослідницької діяльності та активного навчання. Отже, головним завданням цього дослідження було вирішення питання, як залучити вчителів до використання схематичних моделей для розв'язування складених задач на уроках математики, розглянути методичні основи використання схематичних моделей та розробити систему рекомендацій для вчителів. Для вирішення цих завдань була організована методична робота з вчителями з метою підвищення їх готовності використовувати схематичні моделі на своїй уроках. Були організовані семінари-практикуми на яких вчителі мали змогу отримати теоретичні знання про використання схематичних моделей, обговорити переваги їх використання для розв'язування складених задач, а також практично застосувати знання, спробувавши розв'язати задачі за допомогою схем.

Після обговорення були виділені такі основні переваги:

- Візуалізація задачі. Схематичні моделі подають складену задачу у вигляді графічного зображення або схеми і це допомагає учням більше зрозуміти та проаналізувати текст задачі, виділити основне та визначити кроки розв'язання.
- Розвиток мислення. За допомогою схематичних моделей учні вчаться розглядати завдання з різних точок зору і використовувати різні способи для вирішення задач.
- Структурованість інформації. Схематичні моделі допомагають організувати основну інформацію та дії.

Вчителі розглянули приклади розв'язування складених задач на основі використання різних схематичних моделей, таких як опорні схеми до задач, які розглядаються в програмі 2 класу (на знаходження суми, на знаходження різниці, на різницеве порівняння, на збільшення або зменшення числа на кілька одиниць), графічні схеми та блок-схеми.

На основі результатів дослідження були розроблені методичні рекомендації для вчителів про використання схематичних моделей, які містили практичні поради та приклади. Отже, для ефективного використання схематичних моделей вчителям слід дотримуватися наступних порад. На початкових етапах вчителям слід навчити учнів працювати з різними видами схематичних моделей, такими як опорними схемами, графічними схемами або блок-схемами на прикладі простих задач. Потім можна переходити до застосування цих схем для розв'язування складених задач. Крім того, ефективно буде навчити використовувати різні види схематичних моделей для однієї і тієї ж задачі. Це дозволить учням навчитися використовувати різні підходи для вирішення проблемного завдання, а учням з різним рівнем засвоєння знань дозволить використовувати найбільш зрозумілий для них спосіб.

Роблячи висновок, можемо сказати, що використання схематичних моделей важливо для навчання математики в початковій школі. Особливо важливим є використання їх для розв'язування складених задач, які часто є складними для учнів. Схематичні моделі допомагають краще зрозуміти сутність задачі, навчить дітей виділяти основні елементи та зв'язки між ними.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс], Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>

2. Павелко В. В. Моделювання як важлива умова забезпечення розуміння молодшими школярами логіки розв'язування математичних задач. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2012. № 4. С. 89 – 94.

3. Скворцова С.О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. / Світлана Скворцова, Оксана Онопрієнко. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 352 с.

Забіяка І.М.

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет
м. Луцьк, Україна

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Стратегія сталого розвитку сучасної цивілізації, прийнята на конференції ООН у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, передбачає реалізацію нової концепції освіти, націленої на формування інтелектуального розвитку суспільства XXI століття.

Важливий внесок у процес модернізації системи освіти на основі всебічного аналізу та розробки цілей, форм і засобів удосконалення освітнього процесу в різних країнах світу вносить ЮНЕСКО. Використовуючи світовий досвід теорії та практики у сфері освіти та підготовки кадрів, ЮНЕСКО сприяє обміну та поширенню найбільш позитивних результатів, що дозволяє різним державам здійснювати узгодженість своєї політики із загальними тенденціями розвитку освіти.

Проведена з ініціативи ЮНЕСКО Всемирна конференція з вищої освіти XXI ст. (Париж, 1998 р.) прийняла документ «Вся мирна декларація про вищу освіту для XXI ст.: підходи та практичні заходи», в якому визначено завдання розвитку вищої освіти у взаємозалежному світі, реалізації інтеграційних процесів між освітніми системами різних країн.

В даний час завдяки міжнародній конкуренції розвивається система транснаціональної освіти, що викликає необхідність застосування специфічних міждержавних форм

та методів регулювання. Ще в 1995 р. з ініціативи міжнародного консорціуму, до якого увійшли представники бізнесу та урядів різних держав, систем вищої освіти, які використовують у своїй роботі як традиційні, так і інноваційні форми та методи навчання був утворений Міжнародний альянс з транснаціональної освіти (Global Alliance for Transnational Education – GATE), основна мета діяльності якого полягає у наданні та вдосконаленні вищої освіти та професійної підготовки, не пов'язаних рамками будь-яких держав. Здійснюючи сертифікацію в секторі транснаціональної освіти, GATE прагне до співпраці з національними та міжнародними структурами, які забезпечують якість вищої освіти. Він використовує методи, підходи та результати внутрішніх та зовнішніх оцінок діяльності закладів вищої освіти, отриманих іншими організаціями [1].

Для цілей нашого дослідження важливий той факт, що, будучи прямим результатом глобалізації, транснаціональна освіта тісно пов'язана із застосуванням нових інформаційних технологій та характеризує собою реальний перехід до етапу глобалізації ринків освітніх послуг. Попит на вищу освіту у світі щороку зростає на 5–8 % із значним випередженням послуг транснаціональної освіти.

Найбільший інтерес для формування інноваційного освітнього середовища в Україні представляє досвід європейських країн. Зазначимо, що за оцінкою дослідницьких організацій рейтинг привабливості та доступності освіти в Європі виглядає так: 1-е місце – Нідерланди; 2-е місце – Фінляндія, 8-е місце – Франція, 11-е місце – Німеччина [4].

Особливої уваги для дослідження проблем формування інтеграційних зв'язків заслуговує на досвід ФРН. Приватні

заклади вищої освіти повинні мати державну ліцензію. Загалом структура вищої освіти у ФРН включає вузи трьох типів: університети (Universitäten) та вищі школи, прирівняні до них (медичні, політичні, педагогічні, теологічні, бізнесу та управління, фізкультури та спорту); університети прикладних наук або спеціалізовані вищі школи (Fachhochschulen); коледжі мистецтва, кінематографії та музики (Kunst-, Film und Musikhochschulen) [3].

Наприкінці 1990-х –поч. 2000-х років. ключовою концепцією в управлінні закладами вищої освіти в Європі стало забезпечення якості освітнього процесу. Це вимагало від університетів критичного дослідження всіх аспектів свого функціонування, що виявилось, наприклад, у Великій Британії, коли кожен університет мав самостійно проводити оцінку якості, а її результати представляти зовнішнім аудиторам.

Значні зміни відбулися у галузі вищої освіти у Франції, яка на сучасному етапі характеризується переважанням державного сектору, бінарністю структури вищої освіти (університети та великі школи), безкоштовністю освіти в більшості державних вузів, державною монополією на видачу дипломів про вищу освіту та присвоєння кваліфікацій. Створюються нові типи вузів, видаються принципово нові дипломи в залежності від рівня професійної підготовки та ступеня спеціалізації (DEUST, MST, magister), професійна орієнтація протягом всього курсу навчання.

Важливий аналіз досвіду Франції в контексті розвитку дистанційних освітніх технологій. Регулятором у галузі дистанційного навчання в країні є заснований ще у 1939 році Національний центр дистанційної освіти Франції (CNED) як складова частина системи освіти. CNED представляє собою

державний заклад, який координує впровадження сучасних методів і реалізує впровадження нових технологій на всіх рівнях системи освіти. Для реалізації більш 5000 навчальних курсів у системі електронного навчання CNED містить адміністративний штат, що перевищує 1800 осіб, та близько 10 тисяч науково-педагогічних працівників [1].

Інноваційність навчанні значною мірою проявляється на магістерському рівні, коли студенти більше уваги приділяють науковій роботі та вивченню предметів спеціалізації. Наприклад, у Німеччині існує два види магістратури: магістратура, що підвищує кваліфікацію (*weiterbildende*), та послідовна магістратура (*nicht konsekutiv*) [4].

Найбільше значущі реформи відповідно до Болонського процесу були проведені Фінляндією, коли у 1999 р. було прийнято «П'ятирічний план» фінського уряду», метою якого була інтеграція фінської системи освіти в єдиний європейський освітній простір. За оцінками незалежної організації в галузі систем якості освіти PISA (Program for International Student Assessment) у 2009 р. фінська система освіти зайняла чільне місце у Європі [5]. Зокрема, у Фінляндії існує одна з найбільш розвинених систем фандрейзингу, залучення та мобілізація студентів до реалізації проєктів та грантів. Крім того, видаються студентські кредити, право на які мають до 70% фінських студентів.

Впровадження технологій e-learning є пріоритетом національної політики в галузі освіти як у США так і в Західній Європі.

Міжнародний досвід розвитку вищої освіти свідчить про те, що відбуваються два взаємопов'язані процеси: *диверсифікація* та *інтернаціоналізація* освіти. Диверсифікація пов'язана з організацією нових закладів освіти, з введенням

нових напрямків навчання, нових освітніх компонент та курсів, зі створенням міждисциплінарних програм, з наданням громадським закладам освітніх функцій. *Інтернаціоналізація*, навпаки, спрямована на зближення національних освітніх систем, знаходження та розвиток у них загальних універсальних концептів та компонентів. Слід зазначити, що право на вищу освіта реалізується практично у всіх країнах світу не тільки для громадян цих держав, а й для іноземних студентів.

Здійснений аналіз показує, що розвиток системи вищої професійної освіти в Україні має спиратися на використання вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо формування та функціонування освітніх систем.

Список використаних джерел:

1. Аналіз зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій (2015) Заг. ред. Степаненко І.В. *Вища освіта України*. № 3. додаток 2. С. 154– 280.
2. Communication from the Commission “The International Dimension of the European Research Area. Режим доступу: <http://www.cordis.lu/rtd2992/fp-debate/cec.htm#proposal>
3. Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation, Communication from The Commission to The Council and The European Parliament, Brussels. http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/COM%282006%29_208.pdf
4. Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff -2017: Eurydice Report. *European Commission/EACEA/Eurydice*. Luxembourg, 176 p.
5. Vaibekoski M.(2008) Histori of finance research and education in Finland: the first thirty years. Bank of Finland research discussion papers. 44 p.

Кашич Н.Г.

магістрантка II курсу Факультету української
філології, культури і мистецтва
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ІТАЛІЙСЬКОГО МІСТА В РОМАНІ ДЕНА БРАУНА «ІНФЕРНО»

В сучасній гуманітаристиці питанням міської культури присвячено чимало досліджень, адже місто як адміністративно-територіальна і культурна одиниця є багатоаспектним об'єктом дослідження. Так А. Карповець розглядає міську культуру у філософсько-антропологічному аспекті. Вона зазначила, що «завдяки існуванню міста як сукупності ціннісно-сміслових та діяльнісно-творчих процесів між людьми міська культура постає у формі монолітного світу, де індивід намагається віднайти своє місце існування, і, врешті, самого себе» [3]. О. Кравченко досліджує місто у культурно-історичних аспектах, на її думку, міська життєдіяльність є динамічним культурним процесом. Науковиця зазначає: «Місто є акумулятором особливої культури. Його зміни – це, насамперед, зміни людини та її способу життя, її духовного світу» [4].

Культурним простором міста є набір цінностей, форм, символів та подій, які є джерелом так званого просторового досвіду належної до нього групи людей та частиною їхньої культури. Репрезентація міського культурного простору простежується в багатьох творах сучасних письменників, зокрема в творчості Д. Брауна. На матеріалі його роману

«Інферно» розглянемо історико-культурний простір італійських міст - Флоренції та Венеції.

Події в романі починаються та закінчуються у мальовничому італійському місті – Флоренції. Вже на перших сторінках роману головний герой Роберт Ленгдон, фахівець з історії мистецтв, зазначає: «А внизу, запаморочливо далеко внизу піді мною, червоні черепичні дахи розпливлися передмістям, наче море вогню, освітлюючи прекрасну землю, якою колись мандрували гіганти... Джотто, Донателло, Брунеллескі, Мікеладжело, Боттічеллі» [1, с. 17].

Ленгдон був палким шанувальником італійського мистецтва, закоханим у Флоренцію: «Це було місто, на вулицях якого в дитинстві грався Мікеланджело, тут у мистецьких студіях народився італійський Ренесанс. Це була Флоренція; її галереї манили до себе мільйони туристів, котрі милувалися «Народженням Венери» Боттічеллі, «Благовіщенням» Леонардо, а також красою й гордістю міста – статуєю Давида» [1, с. 51].

Д. Браун подає розширений опис архітектурних будівель історичного центру міста. Вибудовуючи неповторний та оригінальний образ Флоренції, Браун розставляє акценти на відомих історичних місцях та архітектурних спорудах:

- собор Санта-Марія дель Фіоре – «А в центрі обрію горою здіймався купол із червоної черепиці, прикрашений у найвищій точці позолоченою мідною кулею, що виблискувала, мов маяк» [1, с. 50];
- вежа палаццо Веккіо, яка є «загальновідомим символом Флоренції, який стримить із центра квадратної фортеці, утворює на міському обрії вельми своєрідний профіль» [1, с. 194];

- проспект Нікколо Макіавеллі – «...називають найгарнішою з усіх флорентійських вулиць» [1, с. 110];
- палаццо Пітті – «Один архітектор... визнав, що палац наче спорудила сама природа... Наче масивні камені скотилися довгим схилом донизу й попадали елегантною, схожою на барикаду купою» [1, с. 161];
- Санта-Маргеріта деї Черкі – «...є скоріше капличкою, а не церквою. Малесенька однокімнатна молитовня – популярне місце паломництва шанувальників творчості Данте» [1, с. 293].

У романі після подій у Флоренції письменник переміщує читача ще до одного визначного італійського міста – Венеції.

Венеція, як і Флоренція, у романі Д. Брауна «Інферно» подана у вигляді «нанизування назв палаців, мостів, каналів, церков та імен знаменитих венеційців або відомих гостей міста» [5, с. 58]. Венеція є одним із найунікальніших міст не тільки в Італії, але й у всій Європі. Місто на воді, яке має чудову архітектуру та цікаву історію. Це місто романтиків із власним неповторним колоритом. Його часто називають містом-музеєм, адже майже кожна споруда має власну легенду. Місто має багату культурно-історичну спадщину.

Венеція у розумінні Д. Брауна постає перед читачем, як «край італійської елегантності» [1, с. 391]; «... у світі не існує прекраснішого міста, а багатство й культура його мешканців незрівнянні» [1, с. 396].

Італійське місто у романі «Інферно» Д. Брауна показано маленьким та затишним, спокійним та чарівним, позбавленим зайвого галасу, звучання якого заворожує: «Тільки на захищеному обширі майдану Ленгдон зміг вповні насолодитися унікальним даром, який пропонувала гостям Венеція, - її звучанням. Майже позбавлена всіляких моторизованих

колісних видів транспорту, Венеція насолоджувалася благословенною відсутністю звичного для інших міст шуму громадського й приватного транспорту, метро й автомобільних гудків, залишаючи вільний звуковий простір для цілковитого немеханічного плетива з людських голосів, туркотіння голубів і веселого співу скрипок, що зазивали відвідувачів до кафе просто неба. Жодне інше велике місто у світі не звучить так, як Венеція» [1, с. 412]. Таким чином, у романі Д. Брауна Венеція є тихим надзвичайно атмосферним містом, яке заворює гостей своїм звучанням.

Історико-культурний простір Венеції, так само як і Флоренції, подано у романі за допомогою назв відомих знакових будівель та споруд:

- Залізничний вокзал «Санта-Лючія» – «це елегантна низька споруда із сірого каменю і бетону, проєктована по-модерному мінімалістично» [1, с. 389];
- Рівадельї Ск'явоні – «Цю широку кам'яну набережну для прогулянок, що підходила до самісінької води, збудували з вичерпаного з дна намулу...» [1, с. 401];
- Майдан Сан-Марко – «...розташований у крайній південній точці венеціанського Гранд-каналу, де захищена протока виходить у широке море» [1, с. 398]; над ним знаходиться аскетична трикутна фортеця Догана да Мар;
- Собор Сан-Марко – «схоже тут саме повітря зіткане із золота...Сторіччями вважалося, що навіть якщо просто дихати повітрям базилики Сан-Марко, то неодмінно станеш багатшим» [1, с. 424];
- Коні Сан-Марко – «Ці четверо безцінних жеребців – як і багато інших пам'яток Венеції – були забрані як трофей із Константинополя під час хрестового походу» [1, с. 415].

Венеція – це місто, яке має власні символи. Одним з таких символів є крилатий лев. Він зображений на гербі, зустрічається у вигляді мармурових чи бронзових статуй на площах та прикрашає фасади старовинних будівель: «А нагорі другої колони височів всюдисущий символ Венеції – крилатий лев. Цього лева можна було побачити по всьому місту; ...І донині цей крилатий лев є символом міста й трапляється мало не на кожному кроці» [1, с. 411]. Венецію можна ідентифікувати «в особливості знаходження міста на воді і цілим рядом образів, «пов’язаних з гідроніміконом, як-от: лагуна, канали, річний трамвай, приватні човни (гондоли)» [5, с. 59].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновок, що у романі Д. Брауна «Інферно» подається детальний опис італійських міст, розставляються акценти на відомих місцях, які складають культурний простір міста, згадуються найвідоміші митці. Браун активно використовував історичні екскурси та елементи духовної культури. Всі вище наведені фактори складають історико-культурний простір Флоренції та Венеції.

Список використаних джерел:

1. Браун Д. Інферно: роман. Пер. англ. Володимира Горбатька. Вид. 2-ге. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 608 с.
2. Мацяк О. Синтез мистецтв у прозі Ольги Кобилянської: проблема самототожності письменниці: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. 2006. Львів, 2006. 21 с.

3. Карповець М. В. Діалектика публічного і приватного простору людського буття у світі міста. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Філософія». 2011. Вип. 200. С. 52–59.

4. Кравченко О. І. Історичні форми міської культури. *Вісник НАУ*. Серія: Філософія. Культурологія. 2018. Вип. 1 (27). С. 132-135.

5. Тверітінова Т.І. Культурний код італійського міста в романі Д. Брауна «Інферно». *Література та культура Полісся*. Серія «Філологічні науки». 2022. Вип. 106. № 20. С. 53-62.

Кисла Т.А.

директор Криворізької гімназії № 56КМР,

магістр,

Донбаський державний педагогічний університет

ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У психолого-педагогічній літературі поняття креативність найчастіше пов'язується з поняттям творчість, сприймається як особистісна характеристика. Багато дослідників визначають креативність через властивості особистості, її можливості. До характеристики поняття креативність звертаються як психологи так і педагоги.

Нині можна твердити, що у вітчизняній науці єдине визначення категорій «творчість» і «креативність» не запропоноване. Частина науковців у теоретико-концептуальних підходах до проблеми креативності, як прояву творчого особистісного розвитку, використовує їх як синоніми, оскільки їхня етимологія простежується за латинським коренем «creatio», що означає творити, створювати.

Креативність – різнобічне поняття, яке сучасні психолого-педагогічні науки розглядають з різних ракурсів.

Більшість сучасних науковців вбачають креативність особистості дитини як психологічну якість, виокремлюючи її сенситивні періоди, тобто певні часові рамки, в межах яких креативність розвивається і найбільше проявляється, за умови сприяння навколишнього середовища. Психологи наполягають, що найяскравіше креативність виявляється у дошкільному віці. Тобто на даний сенситивний період, коли дитина тільки

починає пізнавати світ і не має усталених – шаблонних норм поведінки та достатньої кількості знань про оточуючий світ, припадає можливість проявити найвищий рівень креативності. Опинаячись у навчальному середовищі, дитина переходить у статус учня і на розвиток її креативності накладаються усталені норми поведінки, вимоги, які при невірному обраній педагогічній траєкторії розвитку дитини, значно уповільнюють процес розвитку креативності, зменшують потребу у творчій та дослідницькій діяльності. Тому в умовах сучасної освітньої системи шкільної освіти педагоги мають запроваджувати такі методи впливу на особистість здобувача освіти, які б позитивно вплинули на подальший розвиток і становлення креативності, який, на думку Д. Б. Богоявленської, знову досягає свого піку у віці десяти років та у підлітковому віці. Розвиток креативності особистості є явищем змінним, непостійним, динамічним і у шкільному віці не відрізняється чіткою періодизацією, тому під час освітнього процесу вимагає педагогічної корекції, враховуючи те, що розвиток креативності загалом на кожному етапі онтогенезу дитини є індивідуальним для кожної особистості.

Світовим процесом, до якого залучені всі високо-розвинені країни, є впровадження інклюзивного навчання, інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади, тому що кожна дитина має право здобути якісну освіту. Однією з основних вимог інклюзивного навчання є створення необхідних умов для здобувача освіти з особливими освітніми потребами, які у повній мірі мають забезпечити реалізацію потенційних можливостей його навчальної та творчої діяльності.

Єдиної моделі щодо формування креативності у психолого - педагогічній сфері не існує. Натомість існує

багато інтерпретацій структури креативності, де увага зосереджується на особистісних рисах дитини.

Сучасні психологи і педагоги визнають необхідність використання спеціальних освітніх технологій і засобів, які покликані активізувати особистісні ресурси та творчий потенціал дітей із затримкою психічного розвитку. На нашу думку, у процесі формування креативності здобувачів освіти з особливостями психофізичного розвитку найбільша увага має приділятися індивідуальним особливостям та потребам дитини.

Досліджувати та розвивати креативність необхідно, враховуючи індивідуально-психологічні особливості школярів, їх психічну та психологічну готовність. Нерівномірність процесу формування різноманітних психічних функцій дитини та наявність спеціальних ресурсів, які забезпечують компенсаторні можливості, мають стати головними чинниками визначення корекційної траєкторії педагогічної діяльності педагогів закладу освіти. Клініко-психологічні прояви різних форм затримки психічного розвитку у дітей мають обґрунтовувати методи та засоби педагогічної корекції процесу розвитку креативності. Завданням педагогів стає пошук шляхів створення сприятливого розвивального середовища для максимальної реалізації психофізичних можливостей школярів. У процесі формування креативності варто зважати на компенсаторні можливості дитини, враховуючи особливості її розвитку. У найбільш загальному вигляді затримка психічного розвитку у дітей виявляється у сповільненому розвитку мислення, пам'яті, уваги, сприйняття, мовлення, емоційно-вольової сфери особистості. Порушення пізнавальних можливостей не дозволяють школярам успішно впоратися із завданнями і

вимогами, які висуває їм соціум, процес навчання у школі. До проблем у процесі формування креативності призводять нездатність до цілеспрямованої діяльності, переважання ігрових інтересів та ігрової мотивації, нестійкість уваги і виражені труднощі при переключенні при виконанні серйозних навчальних задач, недорозвинення довільних видів діяльності.

Модель процесу формування креативності у школярів із затримкою психічного розвитку є системою взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких реалізується на відповідному етапі роботи з розвитку креативності у дітей. Наступне завдання педагога - визначення методичного інструментарію вивчення рівня сформованості креативності у дітей з особливими освітніми потребами та подальшому розвитку рівня креативності дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема із затримкою психічного розвитку, в закладах загальної середньої освіти.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема педагогічної корекції процесу формування креативності у школярів із затримкою психічного розвитку є надзвичайно важливою для системи інклюзивної освіти України. Актуальність дослідження проблеми корекції процесу формування креативності у школярів у системі інклюзивної освіти обумовлена модернізацією освітнього середовища, де одним із пріоритетних завдань є підвищення ефективності навчально-виховної і корекційно-розвивальної роботи зі здобувачами освіти із особливостями розвитку.

Список використаних джерел:

1. Айзенк Г. Ю., Еванс Д. Як перевірити здібності вашої дитини: Тести для дітей 10-15 років: Пер. з англ. // Г. Ю. Айзенк, Д. Еванс. – К.: Школа, 2001.– 192 с.

2. Айзенк Г. Ю. Интеллект: новый взгляд / Г. Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – №1. – С. 111 – 131.

3. Антонішева В. Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці / В. Л. Антонішева // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – 2010. – Вип.14, книга II. – С. 11 – 18.

4. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М.: Издательский центр Академия, 2002. – 320 с.

5. Войтко В. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку: [навчально-методичний посібник] / В. В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 48 с.

6. Волинець О. П., Кузьміна О. А. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з різними формами ЗПР / О. П. Волинець, О. А. Кузьміна // Таврійський вісник освіти. – 2014. – №4. – С. 222 – 227.

Ковальова К.О.

викладач кафедри іноземних мов

Національний університет «Одеська юридична академія»

м.Одеса, Україна

ПОЛЬОВА МОДЕЛЬ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ TEXTILE

Розвиток когнітивних лінгвістичних досліджень, виокремлення низки нових наукових напрямів, стимулювало виокремлення та розвиток лінгвоконцептології, ключовим поняттям і предметом дослідження якої є *концепт*. Науковці зіткнулися з певними дискусійними складними питаннями, серед яких значиться і проблема визначення структури концептів [2, С. 403].

В роботі концепт розглядається як феномен, що має польову структуру, представлену ядрою та периферійною зонами. На матеріалі англомовних етимологічних словників, загальних тлумачних словників англійської мови та спеціальних словників текстильної термінології, за допомогою методів етимологічного, дефініційного та компонентного аналізів, було визначене номінативне поле англомовного концепту TEXTILE.

Аналіз дефініцій загальних тлумачних та спеціальних термінологічних словників дозволяє розподілити виокремленні ключові номінативні одиниці за трьома групами, що будуть репрезентувати **ядро** зазначеного концепту. До першої групи (ПРОЦЕС) відносимо такі лексеми як *weaving, knitting, staple, nonwoven, manufactured, felted, crocheted* та *spinnable*; до другої групи (РЕЗУЛЬТАТ) - *cloth, fabric, garment, lace, embroidery, rug* та *waste*; до третьої (МАТЕРІАЛ) - *fibre, filament* та *yarn*.

Проведений компонентний аналіз сприяв виявленню ознак, на основі яких були побудовані синонімічні ряди, семантично споріднених лексичних одиниць зі лексею-репрезентантом. Такими ознаками називаємо *перехрещення ниток* та *нетканий*, що утворюють наступні синонімічні ряди: *contexture, intertexture, net, web, tissue, canvas, material, fibre, filament, yarn, cotton, bolt, thread, substance*. Таким чином, зазначаємо, що **зона ближньої периферії** репрезентована нетермінологічними лексичними одиницями.

Зону дальньої периферії утворюють метафори та фразеологічні одиниці. Етимологічний аналіз допоміг визначити мотиваційні ознаки найменування концепту, що в свою чергу допомогло ідентифікувати основу метафоризації. Нею стала подібність за дією, тобто процес перехрещення, як при процесі ткання. Наведемо приклади метафоричних утворень від ключової лексеми *textile*: *peaceweaver, fate-weaver, word-weaver*.

Таким чином, проведене дослідження виявило збільшення об'єму концепту TEXTILE, розширення лексичного значення ключової лексеми, обумовленого розвитком текстильної індустрії, та допомогло визначити та структуровано описати номінативне поле концепту.

Список використаних джерел:

1. Полюжин М.М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 214-224
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
3. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/>

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

4. Collins Online Dictionary URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

5. Dictionary of Fiber and Textile Technology. Kosa, 7th edition, 1999. 258p.

6. Longman Dictionary of Contemporary English URL: <https://www.ldoceonline.com/>

7. Louis Harmuth Dictionary of Textiles. Fairchild publishing company, New York, 1915. 175p.

8. Online Oxford dictionary URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

9. Webster's Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com>

Коломієць К.М.

здобувачка вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
за програмою «Початкова освіта»,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО ЗОРІЄНТОВАНИХ УРОКІВ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розглянуто особливості уроків навчання грамоти відповідно до психологічного розвитку учнів, визначені основні засади компетентнісно зорієнтованого підходу, подано результати опитування педагогів щодо впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу на уроках навчання грамоти. Розкрито сутність моделювання, проєктування та конструювання (створення конспекту) компетентнісно зорієнтованого уроку.

Ключові слова: урок, навчання грамоти, компетентнісно зорієнтований підхід, навчання для життя, моделювання, проєктування, конструювання

Українська освіта має потенціал формувати компетентних фахівців у різних галузях, які зможуть сприяти економічному розвитку країни та підтримувати її конкурентоспроможність на міжнародній арені. Реалізація цього потенціалу вимагає підвищення якості викладання, сприяння саморозвитку вчителів та створення сприятливих умов для навчання та самореалізації учнів. Тому найважливішим компонентом «формули Нової української школи» є «новий зміст освіти, заснований на формуванні

компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві» [1, с. 7]. Отже, суспільні та інформаційні зміни, модернізація змісту початкової шкільної освіти вимагають необхідності створення компетентнісної моделі сучасного уроку, який традиційно залишається основною формою навчально-виховного процесу. Для успішної соціалізації особистості, розвитку умінь навчатися протягом життя однією з найважливіших умов є формування комунікативної компетентності. Цей процес у школі розпочинається з уроків навчання грамоти, бо саме з цих уроків учні навчаються читанню й письму, відкривається шлях до освіти й самоосвіти.

Проблема моделювання, проєктування, конструювання уроку навчання грамоти не втрачає актуальності, оскільки вимоги до його якості змінюються з відкриттям нових можливостей, пов'язаних з розвитком інформаційного середовища, розробкою цифрових ресурсів, дидактичних інструментів навчання тощо. Постає потреба у переформатуванні уроку, оскільки змінюються цілі навчання, а відтак – зміст і методичне забезпечення. Для навчання молодших школярів ці зміни означають впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, що передбачає методологічне оновлення навчального процесу на засадах наскрізної інтеграції й проблемності, особистісного розвитку й формування ключових і предметних компетентностей.

Проблематика моделювання уроків навчання грамоти в сучасній українській школі знаходить відображення у цілій низці публікацій відомих дослідників. Компетентнісно зорієнтований урок як шлях до набуття школярами життєвих компетентностей, формування в них творчої особистості розглядали Т. Байбара [2], І. Любчак [3], О. Прищепа [4]. Зміст і структуру комунікативної компетентності молодших школярів, а також дидактико-методичний супровід її

формування в процесі навчання української мови визначила К. Пономарьова [5].

М. Вашуленко окреслив структуру й розробив методiku уроків добуқварного, букварного й післябукварного періоду відповідно до мети та завдань навчання грамоти молодших школярів на різних етапах. Вчений представив своє бачення структури уроку читання і письма на ознайомлення з новою буквою [6]. Варіативність уроків компетентнісно орієнтованого навчання грамоти першокласників дослідила О. Вашуленко. Авторка наголосила на особливостях, які потрібно врахувати під час моделювання уроків. Учена уточнила класифікацію уроків навчання грамоти відповідно до видів навчальної діяльності, за періодом навчання, за дидактичною метою, способом організації навчальної діяльності учнів у період навчання грамоти. Зосередила увагу на етапах моделювання уроку, як-от: визначення мети уроку; визначення типу уроку; визначення змісту уроку; вибір методів, прийомів і засобів навчання; розроблення структури уроку; передбачення зворотного зв'язку [7].

Про застосування цифрових ресурсів на уроках навчання грамоти йдеться у праці Л. Неживої, С. Паламар [8]. У статті розкрито можливості дидактичного засобу хмари слів для розвитку мовлення молодших школярів, зокрема, у складанні та редагуванні власних текстів. Важливо, що використовуючи метод проблемної ситуації та наочно демонструючи інформацію через хмару слів, учитель сприяє активізації розумової діяльності учнів, розвитку творчих здібностей та критичного мислення на уроках. Також автори дослідили застосування доповненої реальності на уроках навчання грамоти, активізувавши інтерактивну «Живу абетку» та розробивши методiku розвитку мовлення за цим посібником для молодших школярів [9].

У нашому дослідженні систематизуємо особливості проєктування, моделювання й конструювання уроку навчання грамоти відповідно до викликів часу та розвитку цифрових ресурсів.

Уроки навчання грамоти є ключовим елементом початкової освіти, оскільки вони дають основу для розвитку вміння читання, письма і мовленнєвої компетенції в цілому. Ці уроки є лише в першому класі, де більшість дітей шести-або семирічного віку. У них переважає мимовільна пам'ять, а продуктивної уваги вистачає не більше ніж на 10-15 хвилин [10]. Визначимо особливості уроків навчання грамоти, враховуючи психофізіологічний розвиток учнів:

1) Розвиток моторики. Уроки грамоти повинні включати вправи на розвиток моторики рук, спрямовані на вдосконалення почерку та контроль рухів під час письма.

2) Сприймання та розуміння символів за допомогою ігор і цікавих завдань. Діти повинні вчитися розрізняти літери, розпізнавати їх форми та звуки.

3) Зосередженість і увага. Уроки навчання грамоти варто створювати цікаві, інтерактивні та яскраві, навчати в процесі гри, учнівських спостережень і досліджень.

4) Розвиток фонематичного сприйняття. Для формування цієї навички необхідно використовувати вправи на визначення звуків у словах та їх з'єднання.

5) Індивідуальний підхід. Важливо врахувати індивідуальні особливості молодшого школяра, ступінь готовності до навчання грамоти. Вчителі повинні працювати з дітьми із застосуванням різних методів та підходів.

6) Використання ігор та рухових активностей. Ігри, пісні, рухові вправи можуть допомогти дітям легше і ефективніше засвоювати навчальний матеріал.

7) Позитивне підсилення. Атмосфера успіху та позитивний підхід сприяють формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу та розвивають самооцінку дитини.

8) Поступовий рівень складності. Уроки мають починатися з найпростіших елементів (наприклад, вивчення окремої літери) і поступово переходити до складніших (формування складів, слів, речень тощо).

9) Врахування розвитку пам'яті. Використання різних методів розвитку пам'яті та повторення сприяє кращому запам'ятовуванню слів, творів, правил.

10) Здоровий підхід до навчання. Важливо дотримуватися балансу між навчанням і відпочинком.

Компетентнісний підхід передбачає створення проблемної ситуації з розв'язанням практичних завдань. Це дозволяє учням аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію, а також створювати нові продукти. Важливою особливістю такого підходу є організація співпраці учнів між собою і вчителем, вербальної взаємодії та формульованого оцінювання, що реалізується через низку компетентнісно орієнтованих завдань. Вони створені на конкретних прикладах і передбачають аналіз, синтез та оцінку інформації. Такі завдання зазвичай складаються із запропонованих ситуацій, кейсів і супровідних завдань. Допускається та заохочується використання додаткових електронних ресурсів, наочних колекцій, моделей, матеріалів для дослідів тощо. Важливу роль відіграє сприятлива психологічна атмосфера в класі, культура співробітництва між учнями та вчителем, застосування та чергування різних видів діяльності.

Упровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає уміння моделювати, проектувати та конструювати урок. У таблиці 1 наведено конкретні діє вчителя та результат на кожному з цих етапів.

Таблиця 1.

Назва етапу	Результат	Дії вчителя
Моделювання	Умовна модель уроку	<ul style="list-style-type: none"> - визначити місце уроку в змістовому і методичному аспектах у межах предмету, розділу, теми; - сформулювати загальну мету вивчення матеріалу; - обрати методи, прийоми, технології, відповідно до поставленої мети
Проектування	Структура педагогічного процесу	<ul style="list-style-type: none"> - визначити виховні і розвивальні завдання; - передбачити очікувані результати; - опрацювати змістову частину матеріалу; - визначити методи, прийоми роботи; - спрогнозувати ключові та предметні компетентності, які формуються на уроці
Конструювання	Конструктор (конспект) уроку	<ul style="list-style-type: none"> - чітко сформулювати мету, завдання, тип, форму проведення уроку; - конкретизувати методи, прийоми; - записати дії учителя та передбачити дії учнів; - раціонально розподілити час, виділити структурні елементи навчальної діяльності; - розробити урок навчання грамоти із використанням цифрових ресурсів (створення інтелект-карт – MindMeister; презентації навчального матеріалу – Google Презентація, Power Point; візуалізація тематичного контенту за допомогою WordArt; виготовлення дидактичних засобів для навчання молодших школярів за інфографіки Canva тощо)

[складено на основі джерел 3; 8]

Висновки. Моделювання уроків навчання грамоти на основі компетентнісного підходу передбачає акцент на розвиток не лише знань учнів, але й їхніх навичок, вмій і компетенцій, необхідних для успішної соціалізації в сучасному суспільстві. Цей підхід акцентується на тому, щоб учні здобували не лише поверхневі знання, а й вміли їх застосовувати у різних контекстах. Важливим аспектом компетентнісного підходу є активна позиція учня в навчальному процесі. Замість пасивного прийняття інформації, учень залучається до вирішення реальних завдань та проблем, що сприяє активному засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення. Компетентнісний підхід сприяє розвитку широкого спектру навичок, таких як співпраця, комунікація, креативність та саморегуляція. Ці навички є важливими не лише для успіху в навчанні, але й для подальшого життя та професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень бачимо у дослідженні впливу компетентнісного підходу на освітній процес у початковій школі, зокрема й на уроки навчання грамоти. Отже, компетентнісний підхід є перспективним та актуальним напрямком у навчанні, оскільки він сприяє глибокому розумінню матеріалу, розвитку ключових навичок та готовності до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. Початкова школа. 2010. №8.

3. Любчак І. О. Компетентнісно-орієнтований урок – шлях до набуття школярами життєвих компетентностей, формування в них творчої особистості: Експрес-бюлетень фахової інформації. Вінниця, 2019. 14 с.

4. Прищепа О. Ю. Особливості формування навичок письма в буквеній період навчання грамоти. Початкова школа. 2018. № 11. С. 5–12.

5. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

6. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с.

7. Вашуленко О. В. Навчання грамоти: моделюємо урок на засадах компетентнісного підходу. Учитель початкової школи. 2016. № 10. С. 8 – 12.

8. Паламар С., Нежива Л. Особливості застосування хмари слів у мовно-літературній галузі початкової освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка, 2021, № 36 (2), 45-52.

9. Нежива Л.Л., Паламар С.П. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування доповненої реальності на уроках навчання грамоти й літературного читання Educological discourse, 2021, 33 (2). с. 144-159. Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання, 2021, 33 (2). с. 144-159.

10. Психофізіологічні особливості шестирічних першокласників. URL: <http://surl.li/jyjne> (Дата звернення: 08.08.2023).

Куліченко В.В.

канд. філософ. наук,
доцент кафедри соціології та гуманітарних дисциплін,
*Одеський національний морський університет,
м. Одеса, Україна*

СИНХРОННИЙ БАЛАНС ОСОБИСТОСТІ

У ХХ столітті з'являються різні концепції особистісної структури. Так Дж. Мід у теорії рольових концепцій розглядає активну особистість «Я» (I), яка разом із соціальним «Я» (Me) утворює цілісну особистість (Self). У психології складаються факторні структурні теорії особистості, які виведені за допомогою факторного аналізу (вимірювання взаємозв'язків між ознаками соціальних об'єктів). Цікаву п'ятишарову ієрархію потреб людини розробляє А. Маслоу. Перший шар представляють фізіологічні потреби, другий – потреба в безпеці і захисті, третій – в емоційних зв'язках з іншими людьми, дружбу і любов, четвертий – в самоповазі і повазі інших, п'ятий – потреба в самоактуалізації [5]. Підкреслим, однак, що незрозуміло, чому А.Маслоу розглядає «сходи» потреб саме в такому порядку, зумовлюючи особистості неодмінно таке сходження. У всякому разі пояснення автора про вроджений характер даних потреб (а не виділення деяких з них в результаті формування особистості) нас не переконали.

Сьогодні просто необхідно уявити особистість як систему, що об'єднує в собі всі її якості і складові елементи. Вивести так званий синхронний баланс особистості, де були б враховані різні, часто суперечливі, сторони індивіда.

Перший крок до цього – зрівняння понять «людина», «індивід», «особистість». **Людина** розглядається нами як

соціокультурна істота, де культурне та соціальне знаходяться в єдності. Визначальним тут буде здатність оцінювати, відокремлювати важливе від несуттєвого. В цьому сенсі людина може тлумачитися як індивід в якості одиничного представника людського роду, будучи при цьому суб'єктом суспільних відносин. **Індивід** – це вже окремий член соціальної спільності. Тобто, поняття «людина» доцільно використовувати тоді, коли важливо виділити приналежність особи до людського роду, володіння ним загальними для людей рисами. А ось коли підкреслюється, що мова йде про якусь конкретну людину, краще вживати поняття «індивід».

Необхідно також розрізнити поняття «особистість» і «індивідуальність». Так, якщо поняття **«особистість»** фіксує в собі перш за все соціально загальне окремих індивідів, то поняття **«індивідуальність»** відображає конкретне і унікальне втілення загального в людині (його тілесних і духовних особливостях, рисах характеру, поведінці, діяльності). Це поняття використовується для позначень неповторності властивостей і проявів особистості.

У філософії особистість, як ми розуміємо, традиційно розглядається як людський індивід, своєрідний продукт спілкування і пізнання, обумовлений конкретно-історичними умовами життя суспільства. У той же час особистість глибоко індивідуальна. Тому ми визначаємо **особистість** як індивідуальне буття суспільних відносин. Під цим визначенням мається на увазі, що особистість – це: а) соціальне в нас (буття суспільних відносин або «стійка система соціально значущих рис, що характеризують індивіда, як члена того чи іншого суспільства або спільності»; б) індивідуальне в нас («людський індивід як суб'єкт відносин у свідомій діяльності» [4, с. 26]).).

Таким чином, ми маємо на увазі під **особистістю** соціокультурну індивідуальність, розглядаючи людину не тільки з боку його загальних і соціальних якостей, а й з боку її індивідуальних соціальних властивостей. В даному визначенні виділяється перш за все соціальна самобутність людини.

Соціокультурна індивідуальність ґрунтується на фундаменті соціокультурного як основи розвитку особистості та суспільства. Адже людина формується в конкретному історичному часі і соціальному мегаполісі, в процесі діяльності, суспільного буття, в конкретні часи розуміння культурних новацій, виховання. Тому особистість як соціокультурна індивідуальність – це завжди конкретний підсумок, синтез і взаємодія найрізноманітніших факторів.

Тому, з нашої точки зору, **соціокультурне** як наукова категорія соціогуманітарного знання дозволяє всеосяжно розкрити синхронний баланс особистості, показати значущість матеріальних і нематеріальних факторів при поясненні різного роду соціокультурних процесів і феноменів, аналітичної змінної, що розкриває особливості співвідношення соціальної і культурної компонент в тому чи іншому просторовому і часовому контексті та допомагає проводити стратегію соціалізації особистості на основі розвитку в неї балансу соціального і культурного.

Отже, особистість формується і розвивається через свою індивідуальність. Крізь призму індивідуалізації відбувається пізнання світу людиною. Пізнання здійснюється конкретними людьми, а тому залежить від їх індивідуальності. Тобто, принцип індивідуалізації в онтологічному сенсі виступає як принцип буття, що розкриває певний спосіб існування об'єктивного світу.

Встановлення синхронного балансу особистості, функціонування всіх його частин знаходиться в прямій залежності від розуміння природи взаємодій в людині, взаємин культурного і соціального.

Першочерговою тут досі залишається соціокультурна філософська проблематика душі і тіла, матеріального і ідеального. На жаль, зберіглася тенденція підходити до даного питання з точки зору дуалізму, розглядаючи тіло і душу як дві діаметрально протилежні субстанції. Звідси і йде протиставлення культурних і соціальних рис в людині. Але ж заявлену проблему не можна вирішити, нехтуючи соціальними зв'язками особистості, суспільним буттям або культурними рисами, не враховуючи співвідношення історії, соціуму, цивілізації. Позбавити від протиставлень може **моністичний підхід**, який об'єднує всі сторони особистості в єдине ціле.

Саме у сучасному науковому знанні з'явилося розуміння розвитку соціокультурного в людині як коеволюції особистості, коли мається на увазі такий розвиток людини, коли всі елементи еволюційного процесу знаходяться в оптимальному самодостатньому (вільному) режимі. Тобто спостерігається прагнення досліджувати насамперед соціокультурний напрямок у всіх сферах суспільного життя. Це допомагає передбачити розвиток людини, його здібності і потреби, що формуються на основі природних задатків і передумов. Індивід не тільки освоює в процесі соціалізації норми поведінки, способи поводження з предметами споживання і так далі, а й успадковує біолого-генетично деякі культурні, мовні, національні та інші особливості.

Треба розуміти, що в особистості індивідуально все: психіка і перебіг психічних процесів, світогляду і

світовідчуття, мова, свідомість і самосвідомість. Але якщо свідомість є знання про інше, то самосвідомість – знання людини про самого себе.

Взагалі нам здається, що самосвідомість є однією з найбільш важливих характеристик особистості. Адже воно допомагає людині оцінити себе, визначити свої інтереси та ідеали. Від самосвідомості залежить які соціальні потреби, цінності і поведінкові тенденції виникають у особистості.

Отже, самосвідомість сприяє формуванню образу власного «Я». Людина ж за своєю природою – істота суспільна, чим відрізняється від будь-якого іншого тваринного організму. А самосвідомість людини реалізується і функціонує тільки в суспільстві, спілкуванні і взаємодії з іншими людьми. Виходить, як би замкнуте коло взаємодій, де жоден з компонентів не може існувати без взаємодії з іншими.

Важливо відзначити, що самосвідомість постійно перевіряється, коригується, трансформується і розвивається в ході включення людини в систему міжлюдських відносин. Самосвідомість сприяє активізації процесу свободи як в окремій особистості, так і в суспільстві в цілому, допомагаючи виявити індивіду свої можливості. Будучи цілісним, хоча і не позбавленим внутрішніх протиріч, чином власного «Я», самосвідомість являє собою важливий структурний елемент психологічного образу особистості.

Особистість характеризується наступними рисами:
а) автономією, яка означає ні свободу робити все, що хочеться, а можливість користуватися певною свободою і рахуватися з обмеженнями; б) почуттям реальності і самодостатності, здатністю тверезо дивитися фактам в обличчя; в) почуттям відповідальності; г) здатністю і бажанням співпрацювати з іншими, тобто бажанням до спільної діяльності; д) мовною приналежністю.

Список використаних джерел:

1. Борінштейн Є.Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства: Монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 400 с.
2. Іванова Н.В. Феноменологія мислення: гнозис, креатив, особистість: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2015. 364 с.
3. Катаєв С.Л. Сучасне українське суспільство: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 200 с.
4. Юрій М.Ф. Людина і світ : Підручник. Київ: Дакор, 2006. 460 с.
5. Maslow A.H. Motivation and Personality. 3rd Edition. Pearson Education, 1987. 293p.

Куцос О. І.

докторант кафедри слов'янських,
романських і східних мов,
*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛЯ ФІЛОСОФСЬКИХ КОНЦЕПТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ

Осмилення філософсько-світоглядних позицій є предметом дослідження багатьох гуманітарних дисциплін. В центрі уваги науковців опиняються різноманітні тексти філософського, релігійного, культурного характеру, результати психологічних експериментів, соціологічних досліджень тощо. Разом із тим, відсутній чітко окреслений системний підхід, що дозволив би здійснити ґрунтовний аналіз філософських концептів. Таке становище стало передумовою реалізації авторської ідеї характеристики відповідного концептуального поля за допомогою методу психосемантичного моделювання.

Зазначений метод ґрунтується на аналізі двох рівнів, психічного та семантичного. Психічний рівень охоплює тілесно-перцептивний (відчуття, сприйняття, конкретні уявлення), логіко-понятійний (узагальнення і систематизація внутрішніх властивостей і зв'язків реальності), емоційно-афективний (суб'єктивні стани, переживання, передчуття) та ціннісно-смісловий (ідеали, цінності, духовні смисли) компоненти. Семантичний рівень полягає у виділенні категорій речі (те, що може бути назване чи описане),

властивості (те, що відрізняє одну річ від іншої) та відношення (наявність зв'язку між двома або кількома речами).

Ми проаналізували представлені в українських асоціативних словниках [1; 2; 3] філософські концепти «Людина», «Особистість», «Шлях», «Вічність», «Час», «Правда», «Неправда».

Концепт «Людина». На семантичному рівні концептуальне поле концепту «Людина» представлене в основному категорією речі, на психічному рівні — тілесно-перцептивним компонентом. Слова-реакції мають характер, по-перше, дефініцій (*істота, особистість, особа, тварина, тіло*), по-друге, атрибутів (*чесна, сильна, добра, гарна*). Значна кількість асоціацій має узагальнений логіко-понятійний та ціннісно-смісловий характер, що позначає співвіднесеність людини з моральними цінностями чи антицінностями (*доброта, зло, життя*) та просторово-часовим виміром (*світ, всесвіт*). Крім того, слова-реакції можуть бути диференційовані як такі, що мають позитивне (*друг, доброта, добра*) чи негативне (*ворог, зло, зла*) смислове навантаження. В цілому, більшість слів-асоціацій мають нейтральний (*жива істота, чоловік, силует, розум*) чи позитивний (*доброта, друг, любов, творець*) характер. Це означає, що для української мовної свідомості відповідь на філософське питання про те, якою є людина за своєю природою, доброю чи злою, буде на користь добра.

Концепт «Особистість». На семантичному рівні концептуальне поле концепту «Особистість» представлене переважно категорією речі, дещо менше — категорією властивості; на психічному рівні найбільш значущими є тілесно-перцептивний та логіко-понятійний компоненти. Слова-асоціації в більшості випадків виступають або

синонімами, або дефініціями поняття особистості (*людина, індивід, індивідуум, персона, особа*). Слід зазначити, що всі наявні реакції мають нейтральний або виразно позитивний характер (*сильна, цікава, яскрава, велика*). Крім того, важливими маркерами, що засвідчують ставлення українців до особистості, є слова-асоціації *кожен* та *повага*.

Концепт «Шлях». На семантичному рівні в концептуальному полі концепту «Шлях» переважають категорії речі та властивості, на психічному — тілесно-перцептивний та логіко-понятійний компоненти. В українській мовній свідомості слова-реакції утворюють два взаємопроникні шари, фізичний (*дорога, асфальт, машина, подорож*) та метафізичний (*життя, майбутнє, доля*). Важливість аналізованого концепту засвідчується великою кількістю атрибутів на позначення часопростору (*довгий, широкий, далекий, прямий, короткий*), емоційно-оцінних параметрів (*великий, битий, тернистий*) та іменування (*Чумацький, Молочний*). Крім того, на семантичному рівні фіксується також наявність категорії відношення, що позначає напрям (*додому, в майбутнє, вперед, до істини*). В переважній більшості випадків характер напрямку має позитивний характер і лише в одиничному випадку — негативний (*в нікуди*).

Концепт «Вічність». На семантичному рівні концептуальне поле концепту «Вічність» представлене переважно категорією речі, на психічному рівні — логіко-понятійним та ціннісно-смысловим компонентом. Як і у випадку з концептом «Шлях», мова йде про наявність двох шарів слів-реакцій — фізичного та метафізичного. В першому випадку вічність асоціюється з просторово-часовим виміром (*час, безкінечність, безмежність, космос, всесвіт*), у другому —

з філософсько-світоглядним (*Бог, душа, життя, смерть, безсмертя, рай*). Певною ланкою між двома вимірами є слова-реакції *пам'ять, почуття, любов, музика*. Таким чином, вічність в українській мовній свідомості постає як глобальний феномен, що на всіх рівнях поєднує матеріальне і духовне.

Концепт «Час». На відміну від інших, концепт «Час» на семантичному рівні представлений усіма категоріями, тобто речі, властивості та відношення, на психічному рівні переважає логіко-понятійний компонент. Така ситуація свідчить про багатогранність концепту як філософського феномена. Найбільш вираженими є, природно, асоціації часово-просторового характеру (*година, хвилинка, простір, тривалість, швидкість*). З атрибутивної точки зору присутні вимірювані (*довгий, швидкий, короткий, пізній*) та невимірювані (*вільний, втрачений, останній*) характеристики. Важливу роль відіграє наявність емоційно-афективного компоненту психічного рівня: час *швидкоплинний, невпинний, плинний*, отже, людині необхідно зважати на це і певним чином планувати своє життя. Логіко-понятійний компонент психічного рівня на перетині з категорією речі семантичного рівня також вказує на те, що час рухомий та змінний: він *минає, іде, біжить, летить, пливе, плине* тощо. Таким чином, для української мовної свідомості характерне сприйняття часу як певної структури, що обумовлює організацію людського життя.

Концепт «Правда». На семантичному рівні концептуальне поле концепту «Правда» представлене переважно категорією речі, дещо менше — категорією властивості, на психічному рівні переважає логіко-понятійний компонент, але представлені також емоційно-афективний та ціннісно-смысловий компоненти. В цілому, в рамках категорії

речі асоціативні реакції поділяються в основному на синонімічні (*чесність, щирість, відвертість, істина*) та антонімічні (*кривда, неправда, брехня*). Якщо звернутися до категорії властивості, то на перетині з емоційно-афективним компонентом бачимо виразні атрибутиви *гірка, болюча, зла, чиста, щира*. Це означає, що правда в українській мовній свідомості сприймається як дещо не завжди приємне, але вкрай необхідне, фундаментальне. Недаремно в рамках ціннісно-смиислового компоненту вона виступає як *свята*, асоціюється з *добром, вірою, Біблією*.

Концепт «Неправда». Концептуальне поле концепту «Неправда» на семантичному рівні представлене переважно категорією речі, на психічному — логіко-понятійним, емоційно-афективним та ціннісно-смисловим компонентом. Антонімічних асоціацій майже нема, проте синонімічні представлені широко (*обман, брехня, кривда*). В рамках ціннісно-смиислового компонента слова-реакції протилежні тим, що викликає поняття правди: в українській мовній свідомості неправда нерозривно пов'язана зі *злом* та *гріхом*. Цікаво, що правда асоціюється з *філософією*, тоді як неправда — з *політикою*. На відміну від концептуального поля концепту «Правда», категорія властивості представлена значно вужче: неправда є або *гіркою*, або *солодкою*, що підкреслює неоднозначне, двоїсте ставлення до неї.

Проведений аналіз виявив, що для української мовної свідомості характерне: 1) визнання природи людини швидше доброю, ніж злою; 2) сприйняття кожної людини як особистості, що має індивідуальні риси та заслуговує на повагу; 3) розуміння шляху як такого, що має фізичний та метафізичний вимір, позитивне сприйняття шляху як долі; 4) сприйняття вічності як такої, що поєднує матеріальне і

духовне; 5) трактування часу як певної структури, що обумовлює організацію людського життя; 6) розуміння правди як такої, що не завжди приємна, але вкрай необхідна, фундаментальна; 7) сприйняття неправди як неоднозначної та двоїстої.

Список використаних джерел:

1. Мартінек С. Український асоціативний словник. Від стимулу до реакції. Т. 1. Львів: ПАІС, 2008. 344 с.
2. Мартінек С., Мітьков В. Український асоціативний словник. Від стимулу до реакції. Т. 3. Львів: ПАІС, 2021. 544 с.
3. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Под ред. Н. В. Уфимцевой. Москва: ИЯ РАН, 2004. 800 с.

Кучерук Н.С.

студентка кафедри східної та слов'янської філології,
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

«ОМАНЛИВИ ДРУЗИ ПЕРЕКЛАДАЧА» У ПОЛЬСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ

Кваліфікований переклад юридичних текстів є одним із найбільш складних фахових перекладів, оскільки вимагає не лише досконалого володіння обома мовами (мовою оригіналу та мовою перекладу), але і наявності знань у галузі права обох держав, обізнаності з відповідним законодавством, розуміння специфіки застосування правниками спеціальних термінів і понять тощо. Водночас навіть попри наявність таких знань та досвіду у процесі здійснення вказаного спеціального перекладу перекладачі-початківці, а подекуди і досвідчені перекладачі стикаються з чималими труднощами. Такі труднощі можуть виникати у зв'язку з багатозначністю термінів, різним об'ємом смислової адекватності відповідника, наявністю подібних за звучанням та/або написанням, але різних за значенням слів та словосполучень тощо. Ці та інші питання досліджуються у працях таких науковців як І.Г. Галдецька [1], Н.М. Григоренко [2], Г.С. Дуднік [3], К.А. Літвін [4], Н.В. Пушик [5] тощо. Водночас малодослідженим залишаються питання щодо перекладу подібних за звучанням і написанням та різних за значенням термінів у польсько-українському перекладі юридичних текстів.

Така термінологія у польськомовних текстах юридичного спрямування є достатньо поширеною. Так,

наприклад, польський термін «umowa» перекладається українською як «договір», а не «умова». Натомість українське слово «умова» перекладається на польську як «warunek». Відповідником слова «podmiot» в українській мові є «суб'єкт», а не «предмет». Таке слово досить часто використовується у юридичних конструкціях (наприклад, «podmiot prawa» – «суб'єкт права», «podmiot złamania (naruszenia) prawa» – «суб'єкт правопорушення», «podmiot przestępstwa» – «суб'єкт злочину» тощо). У свою чергу, українське слово «предмет» перекладається на польську як «przedmiot». Іншим прикладом є польське слово «pensja», яке перекладається українською як «заробітна плата», а не «пенсія». Відповідно, «niewypłacenie pensji» перекладається українською як «невиплата заробітної плати». У свою чергу, «niewypłacenie emerytury».

Слід також зазначити, що деякі з польських слів можуть мати різне значення лише в юридичній мові. Так, наприклад, польське слово «dieta» у розумінні трудового права перекладається на українську як «добові». Водночас в інших сферах це слово може перекладатися як «дієта». Крім того, деякі з польськомовних термінів мають кілька значень. Наприклад, польське слово «dowód» не перекладається як «довід», проте може перекладатися на українську як «позов» або «позивач». Більше того, конструкція «dowód osobisty» перекладається як «паспорт». Наведене свідчить про те, що переклад деяких подібних та різних за значенням польських слів ускладнюється їх полісемією. Тому якісний переклад юридичних текстів вимагає не лише високого рівня володіння двома мовами, але й обізнаності з особливостями правових систем та законодавства Польщі та України.

Для позначення вказаних подібних за звучанням та/або написанням і різних за значенням слів і словосполучень у науковій літературі використовують таку термінологію як «фальшиві друзі перекладача» [6], «хибні друзі перекладача» [7], «помилкові друзі перекладача» [8], «несправжні друзі перекладача» [9] тощо. Разом з тим, на нашу думку, більш повно та точно це мовне явище можна охарактеризувати через поняття «оманливі друзі перекладача», адже такі слова або словосполучення можуть вводити перекладачів в оману. Тобто такі слова можуть вводити в стан, за якого перекладач помилково сприйматиме та розумітиме певне слово або словосполучення неправильно внаслідок його подібного написання та/або звучання у рідній чи іншій мові. Водночас, на наш погляд, вони не є хибними чи фальшивими, адже містяться в іншій мові та використовуються її носіями, а отже, є дійсними. Також, на нашу думку, суперечливим є їх позначення як помилкових чи несправжніх друзів, оскільки кожне слово або словосполучення є справжнім «другом» для перекладача, адже за допомогою їх сукупності перекладач може здійснити адекватний переклад з мови оригіналу на мову переклад. При цьому подекуди неправильне сприйняття таких слів або словосполучень перекладачем не змінює їх значення для перекладу і перекладачів, не робить помилковими, фальшивими тощо.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновки, щодо серед труднощів польсько-українського юридичного перекладу значне місце посідає наявність подібних за звучанням та/або написанням, але різних за значенням слів та словосполучень. Для їх позначення можна використовувати поняття «оманливі друзі перекладача», що достатньо повно

розкриває їх сутність. Подекуди переклад таких друзів ускладнюється їх полісемією. Тому якісний переклад польськомовних правових текстів вимагає досконалого володіння обома мовами та обізнаності з особливостями правових систем та законодавства Польщі та України.

Список використаних джерел:

1. Галдецька І.Г. Труднощі перекладу юридичної термінології. Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права : матеріали X міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 30 квітн. 2020 р.). Київ, 2020. С. 28–31.

2. Григоренко Н.М. Особливості перекладу юридичних багатокомпонентних термінів. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2011. Вип. 23. С. 104-110.

3. Дуднік Г.С., Оришич Д.Л. Проблеми перекладу юридичної лексики й термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43. Том 5. С. 56-58.

4. Літвін К. Термінологія польської системи кримінальних покарань – проблеми україномовного перекладу. *Проблеми слов'янознавства*. 2013. Вип. 62. С. 206-212.

5. Пушик Н.В. Переклад правових документів: види, вимоги, складність перекладу. *Young Scientist*. 2020. № 3 (79). С. 453 – 456.

6. Желуденко М.П. «Фальшиві друзі» перекладача: особливості вживання та перекладу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/12972>

7. Кабаченко І.Л. Мовне явище «хибні друзі перекладача» й причини його виникнення. SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference Munich, Germany 6-8 March 2023. С. 292-298. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/SCIENTIFIC-PROGRESS-INNOVATIONS-ACHIEVEMENTS-AND-PROSPECTS-6-8.03.23.pdf#page=292>

8. Єсакова С.С. Помилкові друзі перекладача. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/profile/Nataliia-Tokuieva/publication/369650579_SOCIALNO-GUMANITARNI_PROBLEMI_HHI_STOLITTA_AKTUALNIST_BAGATOPOLARNIST_PERSPEKTIVI_ROZVITKU_materiali/links/642627daa1b72772e43a0e03/SOCIALNO-GUMANITARNI-PROBLEMI-HHI-STOLITTA-AKTUALNIST-BAGATOPOLARNIST-PERSPEKTIVI-ROZVITKU-materiali.pdf#page=94

9. Козоріз І., Гончаренко Н. Інтернаціоналізми та несправжні друзі перекладача під час вивчення англійської та німецької мов за професійним спрямуванням. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ авного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 61. Том 4. С. 37-40.

Мотика С.М.

кандидат педагогічних наук, докторант,
*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського*

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ОФІЦЕРА ПСИХОЛОГА ЯК ОДНА ІЗ НЕОБХІДНИХ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ПСИХОЛОГА

Морально-психологічні якості військового психолога є одним із необхідних структурних компонентів надійності офіцерів морально-психологічного забезпечення. На важливість в цьому плані корекції виділяються психологічна функція волі, емоційні якості, зокрема емоційна стійкість. Основне місце приділяється вимогі виховання у офіцерів-психологів таких якостей, як дисциплінованість, наполегливість, рішучість, сміливість, послідовність, самостійність та ін. Всі ці якості є важливим компонентом психологічної надійності офіцера-психолога, як військовослужбовця та здатні компенсувати інші професійно-важливі якості.

З метою підтримки високого професійного статусу та сприятливого психологічного клімату в діяльності офіцера-психолога, що «цементує» надійні характеристики окремих осіб в єдине ціле, необхідний розвиток престижно-комунікативних якостей. Командирські та лідерські якості набувають великого значення на наступних стадіях професійного вдосконалення офіцера-психолога і також є важливим у структурі надійних характеристик, особливо в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із швидким прийняттям

та точною реалізацією рішення, єдино правильного для цієї ситуації. До них відносяться такі якості, як уміння точно повно і коротко висловлювати свою думку, самовідданість, ініціативність, винахідливість, оперативність у прийнятті рішення та низку інших.

Вадливою якістю є увага. Увага - це зосередження психічних процесів на найбільш значущих об'єктах діяльності офіцера-психолога в сучасних умовах з метою досягнення поставлених завдань. Вони є важливою структурною складовою психологічної надійності. Важливість якостей уваги у діяльності офіцера-психолога, таких як спрямованість, обсяг та стійкість обґрунтована як у теоретичних так і у науково-практичних положеннях психології діяльності [1; 3].

Аналіз виконання офіцерським складом службово-бойових завдань вказує на нагальну потребу розширення спектру їх компетентностей, пошуку підходів до формування у підлеглого особового складу якостей, що забезпечать можливість адекватного реагування на ситуації з нормативною невизначеністю, усвідомленого прояву ініціативи, прийняття на себе повної відповідальності за ухвалені рішення. Таким чином, головна вимога, яка висувається до офіцера-психолога – це здатність оперативно, професійно та фахово реалізовувати посадові компетенції як офіцера та фахівця військового психолога [2].

Одним із основних завдань офіцера-психолога є проведення спеціальної психологічної підготовка (далі СПП), мета якої – розвиток специфічних психологічних якостей військовослужбовців у відповідності до роду військ (сил) для досягнення довгострокової психологічної готовності до виконання обов'язків військової служби. СПП особового складу проводиться під час базового та підтримуючого

періодів бойової підготовки. Основними завданнями СПП є: - формування у військовослужбовців прийняттого рівня психічної стійкості до впливу психотравмуючих чинників бойових дій, притаманних даному роду військ (сил) та їх військовій спеціалізації; - напрацювання психологічних навичок професійної поведінки військовослужбовців у екстремальних умовах.

Таким чином, можна зробити висновок, що крім таких якостей, як: увага, емоційна стійкість, самовідданість, ініціативність, винахідливість, оперативність у прийнятті рішення займають важливе місце механізми встановлення та саморегуляції як складові морально-психологічної стійкості офіцера-психолога в сучасних умовах також істотно впливають на структурні компоненти його психічної надійності.

Список використаних джерел:

1. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.- дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н.А. Агаєв, О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, В.В. Поливанюк, О.В. Еверт. – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2016. – 147 с.

2. Нехаєнко Сергій Офіцер структур морально-психологічного забезпечення як суб'єкт специфічної військово-професійної діяльності /С.Нехаєнко// Військова освіта. - 2 (44), 2021. – С. 144 – 155.

3. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: монографія. Київ: Золоті Ворота, 2012. 462 с.

Паскаль О.В.

доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти,
*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасному світі, де соціальні проблеми стають все більш складними та мінливими, ефективна підготовка соціальних працівників набуває надзвичайної важливості. Однак зазначене завдання викликає низку серйозних викликів і проблем, які необхідно вирішувати. Однією з ключових проблем у цьому контексті є несумісність та недостатня інтеграція різних дисциплін у освітніх програмах соціальної роботи. Сучасні соціальні проблеми, такі як бідність та відсутність соціальної захищеності, діти, залишені без піклування батьківства, внутрішньо переміщені особи та біженці, ментальне здоров'я та психосоціальна підтримка, соціальна інклюзія осіб з інвалідністю та інші, вимагають комплексного та глибокого розуміння з боку соціальних працівників. Однак традиційні освітні програми зі спеціальності Соціальна робота часто обмежуються власною галуззю знань, і не надають можливості здійснювати підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери на основі інтердисциплінарного підходу.

Інтердисциплінарність підготовки соціальних працівників передбачає поєднання знань і методів з різних дисциплін, таких як психологія, соціологія, економіка, право

та інші, для кращого розуміння та вирішення складних соціальних проблем. Проте питання, як забезпечити цю інтердисциплінарність в освітніх програмах та як вона впливає на якість підготовки соціальних працівників, залишається актуальним. Окрім того, існують інші важливі аспекти, які потребують уваги в постановці проблеми, такі як необхідність відповідної підготовки викладачів та розвиток відповідних навчальних матеріалів та методик, визначення критеріїв оцінки ефективності інтердисциплінарної підготовки. Отже, головною проблемою, яку необхідно вирішити, є розробка та впровадження інтердисциплінарного підходу в процес підготовки майбутніх соціальних працівників, вивчення його впливу на якість надання соціальних послуг.

Інтердисциплінарний підхід до процесу професійної підготовки є методологічною та навчальною стратегією, яка передбачає поєднання знань, методів та підходів із різних наукових дисциплін та галузей для формування комплексного та глибокого розуміння певної проблеми професійної спрямованості. Цей підхід спрямований на покращення якості освіти та підготовки фахівців, дозволяючи їм розвивати широкий спектр навичок і здібностей, що можуть бути застосовані в різних аспектах їхньої професійної діяльності.

Інтердисциплінарний підхід підкреслює важливість взаємодії між різними галузями знань і допомагає студентам розвивати аналітичні навички, критичне мислення та вміння розв'язувати проблеми клієнта, що вимагають комплексного підходу. Він сприяє більш глибокому розумінню складних суспільних та наукових проблем і підготовці фахівців, які спроможні ефективно працювати в умовах невизначеності й мінливості сьогодення.

Інтердисциплінарний підхід до підготовки майбутніх соціальних працівників відзначається рядом особливостей, які роблять його важливим та ефективним в контексті сучасної освіти і вимог соціальної роботи:

Поєднання різних дисциплін: Інтердисциплінарний підхід передбачає поєднання знань та методів із різних галузей, таких як соціологія, психологія, економіка, право, медицина та інші. Це допомагає студентам отримати більш широкий та глибокий спектр знань, які можна застосовувати у складних ситуаціях у роботі з клієнтами. Прикладом інтердисциплінарного підходу до підготовки майбутніх соціальних працівників може бути підготовка у рамках вивчення навчальної дисципліни «Технології соціальної роботи», зокрема технології соціальної роботи з дітьми у випадку домашнього насильства. Студенти вивчають різні аспекти цього соціального явища, починаючи зі структурно-соціологічного аналізу сімейних відносин та дослідження факторів, які призводять до насильства, психологічні аспекти та вплив насильства на жертв, правові аспекти, пов'язані з захистом прав та безпеки жертв. Завдяки цьому студенти отримують можливість отримати глибше та більш комплексне розуміння проблеми домашнього насильства та розвивати навички співпраці з фахівцями з різних галузей у розв'язанні цієї серйозної соціальної проблеми.

Розвиток критичного та творчого мислення: Інтердисциплінарний підхід стимулює розвиток критичного мислення студентів. Вони навчаються аналізувати інформацію, розглядаючи її з різних точок зору та здатні вирішувати складні завдання, що вимагають інтеграції знань з різних дисциплін. Інтердисциплінарний підхід сприяє розвитку творчого мислення студентів. Вони навчаються

шукати нестандартні рішення та розглядати проблеми з різних кутів, що допомагає впроваджувати інноваційні підходи у соціальну роботу. У рамках вивчення навчальної дисципліни «Технології соціальної роботи», зокрема технології соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні студенти вивчають соціальні та економічні аспекти внутрішнього переміщення та складові соціальних груп ВПО, аналізують структурні фактори, які призводять до ВПО, роблять оцінку потреб цієї групи. Досліджуючи економічну ситуацію ВПО студенти вивчають їхні можливості для заробітку та доступ до фінансових ресурсів. Вивчаючи психосоціальні аспекти внутрішнього переміщення, травми та стрес, які можуть виникати внаслідок цього розглядають способи психосоціальної підтримки для ВПО. Аналізують правовий статус ВПО визначають їхні права та доступ до соціально-правового захисту. Під час вивчення цієї теми, студенти мають можливість поєднувати знання та підходи з різних дисциплін, розглядати проблему внутрішнього переміщення в Україні з комплексного погляду та розробляти інноваційні підходи до вирішення цієї проблеми. Це розвиває їхнє критичне мислення, оскільки вони навчаються аналізувати складні соціальні проблеми з різних точок зору. Крім того, студенти стимулюються використовувати творчі підходи для розв'язання проблеми ВПО, допомагаючи знайти нові рішення та підходи до соціальної роботи.

Практичний досвід: Інтердисциплінарний підхід підтримує набуття студентами практичного досвіду, оскільки акцентує практичні аспекти вирішення реальних проблем. Це може включати стажування, проекти в співпраці зі спільнотою та інші форми навчання, які забезпечують прямий контакт із сферою соціальної роботи. Для набуття практичних навичок

та досвіду через інтердисциплінарний підхід студенти мажуть брати участь у спільних проєктах з громадськими організаціями, розробці та впровадженні програм підтримки для дітей і сімей, отримуючи практичний досвід роботи з реальними клієнтами. Студенти можуть набувати досвіду в роботі з місцевими органами влади та брати участь у міждисциплінарних заходах, де вони можуть представляти свої дослідження та практичний досвід перед широкою аудиторією.

Зближення з реальними викликами: Інтердисциплінарний підхід спрямований на підготовку соціальних працівників до роботи з реальними викликами сучасного суспільства. Студенти навчаються розуміти та вирішувати складні проблеми, такі як бідність, насильство, зловживання наркотиками тощо.

Збільшення рівня адаптивності до професійної діяльності: Інтердисциплінарний підхід розвиває у студентів навички адаптації до різних ситуацій та здатність працювати в різноманітних командних середовищах, що є важливим у сфері соціальної роботи та сприяє їхній здатності адаптуватися до змін через включення різних аспектів та підходів у навчальну програму. На прикладі вивчення теми «Технологія ресоціалізації ветеранів війни» студенти вивчають соціальний контекст і структурні зміни ветеранської спільноти та їх вплив на потреби та проблеми ветеранів, аналізують фінансові ресурси, доступні для програм соціальної підтримки ветеранів, і розробляють стратегії фінансової стійкості, вивчають психологічні аспекти адаптації ветеранів до цивільного життя та особливості надання психосоціальної підтримки, аналізують законодавство, яке регулює права та послуги для ветеранів, і забезпечують їм інформацію про їхні права.

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Узагальнюючи, можна стверджувати, що до переваг інтердисциплінарного підходу професійної підготовки майбутніх фахівців відносяться його сприяння більш глибокому, комплексному та практичному розумінню соціальних проблем та підготовці фахівців, які ефективно можуть діяти в сучасному суспільстві.

Скалецька Д.О

студентка IV курсу,

*Державний вищий навчальний заклад України
«Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна*

ІНСТРУМЕНТИ ТЬЮТОРСЬКОГО СУПРОВОДУ У НАВЧАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У бік загальноосвітніх шкіл звучить критика: розбалансованість програми, застарілі методики викладання та ін. Педагоги по всьому світу вже давно висловлюють занепокоєння стосовно того, що уніфікована система освіти не відповідає вимогам. Для отримання максимальної користі від навчального процесу потрібно адаптувати навчальний курс до індивідуальних особливостей, потреб та можливостей кожної окремої дитини. Тут може бути корисною індивідуалізована програма, або навіть послуги тьютора.

У сучасному світі тьютор виступає як посередник між освітньою системою, школою та учнем, що допомагає зробити навчання дитини більш ефективним і комфортним. Такий педагог допомагає дитині з'ясувати свої цілі та майбутню спеціальність, засвоїти навчальну програму, надає підтримку та спрямовує учня на протязі всього навчального процесу. З іншого боку, саме тьютор може допомогти адаптувати шкільну програму під конкретного учня. Інструменти, якими користується тьютор, включають комунікативні методи, кейс-метод, проекти, а також сократівські питання [1].

Необхідно зазначити, що найбільш ефективною методикою навчання іноземних мов більшість провідних

фахівців у сфері лінгвістичної освіти вважають комунікативну методику викладання (communicative approach). Основу цієї методики становить комунікативна поведінка викладача, який залучає учнів до спільної діяльності і тим самим впливає на процес їхньої комунікації. У цьому аспекті однією з основних цілей навчання іноземної мови є розвиток іншомовного комунікативного вміння, що означає формування здатності та готовності здійснювати іншомовне міжособистісне та міжкультурне спілкування [3, с.16-20].

Тому важливою складовою тьюторського супроводу під час навчання іноземним мовам є розвиток комунікативних навичок учнів, особливо на перших етапах їх освіти [2]. Серед популярних методів можна відзначити такі, як "Кейс-навчання" (цей метод базується на аналізі практичних ситуацій), "Портфоліо" (як спосіб презентації освітніх досягнень), і "Дебати" (це метод організації публічних обговорень, де необхідно обґрунтовано висловлювати свою точку зору і відхиляти аргументи противників) і інші. Особливо для підлітків, які мають свої особливості у зростанні, важливою стає взаємодія з однолітками, і ці аспекти можуть стати об'єктом роздумів як для тьютора, так і для учня.

Підтримка тьютора може бути організована під час вивчення будь-якого курсу і має індивідуальний характер. Вибір конкретних форм, методів і технологій, які використовує тьютор, є абсолютно індивідуальним рішенням, і він залежить як від вікових та особистісних особливостей учня, так і від особистих та професійних вподобань самого тьютора.

Основним інструментом тьюторської роботи - запитання. Адекватно поставлені запитання вчасно і

доречно, вміння вузько фокусуватися або, навпаки, розширювати обговорену тему та використання методики активного слухання є ознаками професійної підготовки тьютора [4, с.6-7].

У сучасних умовах освіти, особливо при вивченні іноземних мов, тьюторська підтримка створює можливість створити відкритий освітній простір для учнів, сприяє розв'язанню проблем учнів, не обмежуючи їхню самостійність, але розширюючи їхні можливості. Тьюторинг надає можливість кожному студенту відчувати себе унікальним, неповторним і спроможним розвивати свій потенціал [1].

Список використаних джерел:

1. Акініна Н. Тьюторство як технологія Н.Акініна. Освіта. 2016. № 6.
2. Бойко А. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-матеріальної взаємодії. Бойко А. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. 2011. Вип.14. 4-10 с.
3. Зеленська Л. Д. Мовно-комунікативна компетентність учителя – коуча, ментора, тьютора, фаліситатора (на прикладі програми “Освітологія”). Л. Д. Зеленська. Молодь і ринок. 2021. № 9 (195). 16–20 с.
4. Кравченко І. Тьюторство: досвід. І. Кравченко. Освіта: всеукр. гром. політ. тиж. 2016. № 13/14 (6–13 квітня). 6–7 с.

Слободян С.Б.

аспірантка кафедри пасторального богослов'я,
*Український католицький університет,
м. Львів, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ КАТЕХИЗАЦІЇ

За останні кілька років перед українською освітою постало чимало викликів – це пандемія Covid-19 у 2020 році, а у 2022 – війна. Для неперервності навчального процесу заклади освіти почали використовувати дистанційне навчання, яке виявилось ефективним засобом отримання та контролю знань.

Катехизація, що має на меті навчання та виховання християн у вірі і реалізується у спільноті [7, С. 33], теж опинилась перед дилемою дистанційного існування. Катехитичний процес включає в себе: пояснення Слова Божого, проповідування, спільну молитву, Літургію та Святі Таїнства, практикування діл милосердя у спільноті і з спільнотою (харитативну діяльність) [6, С. 84–89]. Проблематика полягала у тому, що катехизація могла дистанційно зреалізувати лише частину своїх завдань, інша ж могла втілюватись виключно у спільноті та «живому» спілкуванні. Попри те, не можна було втрачати нагоди катехизації хоча б так, як це дозволяли умови.

Ще у час Другого Ватиканського Собору (1965–1967) Папа Павло VI спільно з Отцями Собору видали декрет «Про засоби суспільної комунікації», де заохочувалось використання тих засобів, які мають на людину особливий вплив – це преса, кіно, радіо і телебачення. Папа вважав, що

якщо ці засоби використовувати правильно, то вони здатні приносити людству велику користь і також можуть послужити поширенню та утвердженню Царства Божого [1, С. 46]. Згодом, у 1979 році, Іван Павло II у своїй енцикліці «Catechesi tradandae» називає засоби комунікації «полем надії» та каже про ефективність використання радіо і телебачення у поєднанні із кваліфікованим представленням віри [2, С. 46]. Ці документи не втратили своєї актуальності і ще більше ставлять перед Церквою вимогу бути сучасною, проповідувати новітніми засобами, що дозволить молодій людині пристосовувати Слово Боже у сьогодні.

У час пандемії Covid-19 для Української Греко-Католицької Церкви було розроблено інструкцію про присутність церковних структур, інституцій, духовенства, богопосвячених осіб Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ у мережі «Інтернет», де кіберпростір названо новою можливістю для поширення Євангеліє [3]. Тоді трансляція Богослужінь стала справді порятунком від неможливості бути фізично присутніми у Церкві. Звичайно, це не замінило реальну участь у Святих Таїнствах, але допомогло жити літургійним життям хоч би частково.

Переваги дистанційної катехизації можна розглянути на прикладі праці Ортинського В.Л. «Педагогіка вищої школи», де автор виділяє основні принципи даного освітнього процесу: гнучкість, модульність, паралельність, віддаленість, асинхронність, масовість, рентабельність, статус викладача, статус студента, нові інформаційні технології [5, С. 135–137]. Подані принципи є актуальними для студентів вищої школи, але їх можна пристосувати до потреб катехизації та зробити свій висновок відносно їх ефективності.

Принцип гнучкості дозволяє обрати для свого навчання зручний час та місце, що є не менш важливо для катехитичного процесу та для дорослої людини, яка живе у шаленому життєвому ритмі. *Модульність* дасть змогу формувати свій навчальний план, що відповідає вимогам групи чи індивідуальної особи (обирати не лише постійні зустрічі певної спільноти, але й участь у різноманітних семінарах, курсах чи вебінарах). *Паралельність* дозволить поєднувати професійну діяльність та навчання. *Віддаленість* – відстань від парафії чи катехитичної школи не є перешкодою для освітнього процесу. *Асинхронність* передбачає зручний розклад та зручний темп для викладача і для студента. *Масовість* дозволяє студентам спілкуватись між собою та з викладачем. Ця особливість часом може бути перешкодою якісному спілкуванню, якщо не творити малих груп для навчання. Масовість здатне позбавити катехизу її вимоги зосередженості катехита (провідника) на слухачах, а дана вимога передбачає обов'язкову увагу до проблем, потреб та досвіду адресатів [4, С. 177]. Проте принцип масовості має і свої переваги, такі як доступ до електронних баз даних, документів, бібліотек, різноманітних електронних матеріалів. *Рентабельність* – це на 50% дешевше навчання через ефективніше використання навчальних площ та засобів. *Статус викладача* передбачає комунікацію з студентом як безпосередньо, так і через доступні нові засоби: чат, електронну пошту, різноманітні месенджери. *Статус студента* творить його нову роль, що виявляється у вмотивованості та самоорганізації. *Нові інформаційні технології* – це комп'ютери, аудіо, відеотехніка та системи телекомунікацій. Згідно цього принципу відкриваються також нові можливості у використанні інтерактивних методів з

допомогою різноманітних засобів, що є доступними на комунікаційних платформах: інтерактивна дошка, відео- та аудіо-матеріали, праця у малих групах. Недоліком є лише більша часова затратність для проведення інтерактиву.

Можемо зробити висновок щодо використання дистанційного навчання у катехизації: безперечно, ніщо не здатне замінити живого спілкування, духовну, таїнственну і церковну дійсність [6, С. 172] проте, дані засоби можуть допомогти в умовах нездатності проведення оф-лайн зустрічі.

- Дистанційна катехизація дає можливість проведення у зручній для всіх час та місці перебування кожного із учасників.

- Відкриває доступ до електронних ресурсів, комунікацій та нових інтерактивних методів. Це частково компенсує неможливість проведення тих інтерактивів, які можна провести лише оф-лайн.

- Дистанційне навчання здатне частково вмотивувати молодих людей пізнавати свою віру, адже живучи у сучасному світі та швидкому ритмі, легше знайти час для спілкування в «Інтернеті», ніж «вживу». Церква має використовувати засоби, що є звичними для сучасної людини.

- Дистанційне навчання багате на вибір різноманітних програм та семінарів, анонс яких зручніше поширювати в «Інтернеті», охопивши значно більшу аудиторію.

Дистанційне навчання, його засоби та можливості здатні в дечому покращити катехизаційний процес і заслуговують на право зайняти свою нішу у проповідуванні Слова Божого та передаванню віри.

Список використаних джерел:

1. Декрет Другого Ватиканського Собору про засоби соціальної комунікації *Inter Mirifica*. Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів: Свічадо, 2020. С. 46–54.
2. Іван Павло II. *Catechesi tradendae*: Апостольське поучення про катехизу в наш час. Львів: Свічадо, 1997. 77 с.
3. Інструкція про присутність церковних структур, інституцій, духовенства, богопосвячених осіб КГВА УГКЦ в мережі «Інтернет» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docs.ugcc.ua/1466/>.
4. Конгрегація у справах духовенства. Загальний катехитичний довідник, Львів: Свічадо, 1999. 300 с.
5. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи навч пос. Київ: центр учбової літератури, 2009, 472 с.
6. Папська Рада сприяння новій євангелізації. Напрявні для катехизації. Львів: Свічадо, 2022. 352 с.
7. Синод Української Греко-Католицької Церкви. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха». Львів: Свічадо, 2012. 343 с.

Твірігін Р.О.

другий (магістерський) рівень вищої освіти
спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»,
Сумський державний університет;
м. Суми, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СПОРТІ

У сучасному світі рухова активність та спорт стають все більш популярними. Людство все більше усвідомлює важливість спорту у своєму житті для зміцнення здоров'я та підтримки здорової форми, тому вчені та інноваційні компанії розробляють багато різних методик, тренажерів і приладів для покращення спортивних результатів спортсменів та оздоровлення населення. Нові методики та спортивне спорядження допомагають не лише спортсменам, а й спортивним організаціям для проведення змагань, чемпіонатів, спортивних заходів тощо. Набуття нових знань і навичок, практично корисних у роботі в епоху інформаційного суспільства, значно розширює можливості самореалізації і сприяє кар'єрному зростанню [1].

У наш час інновації заповнили різні сфери діяльності в тому числі і спорт. Це значно допомагає професійним спортсменам і початківцям. У сучасній технології спорту основою підвищення працездатності спортсменів є застосування технічних засобів тренування, впровадження яких дозволяє здійснювати вплив на різні сторони підготовки спортсменів. Застосування технічних розробок у спорті також дозволяє значно інтенсифікувати тренувальний процес, покращувати управління тренувальною і змагальною діяльністю спортсмена [2]. Нові технології, такі як датчики та

пристрої для моніторингу фізичної активності, віртуальної реальності можуть прослідковувати результати та здоров'я спортсменів. Інноваційні технології – це не лише комп'ютерні програми котрі дають змогу застосовувати знання, а й непрості комплекси в тій чи іншій галузі. Схожі експертні системи в наш час створюються для підготовки спортсменів з різних видів та класифікацій спорту. Повертаючись до думки про віртуальну реальність можна сказати, що ця технологія робить революцію, пропонуючи спортсменам унікальний спосіб занять, який не схожий на традиційний тринажерний зал. Віртуальна реальність – це різновид реальності в формі тотожності матеріального й ідеального, що створюється та існує завдяки іншій реальності. У вужчому розумінні – ілюзія дійсності, створювана за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття [3]. Віртуальна реальність (VR) робить тренування спортсменів більш різноманітними і цікавими, завдяки тому, що є можливості створювати симуляції різноманітних спортивних ситуацій і умов. Наприклад, можна відчувати себе на футбольному полі чи випробувати свої навички на змагальних аренах інших країн світу. Необхідно зазначити, що великої популярності набувають і технології відеоаналізу в спорті, адже вони, дозволяють тренерам аналізувати зйомки змагань або тренувань та виявляти помилки в техніці спортсменів, що дає можливість виправляти їх та покращувати результати. Крім того, не можна не згадати про технології, які використовуються на спортивних стадіонах та аренах. Наприклад, це можуть бути системи відеообліку та аналізу дій спортсменів, що вирішують спірні ситуації під час змагань, або системи моніторингу здоров'я глядачів, які дозволяють вчасно реагувати на можливі проблеми та уникнути їх [4].

Підкреслимо, що за допомогою сучасних технологій, тренери навчилися більш кваліфіковано відстежувати рухову активність спортсменів, заохочуючи до спортивних занять, а з медичної точки зору діагностувати травми. Завдяки тому, що інновації розвиваються з часом, стає можливим аналізування досконалих даних про біомеханічні рухи спортсменів та методи підвищення результативності тренувань. Необхідно зазначити, що створення нових технологій – це є вершиною великого айсбергу, бо важливо правильно продемонструвати новому поколінню ці новітні методи та прилади, щоб засвідчити наскільки важливими вони є для розвитку спорту. Саме для цього створено електронні спортивні платформи для ознайомлення та залучення нової аудиторії, яка може використати ці знання для своєї подальшої діяльності. Таких платформ і додатків безліч, ними користуються не лише професіонали, а й початківці цієї справи. Демонстрація тренування, відслідковування стану під час тренувань, техніка виконання вправ і навіть інформація про проведення змагань для подальшої реєстрації – це все можна знайти в онлайн-режимі, що дає змогу швидко і легко відслідкувати потрібну інформацію. Звернемо увагу на українську спортивну платформу «KYIVSPORT», яка об'єднує тренерів, управлінців, спортсменів та їх батьків. У ній можна дізнатися важливу інформацію про спортивне життя міста, батьки спостерігатимуть за успіхами дітей, а також тренери можуть вносити власні корективи в розклад тренувальних занять та результати досягнень спортсменів. Також існує безліч різних функцій для вільного використання з якими можна ознайомитись на офіційній платформі «KYIVSPORT».

Таким чином, інноваційні технології впливають на розвиток та вдосконалення спорту, створюючи ефективні,

нові, різноманітні можливості для спортсменів, вболівальників, тренерів, дозволяючи спостерігати та аналізувати виступи та підвищувати якість спортивних подій, що робить спорт доступним та цікавим, відкриваючи нові можливості для досягнення високих результатів та розвитку спорту в цілому. Завдяки розумному поєднанню технологій з руховою активністю та науки, спорт став тією вершиною для різних осіб, які прагнуть ефективно розвивати свої навички, а подальший розвиток та урізноманітнення інновацій змінять спортивну індустрію та спортивний досвід у цілому.

Список використаних джерел:

1. Дух Т., Кіщак М., Свищ Я. Інтерактивні методи навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців спеціальності «Фізична культура і спорт». Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2023. Випуск 41. С. 18–24.
2. Захаренко І.Д. Новітні технології у сфері фізичного здоров'я та спорту. Фізичне виховання та спорт в закладах освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: ХНЕУ імені С. Кузнеця, 2023. С. 59–64.
3. Рожков В.О. Застосування інноваційних технологій у сучасному спорті. Фізичне виховання та спорт в закладах освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: ХНЕУ імені С. Кузнеця, 2023. С. 168–169.
4. Сорочинська М. В. Використання віртуальної реальності в підготовці фахівців з різних видів спорту. Науковий пошук молодих дослідників. 2023. ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». № 3. С. 141–146.

Шевченко С.М.

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти,
*Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

ПОБУДОВА ОСВІТИ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДВАЛИНАХ ІЗ РІДНОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ у 1919–1921 рр. XX ст.

У 1919–1921 роках у розвитку національної освіти в Українській державі чільне місце посідала педагогічна преса. У цей час українська педагогічна громадськість учених: О. Дорошкевич, О. Музиченко, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга, С. Черкасенко та ін. почала піклуватися розбудовою національної школи, широко розгортала обговорення питань реформування освіти. Зазначені діячі вбачали шлях оновлення й розширення змісту освіти в запровадженні таких навчальних дисциплін, як: рідна мова і література, українознавство, історія України, географія України, а також висували вимоги щодо здійснення принципу доступності школи для всіх верств населення українців, зокрема і, безкоштовної початкової освіти. Одним із оновлень було П. Холодним підготовлений проект управління освітою (1919), «Статут єдиної школи» (1921); запропонований план, який давав можливість мобілізованим українським військовим вступати до ВНЗ Польщі; організований ним інтернат для українських студентів у Варшаві. Ці заходи, які висвітлювалися на

сторінках часопису «Вільна українська школа», дали змогу отримати вищу освіту багатьом сотням українців.

Також, серед діячів варто відмітити просвітницьку діяльність О. Музиченка коли він ще був на посаді генерального інструктора Генерального Секретаріату Освіти разом із С. Русовою, Я. Чепігою його діяльність спрямовувалася на вирішення основної проблеми – створення єдиної школи України. Свої думки автор виклав у працях «Реформа школи та шкільна реформація вільної української школи» (1918), «Питання про єдину школу на Україні» (1919), «До історії єдиної школи на Україні» (1919). Зазначимо, що під терміном «єдиною» розумівся національний заклад із рідною мовою навчання, із використанням народної творчості, краєзнавства, вивченням історії. Така школа мала бути світською, безкоштовною, обов'язковою, автономною, вільною, трудовою [1; 2; 3].

У цей час одним із визначних діячів був і Я. Чепіга. На сторінках часопису він доводив необхідність розбудови системи освіти та виховання на основі ґрунтового дослідження природи дитини, врахування індивідуальних, спадкових і психофізіологічних особливостей. Учений стверджував, що освіта має будуватися саме на закладених природою духовних здібностях дитини. Він вважав, що за таких умов вона буде кориснішою й міцнішою. Знаковими його праці є ті, які висвітлюють ідеї національної самосвідомості й духовності нашого народу: «Національне виховання», «Національність і національна школа», «Ґрунтовні принципи нормальної школи», «Школа і освіта на Україні». Про мову навчання в освітніх закладах він говорив: «школу, мачуху наших дітей, маємо тепер на Україні, ... ця чужа й не рідна українському народові. Не жива безмірно

глибока, життєдайна рідна мова народу, яку вистраждав він упродовж тисячоліть» [3, с. 2]. Науковець стверджував, що в основі загального розвитку дитини лежить розвиток мови, а якщо її відібрати, то дитина стане духовно глухою й сліпою. «Рідна мова – це народний скарб, в ньому зібрано й сховано найкоштовніше, найкраще, найдорожче, – все, що підносить людину до найвищих ступенів культурного рівня, все, на чому будується її поступове моральне, духовне й культурне життя, – її минуле і її майбутнє. Мова – то праця народного духу, його жива діяльність. Мові властиве все, що має в собі дух нації» [3, с. 4].

Висновки. Таким чином, дослідження дає підстави стверджувати, що педагогічні погляди й напрацювання українських просвітителів 1919–1921 рр. ХХ ст. є першим кроком вагомого внеску в розвиток вітчизняної педагогіки яким і була у цей час ідея побудови освіти на національних підвалинах із рідною мовою навчання.

Список використаних джерел:

1. Вільна українська школа: орган ВУС. Вип. 5/6. – Київ, 1918; Вип. 10, 1919. – С. 1–9.
2. Антоненко Н.Б. А «Як жити, щоб був зміст у житті і духовний, і громадський». До 165-річчя з дня народження Софії Русової. Освіта і суспільство. Вип. 3. 2021. – С. 8-9. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/calendar/2299/>
3. Чепіга Я. Ф. Методичні поради до роботи з читанкою першого клас. Х.: Рад. школа, 1934. С. 37.

СЕКЦІЯ 4.

ПСИХОЛОГІЯ

Атаханов Б.К.

аспірант кафедри теорії та методики практичної психології,
*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
м.Одеса, Україна*

Чебикін О.Я.

доктор психологічних наук, професор,
*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна*

ФАКТОРИ ЩО ДЕТЕРМІНУЮТЬ ПСИХОЛОГІЧНІ КРИЗИ

Актуальність. Проблема детермінізму факторів прояву кризи розглядається в сучасній психологічній науці достатньо широко, з урахуванням переважно психологічного та соціально-психологічного, психофізіологічного характеру. На жаль цілісно уявлення про подібну їх систему не прослідковується як в прямих, так і опосередкованих дослідженнях. Крім того, як уже зазначалося нами [1] ускладнюють цей процес різні підходи до розгляду змісту

психологічної сутності кризи. Ще більшою проблемою в пізнанні цих факторів виступають чисельні різновиди криз, що мають свою етіологію походження та прояву. Всі ці та інші обставини лише підкреслюють як теоретичну, так і прикладну актуальність дослідження факторів що детермінують прояв кризи.

Враховуючи вищенаведене ми поставили мету, об'єкт, предмет та гіпотезу.

В нашому дослідженні об'єктом виступила особистість, що розвивається. Предметом фактори які детермінують прояв психологічної кризи.

Гіпотеза дослідження полигала в допущенні про те що існуючи фактори виходячи зі специфіки їх характеристики можуть формуватися в певні комплекси серед яких є провідні. Визначавши останні ми зможемо оптимізувати процес їх діагностики, а при підтвердженні підібрати більш адекватні техніки психокорекції.

Мета роботи спрямувалося на основі узагальнення доступних джерел та їх систематизацію відносно виділення найбільш суттєвих факторів, що можуть детермінувати прояви психологічної кризи в особистості.

Для вирішення поставленої мети ставилися наступні завдання: по-перше, узагальнити та систематизувати вірогідні фактори що детермінують прояв кризи в особистості; по-друге, побудувати модель поглибленого пізнання факторів що детермінують прояв психологічної кризи.

Вирішуючи перше завдання важливим для нас було уточнення психологічного змісту кризи. Як свідчать різні дослідження [2; 3] одним з найбільш адекватним підходом до розуміння змісту цього явища слід розглядати психологічну кризу як відносно тривалий, перехідний, незадовільний

психоемоційний стан напруги, що може проявлятися з певною періодичністю при пошуку можливості подолання життєвих перешкод та призводити до спаду або нової активізації психічної діяльності. Тобто ми бачимо що сам зміст психологічної кризи певною мірою розкриває ключові її ознаки, що важливо враховувати при її пізнанні.

Спираючись на наведене, а так же узагальнюючи доступні джерела [4; 5] ми виділили кілька підходів до систематизації факторів що можуть детермінувати психологічну кризу.

Першій підхід до якого ми відносимо дослідження в яких робиться спроба виділити як, бо зовнішні й внутрішні фактори [6; 7]. Так в дослідження [8] наголошується на як би збудниках тобто факторів кризи соціального походження які виникають в наслідок негативного комунікативного впливу на особистість інших (конфліктністю, незадовільними умовами праці, навчання та інші), аналогічного інформаційного впливу засобами телекомунікацій, соціальних мереж та інтернету. Певних екологічних катастроф, військових дій. Факторів матеріального характеру, зовнішніх соціальних умов життєдіяльності та інших.

Що торкається внутрішніх факторів то їх важко відірвати від зовнішніх, в той самий час до найбільш суттєвих та специфічно внутрішніх, можна віднести чисельне захворювання людини. Надмірною психологічною чутливістю, емоційною нестійкістю, нездатністю психологічних ресурсів досягти бажаної мети, певними негативними вадами та якостями особистості у характері.

Як ми бачимо наведені фактори як зовнішні та і внутрішні є достатньо умовними й назавжди можна чітко їх класифікувати за даними критеріями. В той самий час

загальними для них виступає їх негативний ефект на особистість, незалежно від виду фактора.

До другого напрямку можна віднести дослідження в яких робиться на локально систематизувати чи виділити описати фактори з урахуванням певних видів психологічної кризи. Наприклад з урахуванням видів діяльності та розвитку особистості. По-перше, це ті конкретні психофізіологічні та функціональні особливості організму людини в певні вікові періоди [9]. Яскравим прикладом тут виступає надмірна збудливість нервової системи, бар'єри в опонуванні мови та інших видів діяльності особистості. Третій підхід фахівців які дотримуються точки зору що психологічна криза може детерминуватися її комплексом. Цей підхід з нашої точки зору є більш прагматичним. В цьому випадку в певних дослідженнях [10] для пізнання психологічної кризи пропонується визначати комплекс факторів як зовнішніх, так і внутрішніх з урахуванням її специфіки прояву. Наприклад до останніх відносять ті що детермінують прояв кризи пов'язаної з той чи іншою діяльністю, чисельні особистісні особливості, переважно емоційного характеру, що відображається в станах стресу, депресії, тривоги, фрустрації, агресії, в певних фобіях, страхів [11; 12].

З вищенаведеного аналізу можна побачити, що детермінант прояву факторів кризового стану як вузько направлений підхід до їх вивчення, а так і спиратися на комплексний аналіз різних детермінант. Останнє може залежати від мети дослідження.

При цьому важливим також враховувати різні позиції до аналізу та систематизації факторів що детермінують кризові стани. Серед таких позицій можна відмітити, по-перше, незалежно від детермінучого фактору як зовнішнього, так і

внутрішнього ключовим виступає інтенсивність та рівень його впливу на психіку людини, тобто на кризовий стан. Чим він сильніший і триваліший, тим значніший кризовий стан. По-друге, диференціювання на зовнішні і внутрішні фактори є важливим моментом, але з нашої точки зору бажано визначати з інтегрованість цих факторів та їх впливу на прояв кризового стану. По-третє, саме комплексний підхід різних факторів з нашої точки зору може дати більш цілісне уявлення їх впливу на кризовий стан та специфіку його прояву.

Спираючись на вищенаведені узагальнення у своїй роботі ми пропонуємо певну модель пізнання детермінуючих факторів з урахуванням специфіки прояву кризи. В цьому випадку ключовими виступають з нашої точки зору цілі різновид як зовнішніх, так і внутрішніх стрес-факторів що породжують той чи інший кризовий стан. Серед даного комплексу переважними детермінантами виступають емоціогенні ситуації, що породжуються тим чи іншими факторами, та відповідні емоційно функціональні стани а також конкретні емоційні переживання. Безперечно як зазначалося вище вплив подібних факторів на чутливість може залежати також від різних особистісних особливостей людини.

Список використаних джерел:

1. Атаханов Б.К., Чебикін О.Я. Дослідження емоційно-особистісних особливостей як вірогідних детермінант психологічної кризи в молоді. Наука і освіта. Одеса, 2023. № 2. С. 83–91. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-14>.
2. Титаренко Т. М. Життєва криза очима психолога. Психологія життєвої кризи. К.: Агропромвидав України, 1998. С. 8–68.

3. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви. Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2010. Вип.10. С. 120-133.

4. Моргун В.Ф. Типологія життєвих криз та ініціальних тенденцій трансформації людини на основі багатовимірної теорії особистості. Психологія і особистість. №2. 2016. С. 29–44.

5. Чайкіна Н. О. Специфічність кризи ідентичності особистості. Видавництво: Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сборник научных докладов: Общества знаний, 2017. С. 88-90.

6. Кондрицька Г. О., Данилов Д. В. Криза та її взаємозв'язок з віковими особливостями особистості. Наука і освіта. Одеса, 2015. №10. С. 68-73.

7. Ракицкая Анна Викторовна. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Видавництво: Сумського державного педагогічного університету. 2018. С. 82-85.

8. Кульбіда-Остапенко Я.Г. Особливості кризових станів студентів. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. Актуальні проблеми психології. Том. I: Організаційна психологія. Економічна психологія Соціальна психологія. Випуск 46. 2017. С. 88-92.

9. Craig Grace, Dunn Wendy. Understanding Human Development. Publisher: Pearson. 2012. 624 pp.

10. Моргун В.Ф., Заїка В.М. Типологія життєвих криз та ініціальних тенденцій трансформації людини на основі багатовимірної теорії особистості. Психологія і особистість. 2016. №2. С. 29-44.

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

11. Sarason Irwin G. Life stress, depression and anxiety: Internal- external control as a moderator variable. *Journal of Psychosomatic Research*. 1978. PP. 205-208.

12. Vogel S., Schwabe, L. (2019). Stress, aggression, and the balance of approach and avoidance. PP. 137-146. doi: 10.1016/j.psyneuen.2019.01.020.

Юффе М.В.

аспірант кафедри психології,
соціальної роботи та педагогіки,
*Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На успішність роботи управлінця суттєво позначається його комунікативна компетентність, адже базисом будь-якої організації вважаються люди, їх взаємозв'язки та співпраця, внаслідок якої і здійснюється робота організації. Комунікація в сфері управлінської діяльності – це ділові комунікаційні зв'язки між суб'єктом та об'єктом управління завдяки використанню певних засобів. Ефективне спілкування відіграє доволі важливу роль в процесі досягнення високої ефективності управлінської діяльності.

Ф. Хміль дуже слушно підкреслює, що управлінська діяльність без комунікації неможлива. Незадовільно налагоджені комунікації породжують помилкові рішення, нерозуміння підлеглими вимог керівництва, погіршення відносин між людьми. Ефективність комунікацій зумовлює якість рішень і ефективність їх реалізації [1].

Подібну думку висловлює і відома вітчизняна дослідниця в сфері управління Л. Орбан-Лембрик, яка наголошує, що неодмінною складовою управлінської діяльності, безпосереднього керівництва людьми є спілкування. Поза комунікацією, без співпраці й діалогу, взаємодії та взаємного сприйняття людей управлінська

діяльність неможлива [2]. На думку фахівця з масової комунікації А. Піза, в процесі спілкування 60-80% комунікацій здійснюється за рахунок невербальних засобів виразу, і лише 20-40% інформації передається за допомогою вербальних [3]. Саме тому вміння правильного їх зчитування та відтворення є однією з умов успіху менеджера.

Комунікативну сутність управлінської діяльності можна виразити в таких головних підходах:

- комунікація з точки зору однієї з важливих управлінських функцій має інтегруючу спроможність, яка дає можливість забезпечити виконання інших функцій;

- комунікація – це здебільшого соціально-діалогічне явище, тобто таке, що здійснюють усі учасники управлінської діяльності;

- управлінська діяльність відбувається у певній соціально-психологічній сфері, яка включає в себе внутрішні та зовнішні взаємозв'язки організації;

- в управлінській діяльності реалізується комунікативна здібність усіх учасників.

Вітчизняна дослідниця Л. Орбан-Лембрик поділяє всі невербальні засоби спілкування на групи:

1. Оптико-кінетична система знаків. Включає жести, міміку, пантоміміку. Джерелом інформації є руки, обличчя, поза.

2. Паралінгвістичні засоби. Це система вокалізації, тобто якість голосу, його діапазон, тональність. Доведено, що занадто гучний голос, як і дуже тихий, не підсилює переконуючого впливу на співрозмовника.

3. Екстралінгвістична знакова система. Це вкраплення в мову сміху, пауз тощо, оскільки люди у своїх діях керуються не тільки інтелектом, але й емоціями.

4. Візуальне спілкування. Здійснюється воно завдяки контакту очей. Поглядом теж можна передати певну інформацію, особливо ті почуття, які переживають співрозмовники.

5. Проксеміка. Стосується організації простору і часу спілкування (затримка ділових переговорів, їх тривалість, розташування учасників за столом тощо) [4].

Також до невербальних засобів учені відносять рухи тіла, жести (рухи рук, ніг), просторове поле між співрозмовниками, вираз очей та неправильність погляду, вираз обличчя, акустичні засоби (пов'язані з мовою і не пов'язані з нею), тактильні засоби (потиск рук, поцілунки), посмішка, косметика, реакції шкіри (почервоніння, збліднення), запахи (парфуми, алкоголь), одяг та його колір, манери та ін. [5].

3. Мацюк та Н. Станкевич пропонують дещо інший поділ невербальних засобів:

1. Оптичні – жести, міміка, поза, хода, контакт очей, одяг.

2. Акустичні – темп мовлення, тембр, висота, сила голосу, паузи, інтонація.

3. Кінестичні – дотик, потиск руки, поцілунок, обійми.

4. Ольфакторні – запах тіла, запах косметики.

5. Просторово-часові – відстань між співбесідниками, розміщення їх в просторі, тривалість контакту [6].

Цікавий підхід до класифікації невербальних засобів спілкування пропонує І. Сайтарли, які він поділяє на:

1. Оптичні – рухи, жести, поза, міміка, окулістка (культура погляду як джерела інформації про людину. Погляд виражає найрізноманітніші почуття, а також є засобом впливу).

2. Тактильні (потискування рук, обійми, поцілунки) залежать від культурно-національних традицій. Культури, де

тактильні засоби поширені, називаються контактними, а культури зі слабо вираженими або відсутніми дотиками – дистантними.

3. Ольфакторні (запахи) можливо, не мають такого великого значення у міжкультурній взаємодії, проте культурні розбіжності в ольфакториці можуть спричинити крос-культурний конфлікт. Аромат, до якого звикли в одній культурі, може бути абсолютно неприйнятним в іншій.

4. Хрономічні (ставлення до часу) є досить важливим елементом невербальної комунікації, особливо у міжкультурній взаємодії [7].

Варто зазначити, що невербальні засоби спілкування у процесі управлінської діяльності відіграють таку ж саму роль як і вербальні засоби. Чимало не лише вітчизняних. Але і іноземних науковців стверджують, що значна частина міжособистісної комунікації відбувається завдяки невербальним засобам спілкування, які покликані як підсилювати, так і послаблювати використання вербальних засобів.

Таким чином, можна зробити висновок, що за допомогою використання невербальних засобів ділової комунікації можна досягнути бажаного результату при здійсненні переговорів з бізнес-партнерами чи в процесі кадрового менеджменту. Водночас, варто все ж таки акцентувати на тому, що попри все ділова комунікація передбачає не має на меті лише передачу емоційного стану, а відповідних інформаційних даних, значення яких визначається за рахунок мови (вербальних засобів). Тому, комунікація в процесі управлінської діяльності відбувається за рахунок використання як вербальних, так і невербальних засобів спілкування.

Список використаних джерел:

1. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: підручник. К.: Академвидав, 2007. 576 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: посібник. К.: Академвидав. 2003. 568 с.
3. Pease A., Pease B. The definitive book of body language. Australia: Pease International, 2004. 386 p.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: посібник. К.: Академвидав. 2003. 568 с.
5. Тимкова В. Проксемічні особливості невербального ділового спілкування менеджера. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. № 37. С. 80-85.
6. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: навч. посібн. К.: Каравела, 2010. 352 с.
7. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: навч. посібн. К.: Академвидав. 240 с.

Оверчук В.А.
доктор наук, професор,
професор кафедри психології,
*Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КПТ У ЛІКУВАННІ ПАЦІЄНТІВ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Когнітивно-поведінкова (СВТ/КПТ) та діалектично-поведінкова терапія (ДВТ/ДПТ) є двома широко використовуваними формами психотерапії, які довели свою ефективність у лікуванні хворих з розладами настрою та тривоги [1]. Мова, яка використовується в цих формах терапії, має значний вплив на успіх лікування. Дослідження показали, що мовні моделі, такі як негативні роздуми, розмова з самим собою, демонструють гірші результати лікування, тоді як позитивне налаштування пацієнта, проговорювання ситуації в позитивному ключі, використання мови в теперішньому часі демонструють кращі результати лікування.

КПТ – це форма активної терапії, яка зосереджується на взаємодії із пацієнтом, яка виявляє зв'язок між думками, почуттями та поведінкою. Це практичний і ефективний метод для лікування низки психічних розладів, включаючи тривогу, депресію та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [2]. Наприклад, Brosschot et al. [3] виявили, що негативні міркування пацієнта призводять до підвищення рівня стресу та тривоги, тоді як використання позитивних налаштувань, роздумів пов'язують зі зниженням рівня стресу та тривоги.

Подібним чином Carlson et al. [4] виявили, що розмова з пацієнтом, побудова бесіди в теперішньому часі пов'язані з кращими результатами лікування депресії при КПТ.

Велике значення в застосуванні КПТ відіграє психолінгвістика, її застосування у вивченні психічного здоров'я дає цінну інформацію про розвиток і лікування психічних розладів. Вивчення ролі мови в клінічній картині психічних хвороб, дало можливість дослідникам в цій галузі розробити більш ефективні методи лікування та втручання, які можуть допомогти пацієнтам одужати та відчувати себе повноцінними, активними членами суспільства.

Дуже важливо розуміти, що словарний запас, навички розуміння мови можуть значною мірою вплинути на здатність особистості отримати позитивні результати від терапії. Наприклад, особи, які схильні розмірковувати або надмірно аналізувати свої думки, свою поведінку, життєві обставини можуть мати труднощі з КПТ, тоді як ті, хто додатково використовує емоційну саморегуляцію, можуть отримати більше користі від КПТ [5, 6].

ДПТ є формою когнітивно-поведінкової терапії, яка робить акцент на розвиток навичок для регулювання емоцій, зменшення стресу та покращення міжособистісних стосунків [7]. ДПТ набуває все більшої популярності в останні роки завдяки своїй ефективності в лікуванні низки психічних захворювань, включаючи депресію, тривогу та прикордонний розлад особистості [7]. Набуття навичок емоційної регуляції, управління стресом і покращення міжособистісних стосунків є надзвичайно важливими у ДПТ.

Аналіз мовної продукції відіграє важливу роль у регуляції емоцій і покращенні міжособистісних стосунків. Mehrabian & Epstein [8] провели дослідження та виявили, що

вербальна комунікація становить лише 7% від загального повідомлення, яке передається під час взаємодії дюдєй обличчям до обличчя, тоді як тон голосу, мова тіла становлять 38% та 55% відповідно. Це дослідження підкреслює важливість саме невербальної комунікації для регулювання емоцій і розвитку ефективних міжособистісних стосунків.

Однак, не слід недооцінювати вербальне спілкування, воно має вирішальне значення при ДПТ, оскільки терапія зосереджена на розвиток навичок спілкування та ефективності міжособистісного спілкування. ДПТ допомагає пацієнтам визначити свої емоції, навчитися їх регулювати та ефективно передавати їх іншим. Це передбачає використання мови для чіткого й наполегливої передачі емоцій і потреб.

Метод ДПТ підкреслює активне слухання, як життєво важливу навичку для успішного міжособистісного спілкування. Це передбачає уважне вислуховування пацієнта, не перебиваючи, не засуджуючи, не готуючи негайну відповідь. ДПТ-терапевти навчають людей активно слухати інших, розуміти їхню точку зору та відповідати таким чином, щоб підтверджувати їхні почуття, повідомляючи про власні потреби. Крім того, ДПТ наголошує на важливості вираження емоцій у чіткій та стислій формі. Це означає навчитися виражати емоції за допомогою конкретної мови, а не залежати від двозначної чи нечіткої мови. Навчившись чітко та впевнено виражати емоції, люди можуть краще регулювати свої емоції та ефективно спілкуватися з іншими, що веде до покращення стосунків та психічного благополуччя.

ДПТ використовує вербальну комунікацію, як частину терапевтичного процесу, а дослідження в області психолінгвістики показали, що обробка та продукування мови відіграють вирішальну роль у регуляції емоцій і покращенні

міжособистісних стосунків. Розвиваючи навички спілкування та ефективність міжособистісного спілкування, люди можуть краще регулювати свої емоції та ефективно спілкуватися між собою, що веде до покращення стосунків та психічного благополуччя.

Дослідження в галузі психолінгвістики дали цінне уявлення про ефективність КПТ і ДПТ. Наприклад, останні дослідження виявили, що мова, яку використовують терапевти під час сеансів КПТ і ДПТ, може вплинути на ефективність лікування [9, 10]. Зокрема, використання певних мовних шаблонів, вони пов'язують з незадовільними результатами лікування.

Крім того, психолінгвістичні дослідження пролили світло на складний зв'язок між мовою та психічними процесами, що дало можливість розвивати інші терапевтичні підходи, такі як наративна терапія та метакогнітивна терапія [9, 10]. Наративна терапія є одним з ефективних підходів, який використовують терапевти для виявлення негативних моделей думок і поведінки. Це передбачає аналіз певних ситуацій та моделей поведінки, які люди розповідають собі та іншим, і розпізнавання цих моделей [11]. На нашу думку, більш детальне дослідження взаємозв'язку між психолінгвістикою та психічним здоров'ям може допомогти покращити методи терапії та сприяти кращому самопочуттю людей, які борються з психічними розладами.

Історія лікування психічного здоров'я підкреслює значну роль, яку відіграли мова та спілкування у формуванні переконань і ставлення до психічного здоров'я. Розуміння впливу мови на психічне здоров'я може допомогти зменшити стигму, покращити доступ до лікування та сприяти кращим результатам лікування для пацієнтів з психічними розладами.

Список використаних джерел:

1. Webb, C. A., Beard, C., Kertz, S. J., Hsu, K. J., & Björgvinsson, T. (2016). Differential role of CBT skills, DBT skills and psychological flexibility in predicting depressive versus anxiety symptom improvement. *Behaviour research and therapy*, 81, 12-20.
2. Butler, A. C., Chapman, J. E., Forman, E. M., & Beck, A. T. (2006). The empirical status of cognitive-behavioral therapy: A review of meta-analyses. *Clinical psychology review*, 26(1), 17-31.
3. Brosschot, J. F., Van Dijk, E., & Thayer, J. F. (2007). Daily worry is related to low heart rate variability during waking and the subsequent nocturnal sleep period. *International journal of psychophysiology*, 63(1), 39-47.
4. Carlson, S., Dresow, B., Murugappan, M., Sieling, E., Srncic, J., Levy, A., et al. (2016). Impact of Crisis Prevention Training on Student Confidence in Patient Encounters. *Journal of Student-Run Clinics*, 2(2).
5. Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39(3), 281-291.
6. Gratz, K. L., Rosenthal, M. Z., Tull, M. T., Lejuez, C. W., & Gunderson, J. G. (2006). An experimental investigation of emotion dysregulation in borderline personality disorder. *Journal of abnormal psychology*, 115(4), 850.
7. Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford press.
8. Mehrabian, A., & Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality*, 40(4), 525-543. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1972.tb00078.x>
9. Dimaggio, G., Hermans, H. J., & Lysaker, P. H. (2010). Health and adaptation in a multiple self: The role of absence of dialogue and poor metacognition in clinical populations. *Theory & Psychology*, 20(3), 379-399.

10. Wells, A. (2013). Advances in metacognitive therapy. *International Journal of Cognitive Therapy*, 6(2), 186-201.

11. White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic ends*. WW Norton & Company.

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 5.

МАРКЕТИНГ

Головнина О.Г.

доктор економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування
м. Київ, Україна

Сьомкіна Т.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
*Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна*

МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГУ ЦІННОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розвиток потреб людини на макрорівні викликав удосконалення маркетингу відносин і маркетингу послуг, включення в концепцію маркетингу додаткового елементу «People» (працівників, власників, менеджерів, торговий персонал, споживачів, виробників, VIP-клієнтів), що вимагає змін при формуванні стратегії розвитку компаній. Добробут визначає розвиток країни, ступінь задоволення потреб

людини, забезпечення матеріальними і духовними благами. Він залежить від рівня доходів, багатства, розвитку продуктивних сил, виробничих відносин, оцінюється показниками якості життя населення. Формування рівня добробуту базується на формах інноваційних змін, організації суспільства, менталітеті, цінностях, структурі людського капіталу. Інноваційні зміни проявляються в якості інституціалізації, екологізації, інноваційності, соціалізації з ознаками різних підходів до формування добробуту суб'єктів, що визначає особливості моделювання різних форм організації суспільства та відповідний рівень людського капіталу. При цьому, по-перше, враховуються тільки трудові чинники і розглядається виокремлено трудовий дохід, по-друге, враховуються трудові та майнові чинники, доходи від праці й власності; по-третє, трудові, майнові, соціальні чинники, відповідно, надходження від праці, власності, суспільних благ (ефективізації державного регулювання). Порушення структури розвитку людського капіталу призводить до зниження рівня добробуту.

Добробут в інституційній моделі для різних форм організації суспільства заснований на відмінностях інституційних підстав, інституті власності, що впливає на структуру людського капіталу та ефекти розвитку. Екологічні вимоги є підставою життєдіяльності, екологічної безпеки для людини, умовою її розвитку. Високий рівень життя відповідає екологічно безпечним: продуктам, технологіям, заходам з біоекономіки. Екологічно забруднена продукція, ресурси, територія є загрозою для життя людей, компаній, життєздатності регіонів.

Модель формування трудового доходу базується виключно на трудовій експлуатації фізіологічного,

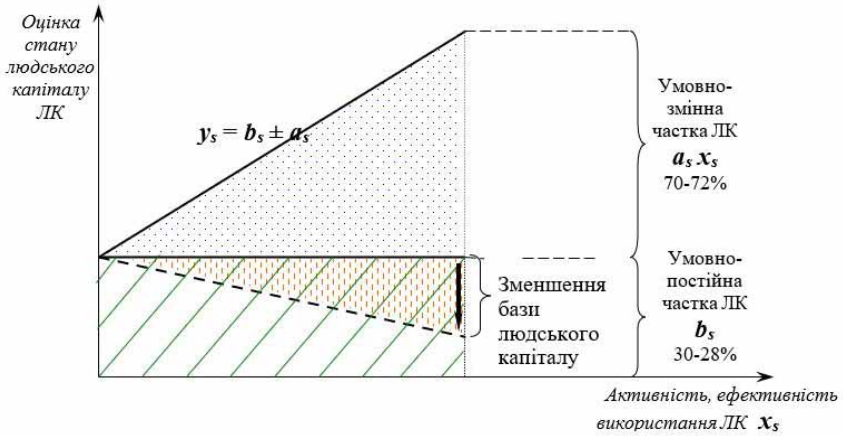

підприємницького, інтелектуального капіталу, що визначають приватне благо економічного суб'єкта в централізованій економіці. Добробут ринкової економіки за інституційною моделлю визначений доходами від праці та власності, ефектом трансакційних витрат, капіталізованими витрати домогосподарства на відтворення робочої сили. Добробут соціальної економіки визначений інституційною моделлю з орієнтацією на персоніфікований ефект суспільних благ як основу гідного рівня життя.

Економетричні моделі формування добробуту побудовані залежно від структури людського капіталу та рівня екологізації. Екологізаційні моделі трудового доходу (для централізованої економіки), доходу від власності (для ринкової економіки), добробуту (для соціально орієнтованої економіки) засновані на дії фізіологічного, підприємницького, інтелектуального капіталів, екологічної компоненти, інвестиційної активності та винагороди за неї з урахуванням інвестицій на відтворення робочої сили, ефекту трансакційних витрат, доходів від власності. Інноваційні моделі формування трудового доходу, доходу від власності, добробуту додатково враховують інноваційні складові, а соціалізаційні моделі — специфічні складові соціалізації. Для ринкової економіки моделі інноваційних змін включають доходи від власності, ефект трансакційних витрат, капіталізовані витрати домогосподарств на відтворення робочої сили. Моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки додатково враховують максимізований ефект суспільних благ.

Модель формування людського капіталу (ЛК) з урахуванням змінно-постійних та умовно-змінних часток (рис. 1) дозволила встановити, що за 2010–

Умовні позначення:

$(A_S B_S C_S)$ – приріст приватних благ $a_s x_s$ ЛК;

$(O_S A_S C_S P_S)$ – b_s - базова оцінка суспільних і колективних благ умовно-постійної частки ЛК;

$(A_S C_S D_S)$ – зменшення бази ЛК;

$(A_S B_S D_S)$ – зміна ЛК;

$(A_S O_S D_S P_S)$ – залишок бази ЛК,

a_s - ставка винагороди за активність системи;

x_s - активність системи.

Рис. 1. Модель єдності складових структури людського капіталу

2023 роки в Україні скоротилися усі джерела фінансування з сукупних ресурсів домогосподарства, де 70 - 72 % займає умовно-змінна складова, а саме:

індивідуальне благо та 29.0 сумісно - суспільне та колективне благо. За 2010 – 2017 роки зменшилась умовно-

змінна частка людського капіталу на 71% за номіналом і реально - на 45.1%. Фізіологічний капітал зріс в 1,74 раз.

На основі інформації щодо номінального і реального розміру людського капіталу, внутрішнього валового продукту України за 2013 - 2022 роки визначені тенденції його розвитку в умовах соціалізаційних моделей добробуту. Соціалізаційна модель формування: «трудового доходу» враховує оплату праці (до 49 % людського капіталу), «дохід від власності» враховує усі форми доходів, «добробут» 50% суспільної підтримки. Як показали дослідження за 2013 – 2022 роки реальний людський капітал в Україні зменшився на 68.7% (враховуючи оцінки втрат війни), номінальний зріс в 4,9 раз. Для з'ясування ступеня впливу людського капіталу на рівень ВВП, щільності кореляційно-регресійних зв'язків для соціалізаційних моделей добробуту побудована система економетричних моделей. В моделях формування трудового доходу, доходу від власності, добробуту, виявлено прямий, суттєвий, дуже високий зв'язок між реальним людським капіталом - і реальним ВВП з коефіцієнтами кореляції +0.981, +0.984, +0,985, відповідно, з статистично значимою залежністю ознак, коефіцієнтами детермінації, відповідно, 0.962; 0.969; 0.985; з середньою похибкою апроксимації 3,3-3,5%.

Список використаних джерел:

1. Головніна О.Г. Аспекти маркетингу цінностей в контексті класифікаційних підходів до формування та оцінки людського капіталу. Приазовський економічний вісник. Випуск 3 (35) 2023, с. 15-21.

2. Головніна О. Г. Управління людським капіталом: теорія, методологія, практика: [монографія]. Київ, 2019. 473 с.

3. Головніна Теоретичні підходи до дослідження Трипільської культури як об'єкту маркетингу цінностей. Приазовський економічний вісник. Випуск 3 (32) 2022, с. 61-70.

4. Golovkina O. G. Methodology valuation of increasing cost property. Socio-economic problems of management: [Collective monograph]. Thorpe-Bowker, Melbourne, Australia, 2015. P.241–248.

5. Головніна О. Г., Гальцова О.Л., Сьомкіна Т.В. Управління структурою людського капіталу на основі концепту інноваційних змін. Приазовський економічний вісник. Випуск 2 (34) 2023, с. 13-19.

6. Golovkina O.G., Somkina T.V. Estimation of influence of state regulation on development of the social capital of the subject of managing. Competitiveness of Entrepreneurial Structures: Features and Prospects: [Collective monograph]. Agenda Publishing House, Coventry, United Ringdom. 2018. P.32–45.

СЕКЦІЯ 6.

МЕДИЦИНА

Погребняк Л.А.

асистент кафедри шкірних та венеричних хвороб ,
*Дніпровський державний медичний університет
м.Дніпро, Україна*

Гімішлі А.М.

лікар-інтерн,
*Дніпровський державний медичний університет
м.Дніпро, Україна*

Мартиненко А.М.

лікар-інтерн,
*Дніпровський державний медичний університет
м.Дніпро, Україна*

Пустовіт М.О.

лікар-інтерн ,
*Дніпровський державний медичний університет
м.Дніпро, Україна*

РАННІ ДЕРМАТОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПРИ ДІАГНОСТИЦІ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ : У ФОКУСІ ХВОРОБА ЛАЙМА

Актуальність: Хвороба Лайма – трансмісивне інфекційне захворювання, що спричиняється спірохетами роду *Borrelia* і

передається іксодовими кліщами. Зустрічається по всьому світі, виявлена відносно недавно. Ендемічні регіони хвороби Лайма приурочені головним чином до лісових масивів і збігаються з ареалом іксодових кліщів. Пік захворюваності з травня по листопад, у період найвищої активності переносників – іксодових кліщів. Особливої уваги при первинній діагностиці потребують пацієнти, що багато часу перебувають на природі.

Мета: Аналіз та узагальнення клінічного досвіду щодо ранньої діагностики мігруючої еритеми Афцеліуса-Ліпшютца як патогномонічної ознаки першої стадії захворювання, деяких епідеміологічних даних на цю патологію в Україні.

Матеріал і методи : Проведено аналіз спостережень (клінічних випадків) в клініці кафедри шкірних та венеричних хвороб, а також наведені статистичні дані по захворюваності. Крім цього використана медична база даних MEDLINE/Pub.Med. Мігруюча еритема є характерним проявом цієї хвороби у її ранній стадії, патогномонічною, тому її розпізнавання достатньо для подальшого дослідження і призначення своєчасного лікування [1]. За статистичними даними в Україні до 2022 року щороку реєструвалося близько 1500 нових випадків захворювання, а за даними Держпродспоживслужби у період з 2000 по 2018 рік захворюваність зросла у 23 рази. Але уже протягом 2019 року було зареєстровано тільки 4482 випадки хвороби Лайма в Україні. Зокрема 833 випадки зафіксували у жителів сільської місцевості, а 492 – у дітей до 17 років. У 2021 році визначалося 2442 випадки цієї хвороби. Найбільше у центральних та західних регіонах України. Полтавська область належить до лідерів за поширеністю даної інфекції. У 2022 році в області

хворобу Лайма підтвердили у понад 300 людей. В інших регіонах України подані дані за 82 випадки хвороби з січня по травень 2022. У 2023 за статистичними даними немає тенденції до зростання захворюваності у порівнянні з 2019, 2022 роками. Мігруюча еритема виникає на місці укусу і характеризується еритематозною кільцеподібною бляшкою, що розширюється, з центральною ділянкою просвітлення. Первинні шкірні ураження виникають у місцях, де укуси кліщів можуть статися та залишитися непоміченими, наприклад тулуб, пахвові западини, пах і підколінні ямки. Кільця ураження зростають відцентрово і можуть збільшуватися зі швидкістю до 3 см на добу. На момент звернення середній діаметр уражень становить від 10 до 16 см залежно від місця ураження. При чому більші – на тулубі, а менші ураження на кінцівках. Множинні осередки мігруючої еритеми можна спостерігати на тлі численних укусів кліщів або спірохетемії. У більшості випадків кліщі повинні бути прикріплені принаймні за 24 години до передачі бактерій, а мігруюча еритема виникає на місці укусу приблизно через 7-14 днів після від'єднання кліща (діапазон від 3 до 30 днів). Приблизно у 70%-80% інфікованих розвивається патогномонічне ураження шкіри – мігруюча еритема Афцеліуса-Ліпшютца. Дерматологічні прояви хвороби Лайма дуже варіабельні, мають схожість з різними дерматозами. Тому частота помилок на цьому етапі дослідження іноді буває дуже вагома. Незважаючи на сприятливу епідеміологічну ситуацію в Україні щодо цього захворювання, задля якнайшвидшої діагностики та початку лікування хвороби Лайма мігруюча еритема є першою патогномонічною ознакою, що має звернути увагу лікаря [2].

Список використаних джерел :

1. Дерматологія. Венерологія. Підручник за редакцією: проф. Святенко Т.В., проф. Свистунова І.В. Вінниця: Нова книга, 2021, с.209.

2. Наказ МОЗ України від 16.05.2005 №218 «Про посилення заходів з діагностики та профілактики іксодових кліщових бореліозів в Україні».

СЕКЦІЯ 7.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Погорєлова О.В.

кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку
та економічного аналізу,

*Національний університет кораблебудування імені
Адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Поряд із проблемами та можливостями, пов'язаними з економічним розвитком у пострадянських країнах у напрямку забезпечення продовольчої безпеки, все більшої уваги потребує міграція, насамперед у зв'язку з її демографічними та соціально-економічними масштабами. Міграція по цілій низці напрямів пов'язана з розвитком аграрного сектора та сільських районів – і як одна з рушійних сил та як одне з потенційних джерел можливостей розвитку. Істотну роль грають трудова міграція та переведення коштів на батьківщину.

За даними ФАО щодо залежності рівня розвитку сільських районів від сільського господарства, між країнами та субрегіонами існують серйозні відмінності: зокрема, у

низці країн частка сільського населення перевищує 50 % від загальної чисельності населення (Боснія та Герцеговина, Киргизстан, Республіка Молдова, Таджикистан і Узбекистан), у той час як у Східній Європі та Південній Європі середній показник становить близько 30 %, а в країнах Центральної Азії та Кавказу – близько 47 відсотків. Очікується подальше зниження частки сільського населення, що вказує на продовження процесу урбанізації та відповідних наслідків щодо зайнятості та міграції. Ці очікування базуються на даних про значне зниження кількості зайнятих у сільському господарстві, зафіксованому у період 2005-2017 років. Основну частку мігрантів у регіоні складають сільські мешканці та безробітні [1].

Коли мова йде про міграцію, спричинену внутрішніми факторами, основними чинниками такого процесу будуть продовольча політика країни, а також економічні цикли розвитку країни, її окремих регіонів та галузей. В результаті, для сільських домогосподарств міграція стає однією з основних стратегій зміни рівня життя на краще. Відсутність роботи та можливостей для заробітку, відсутність соціальної інфраструктури та необхідних соціальних послуг (охорона здоров'я, освіта та соціальний захист), а також труднощі з подоланням соціальних, економічних та екологічних ризиків також схиляють населення до прийняття рішення про міграцію.

Міграція, спричинена зовнішніми факторами, пов'язана зі змінами клімату та пандеміями. Наслідки зміни клімату посилюють економічні причини міграції: зміна звичних погодних умов, стихійні лиха та виснаження природних ресурсів унаслідок погіршення стану навколишнього середовища поступово стають однією з причин втрати

джерела засобів для існування. У регіоні ЄЦА в період 1990-2017 років сталося 577 стихійних лих, що призвели до дестабілізації продовольчих систем та від яких постраждали близько 35 млн осіб, насамперед у сільських районах [2].

Наслідки зміни клімату можуть поступово призводити до зниження вологозабезпеченості та, як наслідок, до зниження продуктивності сільського господарства, особливо у країнах з нестійкими агроекосистемами, вразливими до кліматичних потрясінь та змін умов довкілля. Недостатня стійкість до зовнішніх впливів та дефіцит ресурсів, необхідних для пом'якшення негативних наслідків або усунення збитків унаслідок поточної чи прогнозованої зміни клімату, можуть призвести до подальшого скорочення доходів сільських домогосподарств та депопуляції сільських районів. Після того, як усі можливості для заробітку вичерпані, населення просто змушене шукати альтернативні джерела засобів для існування, щоб урятуватися від голоду та бідності.

Конфліктами та війни ми виокремили. Цей фактор найбільш значимий, адже розпалювання конфліктів та їх вирішення мають не природне, а штучне – створене людиною – походження на відміну від пандемій та природних стихій, де зміни відбуваються повільно і з часом, все менше залежать від волі людей. Так, як це відбулось в Україні, коли населення країни масово змушене було покинути економічно стабільні та процвітаючі до вторгнення російських окупантів рідні міста та села: за 15 днів від початку вторгнення з України виїхало 2,5 млн біженців, а ще два мільйони – стали внутрішньо переміщеними особами через війну.

Отже, за великим рахунком, міграція населення – частіше наслідок дії внутрішніх та зовнішніх факторів, хоча сама по собі вона також здатна спричинити суттєві проблеми у сфері продовольчого забезпечення (рис. 1).

Рис. 1 Фактори впливу на міграцію населення у контексті формування продовольчого потенціалу
Джерело: розроблено автором

Список використаних джерел:

1. FAO. 2018. Publication Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2018. Budapest. 124 pp. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://www.fao.org/documents/card/en/c/CA2703EN>
2. FAO. 2021. *Europe and Central Asia – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2021 – Statistics and trends*. Budapest. <https://doi.org/10.4060/cb7493en>

СЕКЦІЯ 8.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Васильєва С.М.

кафедра соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Для української економіки, яка переживає не найкращі свої часи, немає більш важливої фундаментальної наукової та практичної проблеми, ніж проблема формування в країні клімату, сприятливого для ведення підприємницької діяльності та створення умов, що зумовлюють мотивацію суб'єктів господарювання до інвестування. Це би дозволило національній економіці «виживати» в складних умовах, які настали внаслідок пандемії COVID-19 та повномасштабної війни.

Інформація переслідує людину з її початку і до самої смерті. Увесь життєвий цикл будь-якої соціально-економічної системи пов'язаний із інформацією [1-3]. Проблема лише в її обсягах та якості. З кожним роком, обсяги інформації зростають і справлятися з нею стає все тяжче. Це стосується й

сигналів, даних, відомостей необхідних для забезпечення інвестиційної безпеки. Особливо, коли кожного дня необхідно аналізувати зовнішнє середовище країни, на яку напав сусід-агресор. В таких умовах динамічність середовище має найвищий рівень і потребує збору інформації, практично, кожної години.

Можна виділити ключові завдання інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної безпеки підприємства (рис.1).

Рис.1. Основні завдання інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної безпеки підприємства

Відтак, інформація в системі забезпечення інвестиційної безпеки підприємства – це визначальний елемент для

прийняття управлінських рішень. Як ми встановили, інформаційно-аналітичне забезпечення потребує значної роботи з обробки, перевірки та оцінки інформації з метою насичення безпекової діяльності лише доцільними й актуальними даними. В перспективі, слід сформувати механізм інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної безпеки підприємства харчової промисловості й машинобудування направлений на задоволення основних безпекових потреб суб'єктів та уможливити параметризацію самої системи даного виду безпеки.

Список використаних джерел

1. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. Економіка та управління підприємствами. 2017. №16. С. 418–421.
2. Мельников О. В. Сталий розвиток інформаційної сфери України: Напрями та перспективи. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 390 с.
3. Мазоренко О. В. Методичні аспекти оцінки інформаційного середовища функціонування та розвитку підприємства. Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 52. С. 104–110.

Копитко М.І.

завідувач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
*Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Галіка В.С.

Кафедра управлінських технологій,
*Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Постійний розвиток економічних відносин, зміна умов господарювання та системи управління організаціями вимагають формування адекватного та якісного інформаційного забезпечення діяльності підприємства, необхідного для ухвалення ефективних управлінських рішень. Крім цього, від підприємства потрібна висока ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції. Внаслідок чого підвищується роль та значення формування належного інформаційно-аналітичного забезпечення, яке допоможе зробити висновки про її реальне економічне становище, дасть змогу виявити слабкі місця та загрози, необхідні для ліквідації негативного впливу. Ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення безпосередньо залежить від повноти та якості інформаційної бази.

Науковці активно розглядати інформаційно-аналітичне забезпечення через призму інструменту досягнення бажаного соціально-економічного ефекту [1-5], проте в умовах стратегічного підходу, інформацію слід розуміти як ресурс, що сприяє розвитку.

Проблема формування нових стратегій розвитку підприємства уможливується внаслідок динамічності зовнішнього середовища, яке привносить зміни та негативні фактори. Все це необхідно належним чином відстежувати з метою отримання відомостей та даних, які сприятимуть формуванню нової адаптивної стратегії розвитку підприємства.

В цілому, інформаційно-аналітичне забезпечення формування адаптивної стратегії розвитку підприємства можна представити у вигляді логічної схеми (рис.1).

Рис.1. Логічна схема інформаційно-аналітичне забезпечення формування адаптивної стратегії розвитку підприємства

Відтак, можна стверджувати, що інформаційно-аналітичне забезпечення є найважливішим компонентом формування адаптивної стратегії розвитку підприємства. Основою інформаційного забезпечення виступає облікова політика, що свідчить про вид діяльності, форми ведення обліку, систему оподаткування. Важливість бухгалтерської (фінансової) звітності обумовлюється можливістю проведення економічного аналізу, що служить базою для прийняття управлінських рішень при реалізації адаптивної стратегії розвитку підприємства. Сьогодні, інформацію слід розглядати як ресурс для формування адаптивної стратегії розвитку підприємства, який допоможе виявити проблеми і знайти шляхи їх вирішення, підвищити ефективність управління.

Список використаних джерел:

1. Подлужна Н. О. Вибір критерія економічної безпеки підприємства. Наукові праці Донецького державного технічного університету. 2002. №46. С. 10–16.
2. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ: КНЕУ, 2004. 316 с.
3. Флейчук М. І. Інноваційно-інституційні інструменти несумлінної конкуренції у глобальному середовищі. Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Менеджмент інновацій. 2012. Вип. 1. С. 39–48.
4. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: монографія. Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
5. Фостяк В. І. Безпекова діяльність та безпековий потенціал підприємства. Формування ринкових відносин в Україні. 2018. № 3. С. 114–119.

Мошенський С.З.

доктор економічних наук, професор,
*Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

МОДЕЛЬ СИРОВИННОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК УПОВІЛЬНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна входить до числа найбільших експортерів агропродукції та займає в цьому сегменті помітне місце на світових товарних ринках, що наочно показала вимушена перерва експорту зерна в 2022 році через воєнні дії. Зерновий експорт створює значні фінансові потоки, що поповнюють бюджет. Розширюють свій бізнес і агрофірми, які займаються безпосередньо вирощуванням агропродукції. Вони створюють добре оплачувані робочі місця, купують новітнє сільськогосподарське обладнання й техніку. Однак проблема полягає в тому, що доходи від експорту агропродукції (подібно до прибутків від експорту нафти й газу в деяких країнах) зазвичай не інвестуються в розвиток високотехнологічних галузей, тому що вже є порівняно просте й надійне джерело доходів. Так гальмується економічне зростання. Це пастка будь-якої сировинної економіки, а в нашому випадку – економіки аграрної. Коріння цього макроекономічного тренду можна бачити у часи «великого зернового буму» XVI—XVII століть. Саме тоді зародилася траєкторія економічного розвитку, яку важко змінити навіть сьогодні, в XXI столітті.

Так із XVI століття українські землі стали великим виробником зерна і почали виходити на орбіту

західноєвропейської економіки – на жаль, тільки як сировинний придаток. У час «великого зернового буму» в Східній Європі розпочався загальний економічний підйом і з'явилися вільні капітали. Зокрема, у Польщі ВВП за паритетом купівельної спроможності на душу населення зріс із 702 доларів (за курсом 1990 року) в 1500 році до 810 доларів в 1578 році під час максимального буму [1].

Землевласники продавали зерно купцям з портового міста Гданська на Балтійському морі звідки його везли в Нідерланди. Так ще тоді Східна Європа, і особливо українські землі, стали периферійним сировинним придатком Західної Європи для постачання сільгосппродукції. Аграрний сектор тут забезпечував не менш 70% ВВП, протопромисловість – не більше 20%, сфера послуг – близько 10%. У Нідерландах приблизно в той самий час аграрний сектор становив 40% ВВП, промисловість – 33%, сфера послуг – 27%. В Англії – 56%, 22% і 22% відповідно [2].

Із середини XVI століття почалося бурхливе зростання зернової торгівлі – через Гданськ наприкінці цього сторіччя вивозилося щорічно більше 100 тисяч лаштів (200 тисяч тонн) зерна. Зерно в Гданську можна було продати майже у два рази дорожче, ніж воно коштувало в провінції; а в Амстердамі, куди його везли на кораблях, його ціна була ще у два рази дорожча, ніж у Гданську [3]. Яким було значення зернового буму? Початок масового експорту зерна через Гданськ привело до справжньої економічної революції в аграрному господарстві шляхетських маєтків. Якщо раніше зерно вирощували для власних потреб, максимум – для потреб внутрішнього ринку, то тепер, уся Європа ставала ринком для панського маєтку, а натуральне господарство наприкінці XVI століття перетворилося на товарне. Так «Великий зерновий

бум» приніс у наші краї економічне мислення, створивши, по суті, «нову економіку» з елементами капіталізму. Він зародився, коли почалося виробництво товарів (у нашому випадку – зерна) на продаж і з'явилися постійні ринки для цих товарів.

Епоха масового експорту зерна через Гданськ багато чого змінила в менталітеті феодального суспільства. Коли виявилось, що продукція архаїчного аграрного господарства затребувана в Західній Європі, виник потік зернових грошей – голландських дукатів і талерів (у той час ці монети тодішньої наддержави, Нідерландів, були основною міжнародною валютою, як долари чи євро сьогодні). Виробники зерна сильно збагатилися, у них з'явилися чималі капітали та бажання жити у розкоші. Але інтересу до інвестицій у передові технології виробництва не було – споживання цікавило більше. Саме тоді сформувалася специфічна не тільки для України, але й для всієї Східної Європи модель економічного розвитку, заснована на експорті сировини (у цьому випадку – зерна). Промислова продукція й технології надходили із Заходу, зацікавленого в східноєвропейському ринку збуту, а експортувалася туди сировина. Хоча країни Східної Європи не ставали колоніями, вони залишалися сировинними придатками. Зерновий бум створював фінансові потоки, але він не сприяв проникненню західних інновацій – ані в сільське господарство, ані в ремесла. Тому подібна модель агробізнесу, розрахована на максимізацію короткострокового прибутку, неминуче вела в тупик.

А незабаром у зерновому експорті почалися проблеми – після рекордного його обсягу в 1618 році (115,5 тисяч лаштів, 230 тисяч тонн) у середині XVII століття експорт зерна зменшився до 30 тисяч лаштів (60 тисяч тонн) [4]. Скорочення

постачання зерна було пов'язане із чотирма польсько-шведськими війнами в 1600–1629 років, особливо з війною 1626 – 1629 рр. за контроль устя Вісли, що безпосередньо торкнулася Гданська.

На початку XVII століття Західна Європа виявилася залежною від балтійської торгівлі зерном, яке надходило з українських земель. Але коли постачання зерна порушилося, прийшло розуміння, що зерно можна купувати в інших місцях. Голландці знайшли собі нових постачальників, а зернотрейдери Речі Посполитої втратили свої позиції на цьому ринку, після чого відновити їх повною мірою вже не змогли.

Крім війн були й інші, глибинні макроекономічні причини спаду зернового експорту. Перша половина XVII століття взагалі була відзначена зміною тренду на європейських ринках, спричиненою скороченням потоку дорогоцінних металів з Латинської Америки, який довго стимулював економіку Європи. До цього додалися війни у різних країнах (зокрема Тридцятирічна війна 1618—1648 років), які спричинили голод та епідемії. За таких умов ще в 1615—1620 роках стали падати ціни на зерно, що експортувалося з Речі Посполитої, зокрема із Правобережної України. Для експортерів умови ставали усе більш невигідними, прибутки земельних магнатів Правобережної України скоротилися, і вони почали укрупнювати свої володіння, скуповуючи (а частіше просто відбираючи) землі в дрібних шляхтичів, щоб у такий спосіб зменшити кількість конкурентів. А після початку повстання Богдана Хмельницького стан справ в експортерів зерна із Правобережної України ще більше погіршився. Багатьом магнатам довелося залишити свої маєтки, які опинилися в зоні

воєнних дій, і в загальному хаосі тих років всім було не до вивозу зерна з України.

Під час спаду зернового експорту українська економіка, де зароджувалися капіталістичні відносини, вперше зустрілася із проблемою взаємин периферії й центру. Економічний спад у Західній Європі поширився на аграрну периферію – Річ Посполиту. А на периферії всі такі спади або кризи відчуються набагато сильніше з простої причини – фінансові потоки завжди й скрізь виникають у центрі, тому не в змозі периферія вплинути на їхні коливання. Проблема навіть не в тому, що в XVI столітті економіка була сировинною і периферійною, а в тому, що вона залишалася такою й у наступні сторіччя – до сьогоднішнього дня. Втім, для XVI або XVII століття така сировинна економіка була непоганим досягненням. Адже де є масовий експорт – там завжди грошові потоки. А де грошові потоки, там виникають сприятливі умови для розвитку підприємництва. Однак з часів того зернового буму Україна опинилась у пастці сировинної аграрної економіки.

Примусова праця кріпаків коштувала дешево, а землі були родючими, що дозволяло землевласникам добре заробляти на зерновій торгівлі, не намагаючись зробити ефективнішим аграрне господарство у своїх маєтках. Усе це гальмувало економічне зростання, не даючи розвиватися виробництву. А посилення кріпосного права було не причиною відставання, а наслідком. У всій Східній Європі (зокрема на українських землях) ВВП на душу населення був нижчим, ніж у Західній Європі ще на початку XV століття. Незважаючи на зростання під час зернового буму XVI століття цей розрив зберігався, ще більше підсилившись під

час економічного спаду XVII століття. В XVIII столітті стан справ небагато покращився, однак ВВП на душу населення однаково відставав. В 1400 році ВВП на душу населення (в умовних доларах 1990 року) у Польщі (потім у Речі Посполитій) становив 562 доларів (в Англії 1053, у Нідерландах 920), в 1500-му – 702 (1041 і 1119 відповідно), в 1600-му – 810 (1037 і 2049), в 1700-му – 569 (1513 і 1520), в 1820-м – 946 (3190 і 1755) [5].

Отже, через слабкість ринків забезпечити ефективність сировинної аграрної економіки було важко. Та й селяни через свою консервативність були не схильні до ринкових відносин і ризиків. Тому єдиним доступним земельним магнатам способом зберігати прибутковність стало посилення тиску на кріпаків. Але надовго цього не могло вистачити – людські ресурси мали свій запас міцності, і починалися повстання.

Виникнення орієнтованої на експорт зерна економіки призвело до того, що кріпосне право стало підсилюватися й гальмувати економічний ріст, у той час як у Західній Європі воно давно вже ослабшало. Це був справжнє прокляття сировинної економіки, за яке дорого довелося заплатити – обмеження особистої свободи і підприємницької ініціативи, відсутність заощаджень через бідність селян, слабкий внутрішній ринок, повільне зростання міст, нерозвиненість середнього класу. Загалом – нездатність до повноцінної модернізації суспільства. Такі були глибокі соціально-економічні наслідки кріпосної ментальності, властивої східноєвропейським економікам. Ця ментальність міцно вкоренилася в колективній пам'яті поколінь, ускладнюючи всі спроби модернізації – і в 1860-і роки, і на початку XX століття.

Список використаних джерел:

1. Malinowski M. Income and its distribution in preindustrial Poland / M. Malinowski, J. Luiten van Zanden // *Cliometrica*. – 2016. – Vol. 11, №3. – P. 375, 401.

2. Мэддисон Э. Контуры мировой экономики в 1–2030 гг. / Э. Мэддисон. – М.: Изд. Института Гайдара, 2012. – С. 122.

3. Дейвіс Н. Боже ігрище. Історія Польщі / Н. Дейвіс. – К.: Основи, 2008. – С. 254.

4. Валлерстайн И. Мир-система Модерна. В 4 т. Том II: Меркантилизм и консолидация европейского мира-экономики, 1600–1750 гг. / И. Валлерстайн. – М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2015. – С. 159.

5. Malinowski M. Income and its distribution in preindustrial Poland / M. Malinowski, J. Luiten van Zanden // *Cliometrica*. – 2016. – Vol. 11, №3. – P. 375, 401.

СЕКЦІЯ 9.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Sharykov D.

PhD in Arts, Professor,
Professor at the Department of Circus Genres,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts
Kyiv, Ukraine

CIRCUS GENRES IN THE CONTEXT OF THE KYIV SCHOOL OF CONTEMPORARY ACROBATICS AND THEIR BEST REPRESENTATIVES OF THE CIRCUS DYNASTY: VLADIMIR KASHEVAROV, DMITRY OREL

Circus acrobatics today in the circus world are quite strongly represented in a large variety and variety in circus shows and performative spectacles. It is a magnificent demonstration of circus art, magnificent stunts, wonderful acting and dancing. Not a single circus show or performance can take place without circus acrobatics.

Thus, we will analyze the *genres of circus acrobatics*, since the theses will make a lot of mention of them. Jumping acrobatics, acrobatic eccentrics, vaulting acrobatics or voltage, Icarian games, acrobatics on throwing boards, acrobatic stick, acrobatics on counter swings, power pair acrobatics.

Now in the modern circus world it is important to preserve the continuity of generations of circus dynasties and their traditions, since over time many important factors are forgotten and disappear.

It is important to note that some of the outstanding representatives of the *circus dynasty*, namely representatives of Kyiv – «**Lisenenko-Kashevarov-Orel**», a circus dynasty of acrobats and aerial gymnasts, now live and continue to work in the circus art. It should also be clarified that research on this topic has been studied in small quantities and is not sufficiently covered in the circological and scientific research space [3].

Vladimir Kashevarov – acrobat-jumper, aerialist of the 1960–1996s of the twentieth century. He toured in Germany, Poland, Hungary, France, Britain, Sweden, Finland, Italy, Spain, USA, Canada, Brazil, Argentina, China, Mexico, Egypt, Japan.

Circus acrobatic act – *Acrobats on camels* «*Kadirgulyam*» under the direction of Vladislav Yanushevsky. This acrobatic attraction represented the most striking circus programs in the world. The most *striking tricks* of this attraction are «Forward somersault over five camels», «Rondad – back somersault over a barrier» [4].

Also, Vladimir Kashevarov should be noted in the first Ukrainian team. The performance of «*Acrobats-jumpers*» in the acrobatic ensemble «*Cheremosh*» under the direction of Honored Artist of Ukraine Viktor Maksimov. The most striking tricks are «Double back somersault on the carpet», «Double somersault with feasting» (with a 360° turn), «Arabian somersaults in a circle on the arena» [5].

It is important to note Vladimir Kashevarov in the duet number – *Air Frame (Lovitorka)* «*Air Love*» with his partner and wife, Honored Artist of Ukraine *Svetlana Kashevarova*. The most

striking tricks are «Double forward somersault into the hands of a partner», «Vaulting work and cabriole with a partner». Subsequently, Vladimir Kashevarov was the Chief Inspector of the arena of the National Circus of Ukraine.

It is important to add that the teachers of the *Kyiv State College of Variety and Circus Arts* in the 1980–2000s were talented masters – Sergei Viskov and Yuri Zbarashchenko, who trained many outstanding circus acrobats [2].

Yuri Zbarashchenko – acrobat, leader of the «*Acrobats-Jumpers*» show. Teacher of acrobatics (jumping, voltage) at the Kyiv State School of Variety and Circus Arts in the 1980-2000s. Master of the course «*Acrobats-Voltages*» under the direction of Grigory Stepanov. Today, no one has been able to repeat this circus group number «*Vaulting Acrobatics*» in terms of the quality of the stunts and the uniqueness of the production [1].

Outstanding tricks in a number of six vaulting acrobats, produced in 1993 – «Flight-passage from one grid to another (half flick-flick – courbet)», «Double pirouette (flying from above) – courbet (flying from below)», «Triple somersault from grid to grid», main performer of stunts **Dmitry Orel** – *Senior Lecturer of the Kiev Municipal Academy of Circus and Performative Arts*, direction and choreography by Alexey Bitkine (teacher of the Kiev Circus College).

It is also important to note that Dmitry Orel, together with his wife *Svetlana Kashevarova*, is a graduate of the Kiev Circus College in 1994, the daughter of Vladimir Kashevarov and now the wife of Dmitry Orel. They, like aerialists, worked *double Cord de parel Duo Air Love* in Ukraine – Kiev, Dnepr, Kharkov, Lviv. Also, in very prestigious circus companies in the world. At the Hungarian State Circus. In –Poland, Germany, Denmark, France, Italy, Switzerland, USA, Japan, Australia. And most importantly,

they were circus performers in the prestigious world *Cirque du Soleil* show "OVO" [8; 2].

References:

1. Kashuba Yuri. Gorkovenko Alexandra. (2021). Specificity of completing acrobatic jumps by Bachelor students in the genre «Circus Acrobatics». Innovative solutions in modern science. New York, UAS, 5 (49), 40–51 [in English].

2. Orel, D. (2020). Systematic training of professional circus artistst (acrobats-voltigers and air gymnasts on the cordede-péril) in the institution of higher education of art sphere. ART-platFORM, 3, 77-89 [in English].

3. Orel, A. (2019). Specificity of architectonics and artistic image in circus representation. Innovative solutions in modern science. UAE, 8 (35), 80-89 [in English].

4. Romanenkova, YU. (2018). Do pytannia pro mistse tsyrkoznavstva u suchasnii ukrainskii humanitarystytsi [To the question of the place of circus studies in modern Ukrainian humanities]. Suchasni tendentsiyi rozvytku nauky. Uzhhorod, Kherson. P. 150–153 [in Ukrainian].

5. Ludmila Shevchenko. (2023). Current status of circus direction and its adaptation in the educational process of a Higher Educational Institution in the field of Culture and Art. Modern methods of applying scientific theories. Lisbon, Portugal, 46–49 [in English].

6. Peta Tait, Katie Lavers. The Routledge Circus Studies <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=qvT6DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT19&dq=Circus&ots> [in English].

7. Circus Krone. Available at: <http://circuskrone.de/de/index.html> [in English].

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

8. The Three-ring Circus of Academia: How to Become the Ringmaster: [https:// link.springer.com/article/10.1007/s10755-007-9046-8](https://link.springer.com/article/10.1007/s10755-007-9046-8) [in English].

Копилова Н.О.

старший викладач кафедри образотворчого мистецтва,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Трансформації сприйняття і функціонування мистецтва у ХХ і ХХІ столітті призвели до необхідності доповнити традиційні методи мистецтвознавства елементами методологічного інструментарію інших гуманітарних наук. «Арт-практики сьогодення балансують на межі художньої дії, соціальної акції, політичної дії та рекламної компанії. Тому все більш необхідними становляться міждисциплінарні дослідження, які здатні проаналізувати багатоаспектні форми актуального мистецтва» [1, с. 228]. Досліджуючи історію мистецтвознавчої науки, можна дійти висновку, що і на початку ХХ століття історики мистецтва використовували міждисциплінарні дослідницькі стратегії: в їхніх наукових працях «можна виокремити культурологічну складову, адже мистецтво досліджувалося у певному культурному контексті» [2, с. 6]. Пізніше розроблений у лінгвістиці метод семіотичного аналізу також перейшов до мистецтвознавчих досліджень. Семіотичний аналіз дозволяє приділити належну увагу комунікативним аспектам художньої творчості, а також вивчати смислове наповнення сучасних арт-об'єктів, які за своєю структурою та внутрішнім змістом суттєво відрізняються від творів класичного мистецтва.

Іншим науковим підходом, який наразі активно використовується сучасними дослідниками мистецтва і

художньої культури, є гендерний підхід або гендерний аналіз. На сьогодні гендерна проблематика «знаходить широке відображення у мистецьких практиках різного жанрового та видового спрямування» [3, с. 123], і це дозволяє зосередити дослідницькі інтереси навколо цієї теми. Проте гендерний аналіз може застосовуватися не тільки для рефлексії надсучасними художніми процесами. Такий підхід дозволяє поглянути на історію мистецтва з нових дослідницьких ракурсів.

Гендерний підхід у сучасних мистецтвознавчих дослідженнях – це методологія аналізу мистецтва, яка зосереджена на розумінні впливу гендеру як «соціокультурної та символічної статі людини» [4, с. 45] на творчість та інтерпретацію художніх творів. Історія мистецтва – це сукупність візуальних текстів про мистецтво, які можуть бути «прочитані» певним чином, залежно від мети дослідника. Використання гендерного аналізу дозволяє розширити традиційну структуру дослідження мистецтва, при цьому вивчити вплив гендеру на творчість, підкреслити роль жінок у мистецтві, а також досліджувати питання статевої ідентичності, сексуальності та інших соціальних аспектів. Такий підхід у мистецтвознавчих дослідженнях дозволяє критично переглянути традиційні стереотипи та уявлення про роль чоловіків і жінок у мистецтві, а також показати різноманітність їхнього досвіду і перспектив у художній творчості. Зокрема можна зосередитися на питанні, які гендерні ролі представлені у через художні образи у творах мистецтва різних історико-культурних епох, як вони впливають на сприйняття глядача, і які нові переконання та ідеї можуть бути передані через гендерні аспекти мистецтва.

Використання стратегії гендерного аналізу в мистецтвознавстві зустрічаємо в теоретичних працях вітчизняних і зарубіжних дослідниць Т. Злобіної, О. Кудряшової, Т. Мельник, Л. Нохлін, Г. Поллок, В. Полюги, П. Харченко, О. Чепелик, А. Чібалашвілі та інших. Також до гендерної проблематики в мистецтві, висвітлюючи її історичні, соціокультурні та філософські аспекти, зверталися М. Д. Гарред, Дж. Келлі, А. Кікоть, І. Кон, В. Суковата, К. Фісун, А. Шелковіна, О. Шпарага та інші дослідники. При цьому червоною стрічкою у низці досліджень проходить проблематика феміністського мистецтва, проблеми жіночої суб'єктивності, самопрезентації жінки як мисткині у сучасному художньо-мистецькому просторі. Адже легітимізація права жінок на творчість була прийнята культурою значно пізніше, ніж аналогічне право чоловіків. І боротьба жінок-художниць проти негативних стереотипів в мистецтві наразі триває. Так, американські дослідниці Дж. Келлі та Л. Нохлін у своїх наукових працях простежують «долю» жінок в мистецтві в історичній ретроспективі, шукаючи відповідь на запитання «чи був Ренесанс у жінок?» [5] і чому так мало видатних художниць потрапили на сторінки історії світового мистецтва. Зі свого боку наукові розвідки Г. Поллок, В. Суковатої, К. Фісун, О. Чепелик торкаються різних аспектів болючої наразі проблематики взаємодії мистецтва, гендеру і влади. Аналіз гендерного дискурсу в сучасному медіа-мистецтві зустрічаємо в О. Брюховецької, П. Харченко А. Чібалашвілі.

Отже, далі розглянемо основні блоки проблемних питань, які можливо аналізувати за допомогою поєднання мистецтвознавчих та гендерних дослідницьких стратегій. По-перше, це аналіз соціокультурного і гендерного статусу митця або мисткині як у сучасному світі, так і в різні історико-

культурні періоди минулого. Адже «фігура художника виступає гарантом моделі світосприйняття, яку несе у собі мистецтво як текст культури» [6]. Сюди належать дослідження проблематики творчої суб'єктності, стратегій гендерної самопрезентації творця, різні типи візуальності залежно від гендерної ідентичності художника. Слід додати, що на сьогодні гендерна ідентичність може виходити за межі традиційних фемінності та маскулінності. Тому важливо виділити роль усіх гендерних ідентичностей у художньо-мистецьких практиках, визнати, що носії цих ідентичностей мають унікальний досвід сприйняття мистецтва.

Іншим напрямом досліджень виступає аналіз історичних і сучасних гендерних репрезентацій, представлених у творах мистецтва. Дослідження творів живопису, графіки, скульптури, театральних постановок та їхнє представлення гендерних ролей, стереотипів та соціальних конструкцій дозволяє глибше розуміти, які уявлення про гендер були домінуючими в різні періоди історії та як це впливало на творчість художників. Також це дозволяє аналізувати ставлення до тіла і тілесності в різні історичні епохи, виявляти і порівнювати естетичні канони тощо. Водночас вивчення засобів і прийомів, за допомогою яких гендер виражається через форми, кольори, образи і символіку мистецьких творів, допомагає простежити, як гендерні стереотипи знаходять втілення в самому мистецькому процесі.

Низка проблемних питань, в яких перетинаються мистецтво і гендер, також знаходяться у площині вивчення гендерного впливу на ринок мистецтва. Гендерна аналітика може стати доречним інструментом для розуміння та просування рівності у сфері співробітництва митців, кураторів та поціновувачів мистецтва. На сьогодні дослідники

активно вивчають, як гендерні стереотипи, норми і бар'єри визначають, хто має можливість бути успішним у світі мистецтва. Гендерний аналіз у мистецтвознавстві дозволяє дослідникам розглядати різні виміри гендерних стереотипів і соціальної нерівності, їхній вплив на мистецтво.

За допомогою гендерного аналізу також можливо виявити та простежити загальноприйняті норми і стереотипи у дослідженнях і публікаціях в галузі мистецтвознавства. Дослідники можуть вивчати, як формуються соціальні ролі в академічному середовищі та як це впливає на практику мистецтвознавців.

Отже, гендерний підхід в мистецтвознавстві є важливим інструментом для вивчення, аналізу та просування різноманітності й рівноправ'я у мистецтві. А стратегія міждисциплінарності у мистецтвознавчих дослідженнях дозволяє побудувати широку, багатоаспектну картину сучасного мистецтва, а також розширити й доповнити дослідницькі практики історії мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Шелковіна А. Гендерний суб'єкт в арт–практиках радянського та пострадянського простору. *Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції 4-5 жовтня 2013 року. Острог, 2013. С. 222-229.*

2. Клековкін О. Ю. Мистецтво: методологія дослідження. Методичний посібник / Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Київ: Фенікс, 2017. 144 с.

3. Чібалашвілі А., Харченко П. Гендер-тема в мистецтві нових медіа. *Збірник наукових праць «Сучасне мистецтво»*. 2022. № 18. С. 123-130.

4. Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.

5. Kelly-Gadol J. (1977). *Did Women Have a Renaissance?* Houghton Mifflin. 28 p.

6. Pollock G. (1995) *Beholding Art History Vision, Place and Power. Vision and textuality*. Duke University Press. P. 38-66.

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 10.

КІБЕРБЕЗПЕКА

Rotan K.

Cadet of Kharkiv National
University of Internal Affairs
Kharkiv, Ukraine

Shimko A.

Cadet of Kharkiv National University of Internal Affairs
Kharkiv, Ukraine

CYBERSECURITY AND CYBERCRIME: ENSURING DIGITAL SAFETY THROUGH EFFECTIVE CYBERSECURITY MEASURES AND CYBERPOLICE STRATEGIES

In today's interconnected world, where technology plays an integral role in our daily lives, ensuring digital safety has become a paramount concern. The rapid advancement of digital technologies has brought numerous benefits, but it has also given rise to new threats in the form of cybercrime. To mitigate these risks and safeguard our digital landscape, effective cybersecurity measures and cyberpolice strategies are crucial. Cybercrime is a complex and constantly evolving form of criminal activity that poses significant challenges for law enforcement and legal systems around the world nown from [1].

Cybersecurity encompasses a range of practices, technologies, and processes designed to protect computers, networks, and data from unauthorized access, damage, or theft. It involves a proactive approach to identify vulnerabilities, prevent attacks, and respond swiftly to any security incidents. Robust cybersecurity measures are essential for individuals, organizations, and governments alike.

One of the key components of cybersecurity is education and awareness. Promoting digital literacy and cybersecurity awareness among individuals is vital to empower them with the knowledge and skills needed to navigate the digital realm safely. This includes educating users about best practices such as creating strong passwords, being cautious of phishing attempts, regularly updating software, and avoiding suspicious links or downloads.

Furthermore, organizations must implement comprehensive cybersecurity protocols to protect their networks and sensitive data. Cyber security protocols are the methods and techniques used to protect networks, systems and data from unauthorized access or cyber attack. They are designed to enforce the confidentiality, integrity and availability of information assets by applying a set of predetermined rules and procedures known from [2]. This involves employing firewalls, encryption techniques, intrusion detection systems, and regularly conducting security audits. Organizations should also establish incident response plans to effectively handle and mitigate cyber threats should they occur.

However, cybersecurity measures alone are not sufficient to combat cybercrime. The collaboration between law enforcement agencies and the establishment of specialized cyberpolice units are critical in addressing and preventing cybercrimes effectively. Cyberpolice units focus on investigating cybercrimes, gathering digital evidence, and apprehending cybercriminals. These units

require specialized training and expertise to keep pace with the ever-evolving tactics employed by cybercriminals.

International cooperation is paramount in tackling cybercrime, as cybercriminals operate across borders. Sharing intelligence, best practices, and legal frameworks among nations can enhance the collective ability to combat cyber threats. Additionally, fostering partnerships between law enforcement agencies, private sector entities, and academia can facilitate information exchange and the development of innovative solutions.

To ensure digital safety, it is essential to establish legal frameworks that address cybercrimes comprehensively. Laws and regulations should encompass a wide range of cyber offenses, including hacking, identity theft, fraud, and data breaches. These laws should be regularly updated to adapt to emerging cyber threats and provide an effective deterrent against cybercriminals.

In conclusion, safeguarding our digital landscape requires a multi-faceted approach. Effective cybersecurity measures, combined with proactive law enforcement strategies, are vital to ensure digital safety in the face of evolving cyber threats. By fostering cybersecurity awareness, implementing robust security protocols, and promoting international cooperation, we can create a safer digital environment for individuals, organizations, and societies as a whole.

References:

1. Cybersecurity Protocols - TGG Accounting. TGG Accounting. URL: <https://tgg-accounting.com/cybersecurity-protocols/#:~:text=Cyber%20security%20protocols%20are%20the,of%20predetermined%20rules%20and%20procedures>. (date of access: 30.09.2023).

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

2. CYBERCRIME: ARE THE LAWS OUTDATED FOR THIS TYPE OF CRIME - Legal Vidhiya. Legal Vidhiya -. URL: <https://legalvidhiya.com/cybercrime-are-the-laws-outdated-for-this-type-of-crime/> (date of access: 30.09.2023).

СЕКЦІЯ 11.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Oliynychuk O.

PhD, Adiunkt

*University of Applied Sciences in Elbląg,
Poland*

RISKS OF USING NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN THE FINANCING OF TERRORISM

Russia's large-scale armed aggression against Ukraine activated civil resistance significantly as an adequate response to the challenges faced by the victim of the attack. The civil society organized itself quickly in order to counteract the socio-humanitarian, economic, military problems that are accumulating at a breakneck speed. The formation of numerous charitable foundations, community centers, volunteer headquarters and other non-profit organizations is an indicator of the maturity of civil society, which, unfortunately, was manifested in connection with the tragic events caused by another "hot" wave of the Russian-Ukrainian war.

The provision of humanitarian aid is closely related to the accumulation of significant funds, which at the same time is relevant to the field of combating money laundering and terrorist financing. The position of the Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) in this matter boils down to the fact that non-profit organizations, due to a combination of reasons, are

quite vulnerable to abuse for the purpose of financing terrorism. Taking advantage of public trust, they operate with significant funds and are characterized by significant intensification of cash flows. Therefore, FATF Recommendations emphasize the expediency of countries reviewing the compliance of the legislative and regulatory framework in the sphere of the functioning of non-profit organizations that may be an element of terrorist financing schemes in order to eliminate the possibility of their use:

- terrorist organizations that position themselves as law-abiding legal entities;
- legal entities as channels for financing terrorism, including to avoid asset freezing;
- in order to cover or hide the illegal transfer of funds intended for legal purposes to terrorist organizations [1].

At the current stage, non-profit organizations that are engaged in providing humanitarian support and solving other problems related to the war receive considerable income on their accounts. And here a problem arises, because according to the current legislation, such financial transactions based on a risk-oriented approach can be considered risky and, accordingly, blocked. The blocking of financial transactions is a preventive response, because non-profit organizations can use it as a direct source of income, as well as a cover for the movement of funds between countries in complex money laundering and terrorist financing schemes. Meanwhile, non-profit organizations can also be used to cover the movement of terrorists, provide them with organizational support, etc. [2, p. 3]. According to the Typological study “Actual methods, methods, tools of legalization (laundering) of criminal proceeds and financing of terrorism (separatism)” from 2021, one of the schemes was the financing of non-profit

organizations by foreign charitable funds and institutions of Ukrainian enterprises through the provision of grants and charitable assistance, with the following list to the accounts of legal entities and individuals. As it was established, during the last few years, charitable foundations and institutions of a foreign state systematically transferred millions of sums to the accounts of public organizations and enterprises in the form of irrevocable financial assistance. At the same time, it was found that the majority of individual entrepreneurs who participated in the scheme were registered immediately before receiving it.

The funds were used to cover activities aimed at destabilizing the socio-political situation in Ukraine through anti-Ukrainian actions of a radical nature and measures aimed at distorting history, spoiling and destroying cultural monuments, spreading separatist literature, inciting inter-ethnic enmity [3, p. 49].

Therefore, the problem of optimal control over the activities of non-profit organizations is obvious, which would, on the one hand, sufficiently guarantee the absence of risks of their use in terrorist financing schemes, and, on the other hand, not create additional obstacles for the implementation of tasks in the social, humanitarian, economic, and military spheres.

In this context, the statement of S. A. Shymkiv, V. S. Pechka seems to be correct that "... the implementation of the task of assessing the threats of the use of the non-profit sector and the development of recommendations to eliminate its vulnerable places and threats will minimize risks, taking into account that non-profit organizations play an important role in the world economy and in many national economies and social systems" [4, p. 156].

Summarizing the above, we consider it expedient to strengthen the dialogue between representatives of financial monitoring and non-profit organizations with the aim of deepening

cooperation in preventing risky transactions, clarifying possible threats causing the blocking of funds, emphasizing the use of the latest technologies (electronic money, crypto-assets) by non-profit organizations, which is potentially more risky from the point of view of financing terrorism in comparison with traditional ones, work in the direction of improving organizational, informational, material and technical support for the implementation of a risk-oriented approach to financial monitoring.

References:

1. International Standards On Combating Money Laundering And The Financing Of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations. Adopted by the FATF Plenary in February 2012. Updated March 2022. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/recommandations/pdf/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>
2. Ohliad shchodo vykorystannia neprybutkovykh orhanizatsii v nezakonnnykh tsiliakh. *Review of the use of non-profit organizations for illegal purposes*. Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. 2019. 25 p. URL: https://www.ipay.ua/media/files/oglad_npo_2019.pdf [in Ukrainian].
3. Aktualni metody, sposoby, instrumenty lehalizatsii (vidmyvannia) zlochynnykh dokhodiv ta finansuvannia teroryzmu (separatyizmu). *Actual methods, ways, tools of legalization (laundering) of criminal proceeds and financing of terrorism (separatism)*. Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy. Kyiv. 2021. 112 p. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf [in Ukrainian].

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

4. Shymkiv S. A., Pechko V. S. Transparentnist antylegalizatsiinoho zakonodavstva diialnosti sektoru neprybutkovykh orhanizatsii: vyklyky suchasnoho finansovoho svitu. *Transparency of anti-legalization legislation of the sector of non-profit organizations: challenges of the modern financial world.* Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky. 2018. Issue 2. P. 155-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2018_2_18 [in Ukrainian].

Барановська І.С.
магістрант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Проблема забезпечення стійкості фінансових систем сьогодні перестає бути лише фінансовим чи економічним питанням, а переходить у площину політичних, оскільки є одним із чинників досягнення безпеки розвитку держави.

Дослідженню стану стійкості фінансових систем присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Однак, слід зазначити, що поняття «стійкість фінансової системи» остаточно не визначено. Значення цього терміна зазвичай тлумачать залежно від контексту, використання аналітичних методів та рівня розглядуваної системи.

Визначення поняття стійкості фінансової системи, запропоновані науковцями, можна розділити за такими напрямками:

- визначення стійкості фінансової системи як такої, що здатна ефективно функціонувати під впливом різних дестабілізаційних факторів;
- визначення стійкості фінансової системи через призму поняття нестійкості;
- визначення стійкості фінансової системи певними параметрами, які зображають цільові орієнтири її забезпечення.

Недостатня розвиненість механізмів державного регулювання і значна відкритість економіки України потребують надзвичайної уваги до оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть негативно впливати на економіку та провокувати виникнення криз як в окремих секторах, так і в усій економічній системі країни [1].

За думкою багатьох науковців фактори, які можуть негативно вплинути на стійкість фінансової системи можна розділити на ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні) [2] (табл 1).

Таблиця 1

Фактори впливу на стійкість фінансової системи

Група факторів	Перелік факторів
Внутрішні	Рівень досконалості економічної політики держави та розвитку вітчизняної фінансової системи, стабільність курсу національної валюти, фінансову лібералізацію, зменшення виробничих процесів у країні, політичну нестабільність тощо.
Зовнішні	Світові глобалізаційні процеси в економіці, дестабілізацію потоків та капіталу на міжнародних фінансових ринках, мобільність капіталу тощо.

Для оцінки фінансової стійкості застосовують індикатори фінансової стійкості, які забезпечують розуміння фінансового стану та надійності фінансових інститутів країни, а також секторів домогосподарств та підприємств [3]. Вказані показники передбачають глибокий аналіз економічної та фінансової стійкості.

Слід зазначити, що перелік основних та додаткових індексів фінансової стійкості схвалила консультативна нарада експертів Виконавчої ради МВФ. Статистичний департамент МВФ збирає та поширює дані та метадані країн-учасників фонду на основі обраних показників відповідно до методології [4].

Звітні країни також поширюють ці дані на вебсайтах своїх національних інституцій, що в Україні робить Національний Банк.

У посібнику з оцінки індексів фінансової стійкості, розробленому МВФ, запропоновано 39 індикаторів фінансової стійкості, які складаються з основного набору індикаторів (ядра) і додаткового набору. Основний набір включає основні індикатори (12 показників), що характеризують стан банківського сектору, в той час як додатковий (27 показників) включає інші індикатори банківського сектору, які не входять в основний набір, а також індикатори небанківських фінансових установ, підприємств, домашніх господарств, фінансових ринків та ринку нерухомості [5].

Національний банк України регулярно публікує Звіт про фінансову стабільність, метою якого є проінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стійкості фінансової системи України. Також Звіт містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу, підвищення стійкості фінансової системи до них та підготовки передумов для повоєнного відновлення.

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків,

небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час. [6]

Отже, останнім часом центральними банками приділяється велика увага питанням забезпечення та збереження стійкості фінансової системи країни, оскільки спостерігається розповсюдження як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, системних фінансових криз. Зазначимо, що формування досконалої системи індикаторів стійкості фінансової системи є необхідною передумовою виконання регулятором своїх функцій.

Список використаних джерел:

1. Петрик О.І. Система індикаторів стійкості фінансової системи. / О.І. Петрик // *Економіка та держава*. 2010. № 12. С. 176-179.

2. Мирончук В.М. Теоретичні аспекти визначення стійкості фінансової системи України / В.М.Мирончук, І.О. Завальнюк // *Науковий вісник Херсонського державного університету*.

3. Лизогуб М. М. Індикатори фінансової стійкості як засіб оцінки ефективності фінансової системи України / М. М. Лизогуб // *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С. 99-102.

4. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України: аналіт. Доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. Та ін.] ; за наук. Ред. Я. А. Жаліло Київ : НІСД, 2021. 104 с.

5. IMF – International Monetary Fund Home Page (2018), “Financial Soundness Indicators: Compilation Guide”. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2016/12/31/Financial-Soundness-Indicators-Compilation-Guide-17619> (дата звернення 15.09.2023).

6. Звіт НБУ про фінансову стабільність URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4 (дата звернення 15.09.2023)

Рудой В.М.

кандидат економічних наук,
керуючий партнер *NTD Group*,
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕТОРІВ В УКРАЇНІ

Одним із домінуючих еволюційних процесів, що впливають на діяльність інституційних інвесторів та управління їх активами, є рух до більш цифро орієнтованого споживання фінансових послуг, всеохоплюючий характер якого найбільш яскраво та динамічно проявляється саме на фондових ринках. Підкреслимо, що цифровізація діяльності з управління активами інституційних інвесторів, передбачає проведення комплексного аналізу здійснюють різними економіко-математичними методами, за допомогою яких можливо не тільки оцінити фінансову стабільність як окремої фінансової установи, так і всієї фінансової системи, а й проаналізувати, які можуть пройти зміни, та спрогнозувати, які наслідки вони за собою несуть.

Аналізуючи найбільш поширених підходів щодо подальших цифрових трансформацій діяльності з управління активами інституційних інвесторів в Україні, які перешкоджають розвитку цифрових трендів у цілому, можна виділити: абсолютна більшість дослідників визнають, що низька включеність державних установ щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства, відповідно, намагання окремих учасників ринку мінімізувати її

вплив на власну діяльність приречені на невдачу. Невідповідність профільного законодавства глобальним викликам та можливостям, оскільки розроблені законопроекти так і не стали законами. Відповідно, держава та учасники ринку в процесі взаємодії повинні намагатися максимізувати вигоди від цифровізації та мінімізувати її деструктивний вплив. Найбільш яким та зрозумілим наслідком є відсутність окремої цифрової інфраструктури, а саме для прикладу електронної ідентифікації та довіри. Це могло б сприяти формуванню єдиного фінансово-економічного простору тобто, першочерговими визнаються економічні процеси під впливом розвитку комп'ютеризації, засобів зв'язку та інформаційних технологій.

Розглянемо перспективи цифрових трансформацій в розрізі вітчизняного ринку послуг з управління активами інституційних інвесторів. Зауважимо, що процес формування єдиного світового ринку фінансових послуг доцільно розглядати, насамперед, в контексті діяльності надавачів фінансових послуг-нерезидентів на фондовому ринку України. Формалізовано форми виходу нерезидентів з врахуванням процесів цифровізації на вітчизняний фондовий ринок можна представити так: по-перше, діяльність нерезидентів на національних ринках фінансових послуг окремих країн шляхом створення, відокремлених підрозділів, філій; по-друге, через входження нерезидентів до структури власності осіб, які здійснюють управління активами інституційних інвесторів, шляхом купівлі випущених ними титулів власності акцій; по-третє, ведення транскордонної економічної діяльності на ринку фінансових послуг інших країн.

Зауважимо, що саме у сфері формування єдиного ринку найбільш яскраво проявляється конфліктний характер сучасної

цифрової трансформації, її розбіжності та диспропорції. З одного боку, утворюються міжнаціональні ринки, на яких скасовуються ті чи інші обмеження на надання певних фінансових послуг, з іншого – стосовно виділених форм виходу нерезидентів на національні ринки фінансових послуг зберігаються певні регуляторні обмеження з боку держави. Проте офіційна статистика щодо присутності нерезидентів у структурі капіталу вітчизняних компаній з управління активами та адміністраторів для прикладу недержавних пенсійних фондів, відсутня. В загальному, існують підстави говорити, що в умовах наявної системи оприлюднення інформації на фондовому ринку України без сучасних світових цифрових трансформацій визначити вплив нерезидентів на ринок послуг з управління активами інституційних інвесторів можливо тільки опосередковано.

Сучасний світовий фондовий ринок на початку ХХІ сторіччя фактично перетворився на єдине середовище, в якому в безперервному режимі за допомогою цифрових технологій взаємодіють мільйони суб'єктів. Подібна тіснота зв'язку визначає особливості управління активами інституційних інвесторів: по-перше, в частині зростання можливостей транскордонного інвестування з метою формування оптимального портфеля активів; по-друге, через необхідність вибору активів, множина яких не обмежується національними сегментами, а є значно ширшою, і охоплює ті з них, що обертаються на закордонних ринках; по-третє, з врахуванням особливих взаємозв'язків між окремими національними фондовими ринками.

Також, слід враховувати, що глобалізація фондових ринків висуває жорсткі вимоги і завдання стосовно регулювання діяльності з управління активами інституційних

інвесторів значний рівень міжнародного співробітництва у вказаній сфері. В контексті розвитку управління активами інституційних інвесторів в Україні надзвичайно актуальним завданням є прийняття та запровадження певних стандартів з використанням цифрової інфраструктури і цифрових платформ надання фінансових послуг, для яких є взірцем аналогічні стандарти розроблені цілим рядом міжнародних організацій (Банком міжнародних розрахунків, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та інші).

Оцінюючи перспективи розвитку послуг з управління активами в Україні в умовах технологізації, цифровізація фінансової та страхової діяльності, зазначимо наступне. По-перше, немає жодних підстав стверджувати про можливе поширення практики входження іноземних інвесторів до структури капіталу вітчизняних КУА та адміністраторів НПФ. По-друге, що логічно витікає з попереднього, – найбільш важливим аспектом цифровізації повинен стати розвиток інвестицій ІСІ, НПФ та страховиків в цінні папери емітовані іноземними емітентами. Подібний сценарій розвитку подій створить можливості для: підвищення якості сформованих портфелів інституційних інвесторів за рахунок включення до них якісних фінансових інструментів іноземних емітентів; урізноманітнить можливі інвестиційні стратегії інституційних інвесторів в Україні.

Разом з тим слід визнати, що для забезпечення більш активного використання цінних паперів іноземних емітентів в інвестиціях вітчизняних інституційних інвесторів доцільно змінити окремі положення законодавства, щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства що стосуються регулювання таких інвестицій.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сучасному

етапі розвитку існують об'єктивні перепони на шляху цифрових трансформацій інвестицій вітчизняних інституційних інвесторів у фінансові інструменти, що емітовані нерезидентами. Оскільки цифрова трансформація ринку фінансових послуг на сьогодні дещо не відповідає глобальним викликам та можливостям, то спостерігається зворотній підхід у вигляді різноманітних обмежень на вивіз капіталу за кордон, що на наш погляд, призводить до прояву наступних негативних факторів глобальним викликам та можливостям: втрачається ефект збереження та примноження капіталу. Інституційні інвестори у своїй інвестиційній політиці орієнтуються на обмежену доступну множину активів, відповідно, знижується ефективність портфельного інвестування як для самих інституційних інвесторів, так і для кінцевих бенефіціарів. Створюються не виправдані бар'єри для експансії національного капіталу на глобальних ринках, погіршується конкурентоспроможність системи вітчизняних інституційних інвесторів. Проявляється ефект «закритості» інвестиційної сфери, що призводить до погіршення як діяльності інституційних інвесторів, так і осіб, що здійснюють управління їх активами.

Список використаних джерел:

1. Краус Н. М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6047>

2. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Михайло Федоров: Цифровізація економіки дозволить досягти мінімум 4% додаткового зростання ВВП на рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mihajlo-fedorov-cifrovizaciya-ekonomiki-dozvolit-dosyagti-minimum-4-dodatkovogo-zrostannya-vvp-na-rik>

3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

5. Про фінансові послуги і фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

6. Ткачук Н. Діджиталізація фінансово-економічної сфери в Україні: стан та перспективи розвитку. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2022. №3. С. 18 – 28.

7. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

СЕКЦІЯ 12.

ІСТОРІЯ

Кондратюк В.
аспірант 3 року навчання,
*Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «ПЛАСТ» НА ВОЛИНІ (1920 – 1930 РР.)

Українським різновидом скаутингу став пластовий рух, який було започатковано в Східній Галичині. Першу таємну молодіжну пластову організацію у 1911 р. заснував український військовий та педагогічний діяч, один із основоположників стрілецького руху в Галичині Іван Чмола. Тоді ж Петро Франко створив пластовий гурток при філії української гімназії у Львові [1, с. 99]. Станом на 1914 р. осередки «Пласту» діяли вже у 37 населених пунктах Східної Галичини, а кількість членів організації налічувала близько 800 осіб [2, с. 267]. Щоправда з початком Великої війни російська окупаційна адміністрація, що встановилась у Східній Галичині та на Буковині заборонила діяльність усіх українських організацій, в т. ч. й «Пласту».

Відродження пластового руху на західноукраїнських землях розпочалось після їх входження до складу Другої

Польської республіки. У 1924 р. на з'їзді, що відбувся у Львові обрано Верховну пластову раду та її виконавчий орган – Верховну пластову команду (далі – ВПК). Її очолив відомий український педагог, громадський діяч Северин Левицький. Відбулись зміни й в організаційній структурі товариства: віднині замість пластових полків створювались курені. Упродовж першої половини 1920-х рр. спостерігалось швидке кількісне зростання членів «Пласту». Лише у Східній Галичині станом на 1927 р. існувало 138 куренів, які налічували в своїх лавах близько 30 тис. пластунів [3, с. 58].

Діяльність повітових «Просвіт» сприяла швидкому поширенню пластового руху на Волині. Упродовж 1922–1924 рр. пластові гуртки створюються при школах і гімназіях Острога, Здолбунова, Радивилова, Луцька, Ковеля, Володимира і Кременця [4, с. 45].

У Луцьку головними ініціаторами створення національного молодіжного товариства «Пласт» були Іван Скоп'юк і Ананій Закоштуї [5, арк. 8]. Як і на Рівненщині пластові гуртки діяли при культурно-освітній організації «Просвіта». Членами «Пласту» в Луцьку були переважно учні української гімназії ім. Лесі Українки [6, арк. 8-9]. Загалому місті в 1929 р. діяло три пластові курені: курінь ім. М. Шашкевича (15 осіб), курінь ім. С. Петлюри (20 осіб), курінь ім. Л. Українки (12 осіб).

За розпорядженням ВПК І. Скоп'юк розпочав активну діяльність на терені Луцького повіту, де за короткий період створено кілька осередків «Пласту», зокрема у Торчині, Лаврові, Романові [7, арк. 6], а також підготовчі пластові курені в Боголюбах, Пулганах і Німецькому [8].

Усього наприкінці 20-х рр. до складу волинського «Пласту» входило 20 куренів, які налічували близько 350 членів [4, с. 52].

Розмах скаутського руху на західноукраїнських землях, активізація контактів між пластунами різних її регіонів викликали занепокоєння польської влади. Недивно, що товариство «Пласт» від моменту заснування перебувало під постійним поліцейним наглядом. Органи державної безпеки характеризували його діяльність як «антидержавну», а в пластовому русі вбачали прояв «войовничого українського націоналізму» [9, арк. 24].

Ліквідація «Пласту» на Волині розпочалась з Рівненського повіту. 27 грудня 1927 р. Рівненське повітове староство зобов'язало місцеву «Просвіту» видати розпорядження про «ліквідацію усіх пластових гуртків як спортивно-виховних секцій товариства «Просвіта» в Рівненському повіті» [10, арк. 51]. Влада встановила максимально допустимий термін виконання вказаного рішення – 10 січня 1928 р. [4, с. 131]. Впродовж наступних двох років більшість філій самого товариства «Просвіта» на терені Волинського воєводства було ліквідовано [11, арк. 29]. Таким чином, діяльність «Пласту» на Волині під патронатом «Просвіти» припинилася. Остаточо польська влада заборонила діяльність пластових секцій, гуртків, куренів товариства на західноукраїнських землях у вересні 1930 р. [1, с. 103].

Заборона пластового руху в східних воєводствах Польщі не означала його ліквідацію. Більшість осередків «Пласту» перейшло у підпілля, де вони діяли до кінця міжвоєнного двадцятиліття. На Волині пластовий рух набирає виразно політичного характеру. Чимало колишніх пластунів вливаються до підпільних структур Української Військової Організації (далі – УВО) і Організації Українських Націоналістів (далі – ОУН).

На території Володимирського повіту перші прояви діяльності УВО зафіксовано з моменту заборони легальної діяльності «Пласту». Серед його членів була переважно учнівська молодь: Ольга і Юрій Процюки – учні української гімназії у Львові, Тимофій Процюк і Борис Панкевич – слухачі місцевої ремісничої школи, Теодор Вітковський – учень однієї з гімназій Володимира-Волинського [9, арк. 72]. Підбором кадрів для УВО у Володимирському повіті займалися А. Річинський, О. Цинкаловський, Леонід Комаревич, Анатолій Пашкевич і брати Шостаковичі [12, арк. 6].

Осередки УВО, в розбудові яких брали активну участь пластуни створюються й в інших повітах воєводства: Луцькому (активісти Сергій Миронович та Іван Скоп'юк), Костопільському (Влас Янчук), Здолбунівському (Леонід Кухта) [13, арк. 15-16].

Починаючи з 1929 р. пластуни долучаються й до підпільних структур ОУН на Волині. На цей факт неодноразово вказували у своїх звітах польські органи державної безпеки. Так комендант Рівненської повітової команди державної поліції С. Стжемецький в директиві, датованій 10 липня 1931 р. зазначав: «ОУН прагне до цілковитого опанування юнацтвом, об'єднаним в українську скаутську організацію Пласт і включенням його до власних лав» [4, с. 118]. В іншому документі читаємо: «Волинські пластуни становлять для ОУН резерв, з якого та організація черпала кадри уже належно виховані на українській націоналістичній ідеології» [4, с. 121].

Серед радикальних заходів, до яких вдавалися пластуни, перебуваючи в лавах УВО-ОУН були: організація протестів, актів саботажу, розповсюдження листівок і нелегальної літератури, нищення державних символів на владних

будівлях, вивішування української символіки, участь в антишкільній кампанії з бойкоту польських шкіл [12, арк. 5; 13, арк. 14-16; 7, арк. 24 зв.; 14, арк. 100-141; 15, арк. 1-38; 7, арк. 3-104; 16, арк. 11-84]. Наслідком цих дій були постійні репресії влади, переважно у формі арештів пластунів, членів УВО і ОУН.

Діяльність товариства «Пласт» у міжвоєнний період стала важливою складовою українського національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. Продовжуючи традиції українського скаутингу, започаткованого у Східній Галичині у міжвоєнне двадцятиліття, організація «Пласт» ставила своїм завданням виховання національно свідомої, патріотичної молоді, яка б в умовах посилення асиміляційного тиску польської влади зберігала свою національну ідентичність.

Заборона легальної діяльності усіх пластових організацій на Волині у 1930 р. штовхала українську молодь до переходу в підпілля та більш радикальних дій. Колишні осередки «Пласту» активно використовувались структурами нелегальних УВО і ОУН для розгортання своєї діяльності. Через «Пласт» пройшли вишкіл чимало представників української гімназійної молоді, серед яких майбутні провідники ОУН на Волині – О. Куц, І. Дзюмук, Р. Волошин, Т. Довгалюк, В. Робітницький, І. Шубський та ін.

Список використаних джерел:

1. Діяльність товариства «Пласт» у місті Тисмениця (1923-1930 рр. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Історичні науки.* Т. 30 (69). № 4. 2019. С. 98-105.
2. Якимович Б. Пласт, Український пластовий улад. *Енциклопедія історії України:* у 10 т. / редкол.: В. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2011. Т.8. 520с.

3. Андрухів І., Б. Трофим'як Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини: (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 696 с.

4. Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія. Рівне : Волинські обереги, 2008. 180 с.

5. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 2316.

6. ДАВО. Ф. 36. Оп. 13а. Спр. 275.

7. ДАВО. Ф. 1. Оп 2. Спр. 3727.

8. Сова А. «І печаткою стверджую...» Кілька фактів про діяльність організації «Пласт» на Волині у 1920-х роках. URL: <https://photo-lviv.in.ua/i-pechatkoiu-stverdzhuiu-kilka-faktiv-pro-diiialnist-orhanizatsii-plast-na-volyni-u-1920-kh-rokakh/>(дата звернення 25.01.2023).

9. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 2603.

10. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 1206.

11. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 1076.

12. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 1838.

13. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 650.

14. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3298.

15. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3614.

16. ДАВО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 3785.

Кондратюк В.С.
Директор,
БО «Фонд Івана Куріса»,
м. Одеса, Україна

БОТАНІЧНА КОЛЕКЦІЯ І. І. КУРІСА: ВКЛАД В САДІВНИЦТВО ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ

І. І. Куріс (1841-1898) впливовий представник дворянства Херсонської губернії, великий землевласник, меценат, колекціонер та бібліофіл, прославився ще і як людина, яка зробила вагомий вклад в розвиток садівництва Південного регіону України.

Будучу колекціонером І. І. Куріс серед своїх захоплень також приділяв велику увагу колекціонуванню рослин. У власному маєтку була створена велика оранжерея тропічної та субтропічної флори. Разом з дружиною Любов'ю Іванівною Куріс вони зібрали колекцію з 2000 найменувань рослин. Вагоме значення має ця колекція з огляду на те, що в подальшому вона була подарована Ботанічному саду Новоросійського університету м. Одеси. Він був заснований саме в період активної діяльності І. І. Куріса в 1867 році.

Нині це Ботанічний сад Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова – відоме місце на історико-культурній мапі сучасної Одеси.

До заходів по створенню оранжереї додалися зусилля родини Курісів в сфері садівництва. Багато з плодкових дерев у їхніх садах були насаджені ще Іваном Онуфрійовичем Курісом. Завдяки такій копіткій праці південноукраїнський степовий край перетворився в один з найбільших регіонів по вирощуванню фруктових дерев.

Використовувались нові технології, в маєтку працював досвідчений садівник-француз Гюше, а певною екзотикою став плодовий сад з шпалерних і карликових форм кращих сортів фруктових дерев і винограду. Дослідники А. Задерей і Т. Циня стверджують, що навіть в даний час цей вид декоративного плодівництва викликає підвищений інтерес фахівців і численних любителів садівництва [1].

Водночас ще більш складною й економічно витратною стала справа насадження степових лісів. Саме їй І. І. Куріс присвятив чималу кількість часу, вивчаючи наукову складову питання культивування лісових масивів в степовому регіоні. Викладену ним власну програму, вважають революційною навіть для XXI століття [1].

Зусиллями Курісів серед степу на 85 десятинах землі з'явився Петровський ліс, який став місцем єдиного в Одеській області зоологічного заказника державного значення «Петровський ліс».

На території колишнього маєтку родини Курісів в даний час розташована найбільша кількість об'єктів природно-заповідного фонду Одеської області: природний заказник загальнодержавного значення «Коса Стрілка» (місце гніздування і перельотів сотень тисяч птахів), ботанічні заказники «Каїровський», «Новомиколаївський», «Калинівський» (на їхніх територіях розташовані найбільші популяції рідкісних і зникаючих рослин України). До цих об'єктів прикута увага міжнародних організацій, була реалізована низка масштабних наукових проектів.

На жаль, після смерті Івана Іраклійовича цілісність його колекційного зібрання зберегти не вдалося. Воно було розпорошене внаслідок дарування, продажів на аукціонах, перевезення до інших місць, націоналізації, пограбування.

Вже в статті-некролозі професор О. І. Маркевич із сумом констатував у заключній частині: «Зі смертю І. І. Куріса зійшов в могилу один з останніх наших колекціонерів. Яка доля чекає його зібрання? Деякі надзвичайно рідкісні гравюри принесені в дар імператорській публічній бібліотеці. Інші, здається, продані. Але є величезна колекція автографів, де є не надруковані ще листи Гоголя, вірші Жуковського і багато подібних цінностей» [2, с. 81].

Список використаних джерел:

1. Задерей А., Циня Т. Природное наследие рода Курисов. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. 2009. № 7. URL: <http://www.history.odessa.ua/publication7/stat04.htm>
2. Маркевич А. И. И. И. Курис. *Записки Одесского общества истории и древностей*. 1900. Т. 22 (IV. Некрологи).

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 13.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гавенко С.Ф.

Професор кафедри поліграфічних медійних
технологій і пакувань,
*Українська академія друкарства
м. Львів, Україна*

Хамула О.Г.

професор кафедри інформаційних
мультимедійних технологій,
*Українська академія друкарства
м. Львів, Україна*

Конюхов А.Д.

докторант кафедри поліграфічних медійних
технологій і пакувань:
*Українська академія друкарства
м. Львів, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОГРАФІКИ

Сучасний розвиток інформаційних технологій, глобального використання мережі Internet та зусиль у напрямі зниження

вартості послуг ставить актуальне завдання реалізації розробки та впровадження інформаційних технологій в освітній процес. В кризових умовах проведення освітнього процесу на високому рівні стає одним з найважливіших завдань, які можуть бути реалізовані за допомогою дистанційної форми навчання. Реалізація дистанційної форми навчання дозволяє подання он-лайн навчального процесу у вигляді інформаційної системи, яка може бути якісно реалізована з включенням елементів інфографіки. Ефективність процесу навчання з використанням комп'ютерних технологій можлива тільки в тому випадку, коли для цього створені необхідні умови, однією з яких є психологічна підтримка студентів. Метою вказаного заходу є створення сприятливого психологічного клімату при проведенні дистанційного навчання, надання допомоги студентам у виробленні індивідуального стилю, орієнтованого на ефективне засвоєння знань при віртуальному навчанні.

Дистанційна форма навчання призначена для розширення доступу до навчання великої кількості людей і отримання можливостей сумісного використання знань і розвитку творчої діяльності тих, хто навчається і тих хто надає освітні послуги. Визначено, що основними завданнями успішного функціонування дистанційної форми навчання та ефективною роботи викладачів в Україні є широке розповсюдження нових інформаційних систем та технологій а також використання інфографіки з врахуванням факторів впливу на якість подання та сприйняття інформації.

Проведені дослідження порівняння характеристик платформ дистанційного навчання для організації дистанційної форми навчання в Україні та зарубіжних

країнах, а саме: вибір платформи та реалізацію дистанційної форми навчання. Визначені фактори впливу на реалізацію дистанційного навчання, синтезовано та оптимізовано моделі факторів впливу на реалізацію дистанційного навчання при порівняльному дослідженні платформ. Встановлено рівні ієрархії факторів на процеси вибору необхідного програмного середовища реалізації дистанційної форми навчання, показано розподіл восьми факторів на 5 рівнях пріоритетності [1]. Проведено аналіз достовірності розрахунків за допомогою метода попарних порівнянь.

У дистанційному навчанні інфографіка відіграє значну роль. Звичайно вона не зможе різко підвищити ефективність курсу, але поліпшить візуальне сприйняття і зменшить час проходження навчальних модулів [2]. Були розроблені моделі впливу інфографіки на покращення візуалізації та сприйняття навчального матеріалу. Результати дослідження подані у вигляді багаторівневих моделей вагових значень факторів впливу. Показано, що метод аналізу ієрархій не враховує опосередковані впливи та залежності, які надають перевагу одного фактора над іншим. Оскільки метод аналізу ієрархій виявився менш чутливим до взаємозв'язків між факторами та впливів один на одного, було запропоновано на основі використання методу аналізу ієрархії провести процес оптимізації для усунення перерахованих вище неточностей. Для підтвердження оцінки узгодженості експертних суджень всієї ієрархії багатофакторного вибору композиційного оформлення інфографіки, було проведено за допомогою розрахунку по індексах узгодженості всіх рівнів ієрархії.

Реалізовані моделі інформаційної технології дистанційної форми навчання з використанням інфографіки методом нечіткої логіки. Сформовано основні етапи реалізації інформа-

ційної технології формування якості досліджуваних процесів. Проведені розрахунки та представлено системи нечітких логічних рівнянь призначених для визначення процедури отримання вагомостей функцій належності для множини лінгвістичних термів інтегрального показника якості розглянутого процесу. Побудовано моделі формування інтегральних показників якості описаних вище процесів, за допомогою яких можна відтворити багаторівневу ієрархію з поступовим отриманням якості від найнижчого рівня до найвищого. Отримані моделі містять підпорядковані моделі якості та відображають логіку формування якості процесів з виокремленими лінгвістичними змінними, в свою чергу, вони виступають основою для обчислення інтегральних показників якості.

Побудовано структурно-функціональну модель інформаційної технології формування якості реалізації дистанційного навчання з використанням інфографіки, яка дозволяє врахувати оптимальні та альтернативні варіанти реалізації досліджуваних процесів, а також нечіткі підсистеми прогностичного оцінювання якості реалізації процесу дистанційного навчання з використанням інфографіки.

Список використаних джерел:

1. Хамула О. Г., Конюхов А. Д., Тупичак Л. Л. Створення ієрархічної моделі факторів порівняльного дослідження платформ для реалізації дистанційного навчання. *Квалілогія книги*. Львів, 2018. №2(34). С.11-18.

2. Васюта С. П., Конюхов А. Д. Напрямки використання інфографіки в освіті. *Науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, наукових працівників і аспірантів УАД: тези доповідей* (м. Львів, 26 лютого – 1 березня 2019 р.). Львів, 2019. С. 121.

СЕКЦІЯ 14.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Федотенко К.А.

аспірантка,

Український державний університет

ім. М. Драгоманова

м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ТА ФЕЙКОВІ НОВИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Соціальні медіа та фейкові новини співіснують з дедалі більшою інтенсивністю в останні роки. Як зазначає М. Хей, фейкові новини сприймаються як нове онлайнове явище, хоча проблема фейкових новин існувала ще багато років до початку епохи Інтернету [1]. Однак соціальні медіа можна віднести до однієї з головних причин того, чому фейкові новини стали таким масовим явищем за останні роки. Більш м'яке, менш контрольоване онлайн-середовище, яке дозволяє користувачам нести меншу відповідальність за власні дії, можна розглядати як причину збільшення кількості фейкових новин на платформах соціальних мереж. Що також важливо додати, як зауважує М. Хей [1], так це характер різних платформ соціальних медіа та взаємодії між їхніми користувачами, оскільки їх характеристики дозволяють різні типи поширення фейкових новин. Ці характеристики також

можуть служити ідеальним підґрунтям для фейкових новин, наприклад, тяжіння Twitter до просування «короткої, агресивної, деконтекстуалізованої комунікації» [1, р.309], а також сприяння алгоритмів Facebook до просування вмісту, на який можна натиснути та «поділитися», і віддання переваги «новинам»: «історіям, створеним для того, щоб викликати сильні та миттєві емоційні реакції» [1, р.309]. Тому фейкові новини можуть бути визначені як явище, що характеризується емоційною насиченістю, логічним безладдям, незавершеністю та тенденційністю [2], що вписується в алгоритми основних платформ соціальних медіа та пояснює посилену присутність фейкових новин в цьому просторі. Важливий погляд на історію та зростання популярності фейкових новин, особливо в соціальних медіа та цифровому контексті загалом, було додано до академічного дискурсу М. Хилінським [2], який описав феномен фейкових новин з точки зору його економічно високого конкурентного характеру. Автор зазначає, що інформаційні товари, які дають знання про важливі події, необхідні у своїй ролі задоволення цікавості людей. Інформаційні товари допомагають людям у процесі прийняття рішень або у підтвердженні власних переконань чи припущень, а також створюють реальне уявлення про різні події та явища [2, s.13]. Статус «суспільно затребуваних товарів» дає зрозуміти, що вони мають бути поширені в некомерційний спосіб, що неможливо для деяких інформаційних товарів через ринкові причини [2, s.13]. М. Хилінський зазначає, що інформація характеризується точністю, новизною, повнотою та відповідальністю [3, р.676], і що завдяки цим характеристикам інформація має можливість стати цінним і «соціально добрим» продуктом, роблячи її також важливою як капітал. Історично грошову цінність

інформації визначали ті, хто працював у пресі: її цінність зростала з її точністю та перевіреністю і, аналогічно, знижувалася через відсутність цих характеристик [2, р.14]. Однак, з економічної точки зору, це робить фейкові новини сильнішим конкурентом на ринку, оскільки їх мета повністю протилежна меті інформаційних товарів – фейкові новини мають на меті ввести в оману та представити спотворену реальність, що, з точки зору економіки, є дешевшим виробничим процесом, який не потребує точності та перевірки якості [2]. Таким чином, соціальні медіа є потужною та економічно ефективною платформою для розповсюджувачів фейкових новин, особливо в умовах війни, коли дезінформація стає інструментом, який використовується як зброя.

До 2015 року початкові відверті посягання Росії на територіальну цілісність та інформаційну сферу України поступилися місцем застою ретельно керованого «замороженого конфлікту», схожого на спровоковані Росією в кількох сусідніх державах (включаючи Грузію, Вірменію та Молдову). Її збройні сили втрутилися, щоб зупинити просування Збройних Сил України та змусити Київ прийняти лінію припинення вогню, залишивши значну частину українського Донбасу поза контролем центрального уряду. Інформаційна війна також перейшла з режиму кризи у стан хронічної проблеми, оскільки російські ЗМІ перейшли від фейкових історій, які легко розвінчувати, до більш витонченої кампанії, яка висвітлювала та перебільшувала погані новини про Україну, щоб закріпити думку про Україну як про failed state [4]. Однією з відповідей українського уряду було обмеження трансляції багатьох російських телеканалів в Україні. Інший, у 2017 році, полягав у блокуванні доступу до

російської соціальної мережі «ВКонтакте», яка широко використовувалася російськими тролями і з моменту вигнання її засновника Павла Дурова в 2014 році, як повідомляється, через його небажання розголошувати інформацію про українських протестувальників, перебувала у власності та під контролем сил, тісно пов'язаних з Кремлем. Ці кроки викликали певну дискусію; зокрема, їх критикували деякі міжнародні групи, такі як Human Rights Watch і «Репортери без кордонів», як порушення свободи слова [5].

Після початку повномасштабного вторгнення РФ значно зросла потреба у фактчекінгу та спростуванні фейкової інформації через збільшення інтенсивності потоку дезінформації та пропаганди, а також кількості каналів поширення останніх. Над проблематикою фактчекінгу продовжують працювати такі проекти як StopFake, VoxCheck, «По той бік новин» (створили окрему рубрику «По той бік війни»), «Без брехні», «Нота Єнота», «Брехунець» та інші. Усі вони змушені були скоригувати свої активності в нових умовах. StopFake, наприклад, активізував роботу іншомовних сторінок, посиливши роз'яснювальну роботу з аудиторією; «Брехунець» перейшов на цілодобовий режим роботи [6]. В умовах повномасштабної війни перевірки в першу чергу потребує інформація, яка безпосередньо стосується ведення бойових дій – а це потребує особливої експертизи. Тому фактчекери часто залучають військових. «Фактчекери мають справу з інформацією, яка може завдавати шкоди життям багатьох людей і впливати на хід війни, тому точність роботи є дуже важливою», – розповідає Вікторія Романюк, заступниця головного редактора проекту StopFake [6]. Також варто звернути увагу на збільшення кількості дідфейків, метою яких є не лише вплив на масову аудиторію, але й

маніпулювання політиками та високопоставленими чиновниками. Це створює додаткові ризики в умовах повномасштабної війни. Тому в проєктах з медіа-грамотності більше уваги потрібно приділяти темі дідфейків, доповненої реальності тощо. Якщо до 24 лютого 2022 року фактчекінг та спростування дезінформації були прерогативою громадських організацій та незалежних медіа, то в нових умовах у цю роботу включилися державні інституції, зокрема Центр з протидії дезінформації та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Вони також ведуть роз'яснювальну роботу для населення у соціальних мережах. Іноді спростування окремих фейків можна почути навіть у відеозверненнях Президента України. Саме в цьому контексті розвиток координованих стратегій з поширення медіа-грамотності може розглядатися в якості однієї з основоположних стратегій трансформації державних підходів до протидії негативному впливу недостовірних медіа-меседжів на свідомість українських громадян в умовах повномасштабного вторгнення РФ.

Список використаних джерел:

1. Haigh M., Haigh T. Fighting and framing fake news. *The SAGE handbook of propaganda*; ed. Baines P., O'Shaughnessy N., Snow N. London: SAGE Publications, 2020. P. 303-322.
2. Chyliński M. Fałszywe wiadomości: antydobra w ekosystemie informacji. *Com. press*. 2018. №4(1). S. 6-22.
3. Kahlor L., Dunwoody S., Griffin R.J., Neuwirth K., Giese J. Studying heuristic-systematic processing of risk communication. *Risk Analysis: An International Journal*. 2003. №23(2). P. 355-368.

4. Юрчак Ю. Науково-прагматичні аспекти гібридної війни російської федерації проти України. *Честь і закон*. 2023. №3(86). С. 80-89.

5. Молчанов К. Блокування російських соцмереж: чи можливі наслідки критики США і чи скасують заборону. *Слово і діло* [Електронний ресурс]. 2017. 18 травня. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/05/18/pogljad/suspilstvo/blokuvannya-rosijskux-soczmerezh-chy-mozhlyvi-naslidky-krytyku-ssha-chy-skasuyut-zaboronu>

6. Білоусенко О. «Фактчекери — це сапери, які знешкоджують інформаційні міни». *Детектор медіа* [Електронний ресурс]. 2022. 30 березня. Режим доступу: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29254/2022-03-30-faktchekery-tse-sapery-yaki-zneshkodzhuyut-informatsiyni-miny/>

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

Хакімова В.

аспірант кафедри міжнародних відносин,
*Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова*

Брусилівська О.І.

доктор політичних наук, проф.
*Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова*

ЕВОЛЮЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ ЗОВНІШНІХ СПРАВ: ВІД КОНЦЕПЦІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Європейська служба зовнішніх справ (ЄСЗС) відіграє ключову роль у формуванні та впровадженні зовнішньої політики Європейського Союзу. Створена на основі положень Лісабонського договору, ця унікальна структура спрямована на забезпечення координованого та ефективного представництва ЄС на міжнародній арені. Втім, процес створення та адаптації ЄСЗС до швидко змінюваних умов сучасного світу був не без викликів. Розвиток служби, її структурні особливості, можливості та обмеження відображають не лише інституційні зміни в ЄС, але й глибше розуміння потреб та пріоритетів зовнішньої політики спільноти. Ця робота намагається простежити еволюцію ЄСЗС від її концептуальних основ до практичних реалій виконання зовнішньополітичного мандату ЄС.

Розгляньмо як ЄСЗС виступає центральним елементом у впровадженні зовнішньої політики Європейського Союзу (ЄС) та забезпечує синергію між різноманітними інституційними

акторами ЄС, спрямовуючи їхні дії до виконання єдиного зовнішньополітичного курсу.

Ключові аспекти та функції Європейської служби зовнішніх дій на міжнародній арені:

• **інституційна інтеграція:** ЄСЗС діє як міст між Комісією, Радою Європейського Союзу та державами-членами. Це сприяє більшій координації та консолідації зовнішньополітичних дій ЄС;

• **глобальне представництво:** через свою мережу делегацій та представництв, ЄСЗС забезпечує постійний контакт і співпрацю з третіми країнами та міжнародними організаціями;

• **посилення єдності голосу:** ЄСЗС сприяє формуванню спільного підходу до міжнародних питань, дозволяючи ЄС виступати на міжнародній арені більш консолідовано [2, с. 43];

• **реалізація зовнішньополітичних стратегій:** ЄСЗС відіграє ключову роль у розробці та впровадженні таких ініціатив, як Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) та Спільна політика безпеки та оборони (СПБО);

• **реакція на кризи:** ЄСЗС координує дії ЄС у відповідь на міжнародні кризи, використовуючи дипломатичні, гуманітарні та інші інструменти.

В умовах глобальних змін та нових викликів Європейська служба зовнішніх справ відіграє критичну роль у зміцненні позицій ЄС як глобального актора. Вона відображає стремління ЄС до більшої зовнішньополітичної автономії та ефективності.

Безперечно, формування ЄСЗС є результатом декількох десятків років еволюції зовнішньої політики Європейського

Союзу. Ця ідея виникла на тлі ряду історичних, політичних та інституційних передумов, які сприяли її формулюванню та втіленню у життя.

Після створення Європейської Економічної Співдружності (ЄЕС) у 1957 році виникла потреба в координованому зовнішньополітичному виступі країн-членів на міжнародній арені. І поступово політична інтеграція держав-учасниць почала зміцнюватись. Слід зазначити, що ще за Римським договором 1957 року було створено інституційний каркас союзу, включаючи Комісію, Раду та Парламент [1, с. 61]. Згодом, звітом Давіньойона (1970 рік) було закріплено ідею виступати єдиним голосом з глобальних питань. В свою чергу, Єдиний Європейський Акт який було підписано в 1986 році, запровадив ряд важливих внутрішніх реформ в структурах ЄЕС. Це внутрішнє реформування мало важливий вплив на зовнішні зносини, оскільки дало можливості ЄС більш односторонньо виражати свої позиції та вести зовнішню політику. Разом з тим підписаний у 1992 році Маастрихський договір, затвердив утворення ЄС як політичного та економічного об'єднання держав-членів та сформував Спільну зовнішню політику на політику безпеки [3, с. 54].

Відсутність спільного голосу під час кризових моментів, таких як Балканські війни у 1990-х, підкреслила необхідність спільного підходу до зовнішньополітичних питань. З приєднанням нових країн до ЄС стало ясным, що потрібен орган, який би координував зовнішньополітичні дії та інтереси більшого числа держав-членів. У світі, що швидко змінюється, ЄС потребував механізму, який би дозволяв йому швидко та ефективно реагувати на глобальні виклики, такі як міжнародний тероризм, кліматичні зміни та ін. Для того, щоб

забезпечити вплив ЄС на міжнародній арені, було важливо мати засоби координації та представництва зовнішньої політики на найвищому рівні.

Таким чином, у 2007 році було підписано Лісабонський договір, який закладав правові основи для створення ЄСЗС, визначивши її структуру та функції. Лісабонська угода внесла ряд ключових нововведень у систему інституційної архітектури Європейського Союзу. Однією з найбільш важливих інновацій було створення Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС). Договір зіграв роль «каталізатора» для формування цієї нової дипломатичної служби. Ось основні моменти, які підкреслюють цю роль:

- **створення посади Верховного представника:** договір передбачав створення посади Верховного представника ЄС з питань зовнішніх справ та політики безпеки, який одночасно є Віце-президентом Європейської Комісії. Ця дуальна роль створена для підсилення координації зовнішньої політики ЄС [3, с.55];

- **інституціоналізація ЄСЗС:** ця угода заклала правові основи для створення ЄСЗС як допоміжного органу, який діє під керівництвом Верховного представника;

- **синергія між інституціями:** Лісабонський договір намагався усунути дублювання та роз'єднаність в зовнішній діяльності ЄС, зокрема між Радою та Комісією. ЄСЗС стала інструментом для досягнення цієї мети, об'єднуючи ресурси та компетенції обох інституцій;

- **розширення дипломатичного представництва:** договір передбачав перетворення існуючих делегацій Комісії у делегації ЄС, які підпадають під юрисдикцію ЄСЗС;

• **посилення глобального впливу:** угода мала на меті зміцнити роль ЄС як глобального актора на міжнародній арені. ЄСЗС, яка поєднує зусилля різних інституційних гілок, стала ключовим інструментом для досягнення цього завдання [5].

Впровадження Європейської дипломатичної служби було значущою подією в історії ЄС. Однак цей процес супроводжувався рядом викликів, які потребували виваженого підходу та рефлексії. По-перше, існуюча інституційна архітектура ЄС складалася з ряду органів, які мали свої обов'язки в сфері зовнішньої політики. Інтеграція цих функцій під егідою ЄСЗС вимагала дотримання правової ясності та взаємодії між органами. По-друге, деякі держави-члени сприймали ЄСЗС як можливе обмеження своєї національної зовнішньої політики і тому були обережними щодо передачі компетенцій на європейський рівень. По-третє, служба мала працювати у взаємодії з іншими ключовими органами ЄС, такими як Європейська Комісія та Рада ЄС. Це вимагало високого рівня координації та синергії. Також, ЄСЗС була новою інституцією, яка потребувала відповідних ресурсів - фінансових, людських та організаційних - для ефективної роботи. Формування єдиної корпоративної культури серед співробітників різних інституцій та з різних держав-членів стало викликом для забезпечення спільних підходів до роботи.

Отже, Лісабонський договір не тільки заклав правові основи для створення ЄСЗС, але й визначив її ключові функції та завдання у контексті більш широкого завдання – зміцнення зовнішньої ролі ЄС. А створення Європейської служби зовнішніх справ стало відповіддю на комплексні виклики, з якими ЄС стикався на шляху до більшої політичної та стратегічної інтеграції.

Впровадження ЄСЗС стало важливим кроком у розвитку зовнішньої політики ЄС. Незважаючи на численні виклики, служба продовжує розвиватися як ключовий інструмент ЄС у міжнародних відносинах. Адекватне розуміння та аналіз цих викликів дозволить ЄСЗС бути більш ефективною та результативною у своїй діяльності.

Формування Європейської служби зовнішніх дій (ЄСЗС) супроводжувалося також численними інституційними та бюрократичними викликами, які відображають складність інтеграційного процесу в ЄС, серед яких можна виділити:

- **неясність компетенцій:** існуючі органи ЄС мали свої зобов'язання в сфері зовнішньої політики. Інтеграція цих функцій в рамках ЄСЗС могла призвести до дублювання завдань, що в свою чергу викликало неясності щодо компетенцій та відповідальності;

- **бюрократичну інерцію:** як нова інституція, ЄСЗС могла стикнутися з внутрішніми бюрократичними структурами, які опиралися змінам або нововведенням;

- **створення єдиної корпоративної культури:** об'єднання представників різних інституційних та національних фондів могло призвести до труднощів у формуванні єдиної культури ЄСЗС;

- **конфлікт інтересів:** національні дипломатичні служби часто мали свої власні пріоритети та стратегії. Це могло призвести до розбіжностей з політикою, визначеною ЄСЗС;

- **поділ ресурсів та інформації:** було важливо забезпечити ефективний обмін інформацією та ресурсами між національними дипломатичними службами та ЄСЗС. Проте були випадки, коли доступ до важливої інформації обмежувався;

• **тренінг та кваліфікацію:** оскільки ЄСЗС сприяла новому підходу до дипломатії ЄС, було необхідне спеціальне навчання та підготовка, щоб забезпечити ефективну взаємодію з національними службами;

• **стратегічну координацію:** для досягнення спільних цілей було необхідно забезпечити координацію дій та стратегій між ЄСЗС та національними дипломатичними службами.

Попри численні виклики та перешкоди, впровадження ЄСЗС позначило новий етап у зовнішній політиці ЄС. Успіх цього процесу залежав від спроможності долати інституційні, бюрократичні та координаційні проблеми, що стояли на шляху.

З моменту своєї ініціації, Європейська служба зовнішніх справ грає ключову роль у формулюванні та реалізації зовнішньої політики ЄС. ЄСЗС забезпечила ЄС платформою для виступів на міжнародній арені з більшою авторитетністю та узгодженістю. ЄСЗС активно брала участь у численних міжнародних перемовинах, особливо щодо глобальних питань, таких як зміни клімату, ядерна безпека та регіональні конфлікти. Служба грає ключову роль у сприянні міжнародному співробітництву та посиленню дипломатичних зв'язків ЄС з ключовими гравцями на міжнародній арені. Через свою участь у переговорах служба сприяла формуванню та ухваленню міжнародних договорів у інтересах ЄС та його членів [4].

Що стосується взаємодії з міжнародними організаціями та третіми країнами, то ЄСЗС активно співпрацює з ключовими міжнародними організаціями, такими як ООН, НАТО, ОБСЄ та іншими, для координації дій і обміну

інформацією. Співробітництво з третіми країнами дозволило ЄС впливати на регіональну стабільність, сприяти розвитку та забезпечувати свої стратегічні інтереси. Через регулярні консультації та діалоги на високому рівні з третіми країнами, ЄСЗС змогла визначати пріоритети співробітництва, підтримувати міжнародний порядок на основі правил та зміцнювати позиції ЄС на глобальному рівні.

Завдяки активній участі в міжнародних діалогах та взаємодії з глобальними акторами, Європейська служба зовнішніх дій довела свою ефективність як ключовий інструмент у реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу.

У контексті швидко змінюваного глобального порядку, ЄСЗС потребує постійної гнучкості, адаптивності та інноваційності у своєму підході до міжнародних питань. Від сприяння міжнародній стабільності до реагування на глобальні зміни клімату, ЄСЗС має надати новий динамізм європейській дипломатії. Геополітичні зрушення, такі як зростання впливу Азії, ревізіонізм деяких держав та глобальні екологічні кризи, вимагають від ЄСЗС пошуку нових партнерств та стратегій для забезпечення європейських інтересів. Технологічний прогрес, зокрема цифрова дипломатія, штучний інтелект та блокчейн, може радикально змінити способи роботи ЄСЗС. Ці технології надають можливості для покращення комунікацій, аналізу даних та координації дій. Щоб залишатися конкурентоспроможною, ЄСЗС має інтегрувати ці технології у свою роботу, а також підготувати свій персонал до роботи в цифровому віці.

Висновки:

З огляду на виклики та можливості, що виникли перед ЄСЗС, служба зіткнулася з потребою постійної адаптації та

вдосконалення. Ця динамічність є ключем до її успіху та релевантності у майбутньому.

Європейська дипломатична служба, впродовж свого існування, продемонструвала здатність до самовдосконалення та адаптації до змінюваного світового порядку. Її розвиток відображає бажання Європейського Союзу мати сильний, узгоджений та ефективний голос на міжнародній арені. В майбутньому ЄСЗС, безсумнівно, буде продовжувати свою роль як центральний інструмент зовнішньої політики ЄС, реагуючи на нові виклики та можливості, що виникають у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк М. М. Становлення дипломатичної служби Європейського Союзу: делегації Європейської комісії. Магістеріум. Політичні студії. 2012. № 46. С. 60–64.

2. Ціватий В., Шаповалова О. Дипломатія та європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. - 2013. - № 3. - С. 42-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_3_13 (дата звернення 15.09.2023)

3. Шамраєва В., Ткаченко Д. Еволюція дипломатичної служби Європейського Союзу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 4. С. 51–57.

4. Union External action service. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/creation-european-external-action-service_en (дата звернення 20.09.2023)

5. European Union, Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, 13 December 2007, 2007/C 306/01, available at: <https://www.refworld.org/docid/476258d32.html> (дата звернення 15.09.2023)

СЕКЦІЯ 15.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Генеральний штаб Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

УКРАЇНА І МОЛДОВА СТАЛИ АСОЦІЙОВАНИМИ ПАРТНЕРАМИ ТРИМОР'Я

Ініціатива трьох морів (ІТМ), також відома як Ініціатива Балтійського, Адріатичного, Чорного морів (БАЧМ), або просто Тримор'я - міжнародна економічна та інфраструктурна ініціатива, що об'єднує 12 країн Європейського Союзу й Україну, розташованих поблизу Балтійського, Чорного й Адріатичного морів. В Ініціативу трьох морів входять Центральні і Східноєвропейські держави: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія. Ініціатива спрямована на створення регіонального діалогу з різних питань, що стосуються країн-членів. Перший саміт відбувся в Дубровнику в 2016, на нього була запрошена Україна, але не відповіла на запрошення, тим самим не стала однією з країн-засновниць.

Ініціатива трьох морів іноді асоціюється з ідеями Міжмор'я і Балто-Чорноморською вісю, проте концепція Тримор'я відрізняється від двох попередніх проєктів. Економічне співробітництво та інші відносини між країнами соціалістичного блоку, сильно пов'язувалися з Радянським Союзом протягом багатьох років, і були досить слабкими. Після приєднання країн колишнього радянського блоку до ЄС з'явилися можливості для розширення економічного та політичного співробітництва.[1]

У 2015 році за ініціативи президента Польщі Анджея Дуди і президента Хорватії Колінди Грабар-Китарович було вирішено розширити співпрацю, створивши Тримор'я. Перший саміт відбувся в Дубровнику 25–26 серпня 2016. Він закінчився заявою про економічне співробітництво у сфері енергетики, транспорту й електрозв'язку. Президент Польщі Анджей Дуда назвав ініціативу новою концепцією просування кохезії та єдності Європи й ідеєю кооперації країн між трьома морями: Адріатичним, Балтійським і Чорним.[2]

Другий саміт відбувся в Варшаві 6-7 липня 2017, його відвідав президент США Дональд Трамп.[3] Третій саміт відбувся в Бухаресті 17-18 вересня 2018, де учасники затвердили перелік пріоритетних проєктів взаємозв'язку у трьох ключових сферах — транспортній, енергетичній і цифровій.^[11] Створена мережа торговельних палат Тримор'я і було підписано Лист про наміри створення інвестиційного фонду «Три моря».[4]

У 2019 році банк Господарства Крайового й Експортно-імпортний банк Румунії підписали установчий акт Інвестиційного фонду Тримор'я. Фонд повинен зосередитись на проєктах, що створюють транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру в регіоні Тримор'я. Приватні

інвестори з пенсійних фондів, приватних інвестиційних фондів та інших організацій також будуть запрошені до фонду. Мета - зібрати до 3-5 млрд. євро.[5] Фонд залучатиме на комерційній основі до інфраструктурних проєктів загальною вартістю до 100 млрд. євро., в той час як потреби регіону Тримор'я оцінюються в понад 570 мільярдів євро.

До Таллінського саміту 2020 року державний секретар США Майк Помпео пообіцяв до мільярда доларів фінансування Інвестиційного фонду.[6]

Тримор'я тісно пов'язана з двома основними інфраструктурними проєктами в регіоні.[24]

- шосе "Via Carpathia" на північ - південь, що з'єднає Клайпеду в Литві і Солунь в Греції

- Сполучення трубопроводу для скрапленого природного газу, з морськими терміналами Польщі й Хорватії

Інші проєкти - Балтійсько-Адріатичний коридор, дорога Via Baltica, залізниця Балтика і залізничний коридор бурштину.[7]

У лютому 2020 року, під час Мюнхенської безпекової конференції держсекретар США Майк Помпео, заявив, що США планують надати до \$1 млрд. доларів на інвестиції у приватний сектор, зокрема в енергетику, країн Центральної і Східної Європи в рамках Ініціативи трьох морів (Тримор'я).[8]

У серпні 2019 року, під час візиту президента України Володимира Зеленського у Польщу він заявив, що Україна зацікавлена стати активним учасником регіональних проєктів та ініціатив Польщі, наприклад таких, як Тримор'я, що охоплює країни між Балтійським, Адріатичним та Чорним морями. Також було зазначено, що Україна уже зараз співпрацює у рамках будівництва транс'європейської

магістралі Via Carpatia, і обговорює амбітний для України проєкт водного шляху Е-40.[9]

У жовтні 2019 року голова польського МЗС Яцек Чапутович, заявив, що Україна не може зараз приєднатися до Ініціативи трьох морів, оскільки до неї належать країни Центральної та Південної Європи, які є членами ЄС. Керівник польської дипломатії пояснив, що Тримор'я не варто пов'язувати з геополітикою, оскільки це лише інфраструктурний проєкт.[10]

В Україні йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну розпочате 24 лютого 2022 року є продовженням російсько-української війни, яку розв'язала Росія ще у 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. Водночас завданням України є звільнення своїх територій, вихід на кордони 1991 року, покарання військових злочинців та переформатування Росії до такого стану, аби вона не загрожувала більше світові та своїм сусідам.[11]

Після початку російського вторгнення під час російсько-української війни, президент Польщі Анджей Дуда у своєму зверненні до Верховної Ради України 22 травня 2022 року заявив, що Україна повинна приєднатися до ініціативи Тримор'я.[12] Пізніше 7 червня 2022 року прем'єр міністр Польщі Матеуш Моравецький під час відкриття у Любліні дводенного конгресу місцевого самоврядування країн Тримор'я заявив, що Ініціатива Трьох морів неможлива без залучення до неї вільної та суверенної України.

На цьому саміті в Ризі 20 червня 2022 року, виступаючи по відеозв'язку, президент України Володимир Зеленський заявив, що Україна має стати членом Ініціативи трьох морів. На цьому саміті Україна отримала статус

партнера-учасника Тримор'я, де-факто ставши учасницею цієї ініціативи.^[1]

7 вересня 2023 року Президент Польщі Анджей Дуда, на пресконференції під час саміту в Бухаресті країн Тримор'я, оголосив, що Україна та Молдова стали асоційованими партнером об'єднання з 12 країн Європейського союзу, які мають вихід до Адріатичного, Балтійського та Чорного морів. Також Греція отримала статус повноправного члена Ініціативи трьох морів.

"Греція була прийнята як член ЄС і стала повноправним членом Тримор'я. Але також успіхом є приєднання як асоційованих партнерів України та Молдови - двох країн, які на даний момент є на шляху до вступу в ЄС", - зазначив Дуда.

Польський лідер повідомив, що на інфраструктурні проекти в 2018-2021 роках країни Ініціативи витратили понад 80 млрд. євро, а разом з проектами на дослідження і розвиток ця сума склала 117 млрд. євро. Польський лідер додав, що війна в Україні і необхідність експорту української агропродукції показали, наскільки важливими є інфраструктурні проекти в Центральній Європі і наскільки важливою є співпраця між країнами.^[13]

Список використаних джерел:

1. Ініціатива_трьох_морів <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. The Three Seas Initiative: Central and Eastern Europe takes charge of its own destiny <https://visegradpost.com/en/2016/08/28/the-three-seas-initiative-central-and-eastern-europe-takes-charge-of-its-own-destiny/>
3. Trump trip to Poland forces 3 Seas summit change www.foxnews.com/world/2017/06/13/trump-trip-to-poland-forces-3-seas-summit-change.html

4. The three seas initiative – priority i nterconnection projects <http://three-seas.eu/press-releases/>

5. Three Seas Initiative Summit urges EU to consider its goals /<http://www.sloveniatimes.com/three-seas-initiative-summit-urges-eu-to-consider-its-goals>

6. US commits \$1 billion dollars to develop Central European infrastructure <https://www.atlanticcouncil.org/news/press-releases/us-commits-1-billion-dollars-to-develop-central-european-infrastructure/>

7. From Warsaw to Bucharest - The Way Forward for the Three Seas Initiative <http://www.viacarpatia.eu/novinka-8-jun-2018-15-09-50>

8. США планують надати \$1 мільярд для фінансування “Ініціативи трьох морів” – Помпео <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2876966-ssa-planuut-nadati-1-milard-dla-finansuvanna-iniciativi-troh-moriv-pompeo.html>

9. Зеленський у Польщі: крім історії – санкції, кордони, енергетика, транспорт плюс Тримор’я <https://novynarnia.com/2019/08/31/zelenskiy-u-polshhi-krim-istoriyi-sanktsiyi-kordoni-energetika-transport-plyus-trimor-ya/>

10. У Польщі пояснили, чому Україна поки не може приєднатися до "Тримор'я" <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/3/7101513/>

11. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.

12. «Росія зруйнувала Україну, Росія має заплатити за це» https://zaxid.net/statti_tag50974/

13. Греція приєдналася до Тримор’я, Україна і Молдова стали асоційованими партнерами <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3758013-grecia-priednalasa-do-trimora-ukraina-i-moldova-stali-asocijovanimi-partnerami.html>

*Матеріали XXXVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 16.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник Генерального штабу ЗСУ
м. Київ, Україна

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління,
професор,
м. Київ, Україна

Акімов О.О.

доктор наук з державного управління,
професор,
Заслужений економіст України,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ ТА ВСТУПНОЇ КАМПАНІЇ 2024 РОКУ

В Україні йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну 2022 року — відкритий воєнний напад Росії на Україну, розпочатий 24 лютого 2022 року.

Частина російсько-української війни, розв'язаної росією 2014 року, участь у якій рф намагалася заперечувати. росія заперечує, що веде проти України загарбницьку війну на її території та називає це «спеціальною операцією».[1]

Враховуючи продовження правового режиму воєнного стану, який спричинений військовою агресією російської федерації, зважаючи на агресивність російських військових і терористичних угруповань до національної системи освіти та науки, з міркувань безпеки вступників та працівників закладів освіти, необхідно забезпечити організацію вступної кампанії 2024 року в особливому порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

27 вересня 2023 року у Верховній Раді було зареєстровано за №10092 проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року, підготовлений Комітетом з питань освіти, науки та інновацій ВР.[2]

Проектом закону пропонується доповнити закони України «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту» положеннями про те, що прийом на навчання для здобуття вищої освіти та до закладів фахової передвищої освіти здійснюється в 2024 році в особливому порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Пропонується встановити, що у 2024 році конкурсний відбір на навчання для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, ступеня вищої освіти молодшого бакалавра здійснюється за результатами зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року та/або

вступних випробувань 2022 – 2024 року, проведених з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання та творчого конкурсу (конкурсу фізичних здібностей) у передбачених законодавством випадках.

Встановити, що у 2024 році вступні випробування для участі в конкурсному відборі на навчання для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, ступеня вищої освіти молодшого бакалавра Як і минулого року, як альтернативу ЗНО, планується провести вступне випробування у форматі удосконаленого НМТ. До формату ЗНО не повертаються з технічних причин, оскільки ЗНО проводилося із розрахунку один предмет в один день, що неможливо організувати в межах країни у період воєнного стану.

Стандартом у Євросоюзі, а саме: на випуску зі школи перевіряється не менше 5 предметів. У 2024 році Національний мультипредметний тест складатиметься із трьох обов'язкових предметів. До української мови і математики додали історію України (період XVI-XXI ст). Відповідно, формат НМТ у 2024 році буде 3 +1: українська мова, математика, історія України і один предмет на вибір (фізика, хімія, біологія, іноземна мова, географія, українська література). Чотири предмети будуть в об'єднаному тесті, відповідно 4 години, з перервою. Тестування буде проведено в один день. З урахуванням безпекової складової тестування відбуватиметься не в один по всій країні, а буде розтягнуто у часі.

Випускники, які тимчасово перебувають за кордоном і бажають здобувати вищу освіту в Україні, матимуть можливість

скласти НМТ у спеціально створених екзаменаційних центрах у 31 країнах світу.

Для вступників на відповідні спеціальності на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, ступеня вищої освіти молодшого бакалавра може додатково використовуватись єдине фахове вступне випробування з економіки та управління або аграрних наук.

Доповнити Закон України «Про повну загальну середню освіту» положеннями про звільнення здобувачів освіти, які завершують здобуття кожного рівня повної загальної середньої освіти, від державної підсумкової атестації. Для учнів, які завершуватимуть здобуття початкової середньої освіти у 2024 році, проводитиметься державна підсумкова атестація в режимі пілотування

Враховуючи накопичений досвід використання дистанційних технологій навчання встановити, що в 2024 році не проводиться набір вступників для здобуття ступенів вищої освіти бакалавра та магістра за вечірньою та заочною формами здобуття освіти, натомість орієнтуючи заклади освіти на розвиток дистанційної форми здобуття вищої освіти;

З метою оптимізації структури набору вступників та з урахуванням перспектив розвитку міждисциплінарних освітніх програм, встановити, що в 2024 році не проводиться набір вступників на навчання для здобуття ступеня вищої освіти молодшого бакалавра.

Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування. Кабінету Міністрів України доручається у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом забезпечити приведення центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.[2]

Висновки. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року» сприятиме формуванню контингенту здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, збереженню інтелектуального потенціалу нації, стимулюватиме до навчання в Україні, знизить соціальну напругу в суспільстві в частині визначеності правил та вимог вступної кампанії 2024 року.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року: проект Закону від 27.09.2023 №10092 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=76893

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна*

Малахов Р.В.

кандидат наук з державного управління,
полковник,
ГУР МО

ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВАГУ ДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Відповідно до статті 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності громадян України, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.[1]

В Україні йде війна, в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну розпочате 24 лютого 2022 року є продовженням російсько-української війни, яку розв'язала Росія ще у 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. Починаючи повномасштабну війну проти України, Росія сподівалася на швидку перемогу. Однак плани Кремля перекреслив опір українських воїнів, тож "Київ за 3 дні" перетворюється у затяжну для ворога війну. Втрати окупанта на війні проти України за рік можуть бути значно більшими, ніж в офіційній статистиці.[2]

Упродовж дев'яти останніх років військовослужбовці Збройних Сил та інших військових формувань України, відстоюючи її незалежність, самовіддано виконують конституційний обов'язок, демонструють високий професіоналізм і патріотизм, проявляють зразки мужності, героїзму та самопожертви. Сьогодні на передовій новітньої російсько-української війни саме від цих героїчних людей в погонах залежить доля та майбутнє нашої країни. У знак вдячності за це українське суспільство, у тому числі державні інституції всіх рівнів, всі громадяни мають шанобливо ставитися до своїх Захисників і Героїв, проявляти вдячність, повагу та опікуватися усіма їхніми життєвими проблемами.

У відповідь на нагальні суспільні потреби держава змушена визначати й реалізовувати нові вектори кримінально-правової політики, у якій відбулася переорієнтація на боротьбу з кримінальними правопорушеннями, які вчиняються саме в умовах воєнного стану або за наявності останніх набувають особливої суспільної небезпечності. Закон про внесення змін до Кримінального кодексу України від 3 березня 2022 р. №2110-ІХ набрав чинності 16 березня 2022 р.[3] Проект Закону (№5102) був зареєстрований у Верховній Раді ще 18 лютого 2021 р., протягом більш як року перебував у стані «надано для ознайомлення» – і протягом двох днів в березні 2022 р. розглянутий комітетами Верховної Ради та прийнятий в цілому без будь-яких поправок.

Однією зі змін, внесених до КК України після 24 лютого 2022 р., стала криміналізація такого діяння, як образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю, – ст. 435-1. Слід зазначити, що це кримінальне правопорушення суттєво відрізняється як від решти військових кримінальних правопорушень, які закріплені в розділі XIX Особливої

частини КК, так і від загально-кримінальних правопорушень, оскільки закріплення образи як ознаки кримінального правопорушення за деякими винятками не є типовим для чинного закону про кримінальну відповідальність. Приниження честі і гідності військовослужбовця у розумінні ст. 435-1 КК – це применшення або заперечення його позитивних з точки зору суспільства та самого військовослужбовця якостей, пов'язаних зі здійсненням ним заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України. образа – це приниження честі та (або) гідності, виражене в непристойній формі. Суспільна небезпечність кримінально протиправної образи полягає в тому, що це діяння посягає як на суспільні відносини, які забезпечують особисту честь і гідність потерпілого, так і на інші групи суспільних відносин, причому саме останні виступають основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення. У злочині, передбаченому ст. 435-1 КК, ними можуть визнаватися відносини, що забезпечують авторитет військової служби або навіть основи національної безпеки держави.

Розділ XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) доповнено статтею 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», в якій визначено такі три форми злочину:

- образа честі і гідності військовослужбовцю;
- погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, його близьким родичам чи членам сім'ї;
- виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або

знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, його близьким родичам чи членам сім'ї.[3]

Ця стаття передбачає від 3 років до 5 років обмеження/позбавлення волі. Потерпілим від цих злочинів може бути виключно військовослужбовець, його близький родич або член сім'ї;

Упродовж останніх півтора року численних змін зазнали соціальна, економічна, політична та інші сфери життєдіяльності суспільства. Тому абсолютно не сприймаються, на жаль, непоодинокі приклади бюрократичних перешкод, які доводиться проходити пораненим військовим в тилу, конфлікти у громадському транспорті, коли приватний перевізник відмовляється забезпечувати право учасника бойових дій на пільговий проїзд і примусово висаджує його з маршрутного таксі, інші факти умисної неповаги, образ наших захисників чи перешкоджання реалізації ними своїх прав і свобод.

6 вересня 2023 року у Верховній Раді зареєстровано за №10014 законопроект який передбачає адміністративну відповідальність за неповагу до українських військовослужбовців.[4] Метою і завданням прийняття цього законопроекту є посилення правового захисту військовослужбовців шляхом встановлення юридичної відповідальності громадян за прояв таких негативних явищ, як злісна непокора, неповага, образа, образливе чіпляння у стосунках з військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, ГУР Міністерства оборони України; Служби зовнішньої розвідки; СБУ; Управління державної охорони; Державної спеціальної служби транспорту; Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; Національної гвардії; Державної прикордонної служби України, перешкоджання реалізації ними своїх прав і свобод, а також запобігання таким негативним явищам у суспільстві.

Запропонований проект закону не дає чіткого юридичного трактування термінів «неповага» та «образа». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови ці терміни розкривається наступним чином. **Неповага** – зневажливе, нечемне ставлення до кого-, чого-небудь. **Образа** – 1. Зневажливе висловлювання, негарний вчинок і т. ін., що спрямовані проти кого небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю. 2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чіимось зневажливим словом, негарним вчинком і т. ін. 3. Злочин, що полягає в умисному приниженні честі й гідності особи.

Пропонується доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 185-16 такого змісту: Неповага до військовослужбовця Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань, що проявилася в публічно виявленій образі, в образливому чіплянні до них, чи у перешкоджанні реалізації ними своїх прав і свобод – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від п'ятдесяти до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або суспільно-корисні роботи на строк від двохсот сорока до трьохсот шістдесяти днів, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.[4]

Список використаних джерел:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-III

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

2. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 3 березня 2022 року № 2110-IX

4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо окремих питань посилення правового захисту військовослужбовців; проект Закону від 06.09.2023 №10014 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42724>

СЕКЦІЯ 17.

ГЕОГРАФІЯ

Морозова І.В.

професор кафедри «Економіка і фінанси»,
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ГЕОГРАФІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ КРАЇНИ

Морський транспорт певної країни в спрощеному вигляді можна представити як систему, елементами (або вузлами) якої є флот, порти, судноремонтні бази, що знаходяться у взаємодії один з одним.

З вказаних трьох елементів проблема оптимального просторового розміщення стосується, в першу чергу, портів і потім судноремонтних баз. Флот знаходиться постійно у русі і має тільки формально порт приписки. Для ще більшого спрощення ситуації можна прийняти, що судноремонтні бази мають розміщуватись на територіях портів (що доречно).

Можна уявити такі ситуації, коли потрібно вирішувати проблему оптимального розміщення портової інфраструктури:

- 1) в країні відсутня розвинута портова система, на узбережжі немає крупних портів;
- 2) в країні є декілька крупних портів, але необхідно збільшувати загальну пропускну спроможність системи: або

за рахунок розширення вже існуючих портів, або шляхом будівництва нових;

3) пропускна спроможність існуючої в країні портової системи надлишкова, треба визначити, за рахунок яких портів її можна скоротити;

4) треба визначити оптимальну спеціалізацію окремих портів в загальній портовій системі країни за структурою вантажопотоків.

В першій ситуації особливу роль буде відігравати фізична географія. Вибір місця розташування порту здійснюється, в першу чергу, на підставі накопиченого географічного знання про рельєф узбережжя, рельєф морського дна, особливостей гідрології і т. ін. Додатково мають враховуватись просторові чинники, такі як характеристики районів тяжіння, розвиток наземної транспортної інфраструктури, близькість до важливіших регіональних транспортних шляхів, тощо. Остаточне рішення буде вимагати серйозних додаткових географічних досліджень за всіма зазначеними напрямками. Водночас, неповнота або недостовірність результатів цих досліджень обумовить дуже високу ціну можливої помилки.

В другій ситуації вибір місця для нового порту, особливо при невеликій за довжиною лінії узбережжя, буде менш вірогідним, чим задача вибору портів – претендентів на підвищення пропускної спроможності. Тут, на наш погляд, більш значну роль може відігравати методологія економічної географії. Найбільш вагомими факторами в процесі прийняття рішення будуть: існує районувannya економічної території країни, оцінка очікуваного майбутнього потенціалу районів, що тяжіють до тих чи інших існуючих портів, стратегічні плани розвитку сітки внутрішніх та міжнародних

транспортних шляхів, можливість вбудовування портів в системи міжнародних транспортних коридорів, перетворення їх, наприклад, в контейнерні хаби і т. ін. Може розглядатися питання реформатування районів тяжіння для портів. Інструменти фізичної географії при цьому будуть застосовані додатково для обґрунтування вибору найкращих майданчиків для будівництва на прилеглих портових територіях.

В третій ситуації рішення має зворотній характер. І в цьому випадку значну роль теж відіграє методологія економічної географії. На підставі тих самих просторових чинників можна вказати найменш ефективні портові потужності, які є надлишковими в ситуації, що розглядається.

Важливою проблемою, на наш погляд, є проблема спеціалізації існуючих в країні портів (четверта ситуація). Недостатня уваги до неї може призводити на практиці до небажаної конкуренції між портами та неоптимальному завантаженню портових потужностей.

Якщо ситуація вимагає вирішення задачі оптимізації розподілу вантажопотоків між портами при прийнятному рівні їх сумарної пропускної спроможності, то для вирішення такої задачі необхідні насамперед дані, отримані в рамках економіко-географічних досліджень. Такі дані стосуються структури вантажопотоків, що обробляються в окремих портах, пунктів зародження вантажопотоків та пунктів їх призначення в середині країни, портів – кореспондентів в зарубіжних країнах, можливих маршрутів доставки з урахуванням вірогідних пунктів перевалювання, вартості перевезень тощо. Точніше, можна сказати, що це – сфера застосування наукових доробок такої складової економіко-географічної теорії, як транспортна географія. Транспортна географія в арсеналі своїх методів має зокрема методи

математичного моделювання для вирішення подібних задач оптимізації. Найбільш широко відомий досвід застосування транспортних задач, наприклад, багатоетапних. Зрозуміло, що в сучасних умовах в зв'язку з розширенням форм організації морських перевезень, переходу до мультимодальних схем, побудови сталих логістичних ланцюгів доставки різних, в тому числі специфічних товарів, моделі, що використовує транспортна географія для пошуку рішення в описаних ситуаціях, мають ускладнюватись та удосконалюватись.

Таким чином, саме врахування географічних аспектів при розробці стратегічних питань розвитку морського транспорту країни має дуже велике значення для кінцевого результату. Це, в свою чергу, вимагає підвищення уваги до розвитку географічної науки, розширення географічних досліджень, створення нових методів досліджень, формування та удосконалення географічних інформаційних систем і більш широкого впровадження отриманих результатів в практику управління різними галузями економіки.

*Матеріали XXXVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 жовтня 2023 року, м. Ольборг (Данія), дистанційно)*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 03 жовтня 2023 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

*Видавець: Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея
докторів наук з державного управління» Свідоцтво серія ДК No4957 від
18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.*

Надруковано рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл.,
м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com